

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

PETRA STRMŠEK

**UNIVERZA V LJUBLJANI
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

Študijski program: Socialna pedagogika

**SOCIALNA VKLJU ENOST OTROK
PROSILCEV ZA AZIL**

DIPLOMSKO DELO

Mentor: dr. Matej Sande

Kandidatka: Petra Strmšek

Ljubljana, avgust 2015

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem vsem, ki so s svojim strokovnim znanjem pripomogli h kakovosti mojega diplomskega dela.

Vsi sodelujo i v raziskavi so s svojo odprtostjo, pripravljenostjo sodelovati in pomagati prispevali pomemben delež k mojim dragocnim strokovnim izkušnjam in uspešnemu zaklju ku študija socialne pedagogike. Iskrena hvala.

Vsako delo pa je veliko lažje opraviti, e te pri tem nekdo spodbuja in verjame vate. Posebna zahvala za to je namenjena moji družini in tistim posebnim prijateljem, ki so najbližje mojemu srcu.

POVZETEK

V diplomskem delu obravnavam problematiko socialne vklju enosti oz. izklju enosti otrok prosilcev za azil. Vpliv nanjo je povezan že s samo percepcijo (mednarodnih) migracij s strani ve inskega prebivalstva in tudi s politi nim razumevanjem te problematike s strani razli nih držav, tudi Evropske unije in njihovih velikokrat izklju ujo ih ukrepov. Ob prihodu v državo sprejemnico se sre ata etni na identiteta otroka prosilca za azil in nacionalna identiteta ve inskega prebivalstva. Ob tem se otrok prosilec za azil vse preve krat pojavi kot tisti nasprotni pol, »drugi«, tujec, ki z »nami« ne deli prevladujo ega vrednostnega sistema. K spodbujanju socialne vklju enosti otrok prosilcev za azil, ki se poleg materialnega blagostanja nenazadnje nanaša tudi na udeležbo posameznika v socialnem življenju, pa lahko pripomore tudi upoštevanje nekaterih pomembnih pojmov in konceptov, obravnavanih v diplomskem delu, med drugimi tudi socialnih omrežij, socialnega kapitala, ekološko-sistemske teorije ipd. Slednja poudarja pomen razli nih okoljskih sistemov vse od družine in nenazadnje do kulture ter vseh vzajemnih odnosov in vplivov, ki delujejo drug na drugega ter na otroka samega. Tudi v empiri ni del sem vklju ila pomembne akterje otrokovega ekološkega okolja, in sicer šolo, družino (starše), azilni dom in v njem delujejo e nevladne organizacije. Z njihovega vidika in z vidika otrok sem želela prou iti socialno vklju enost otrok prosilcev za azil ter njihovih družin, sodelovanje med omenjenimi akterji ter nenazadnje ugotoviti morebitne težave in predloge za višjo stopnjo socialne vklju enosti. Glede na na in vzpostavljanja in ohranjanja stikov ter preživljanja prostega asa družin oz. staršev prosilcev za azil, sestavo ter zaprtost socialnih omrežij otrok (tudi staršev) sklepam, da otroci prosilci za azil niso dovolj vklju eni v širše socialno okolje, ampak so predvsem vezani na azilni dom. Tudi intervjuvane strokovne delavke ugotavljajo, da otroci (tudi njihovi starši) na splošno niso dovolj vklju eni v širše okolje, se pa uspešno vklju ujejo v šolo in azilni dom. Namen mojega raziskovanja je s pomo jo raziskave socialne vklju enosti otrok prosilcev za azil pripomo i k ve ji razvidnosti stanja njihove socialne vklju enosti in s tem vplivati na na rtovanje morebitnih nadaljnjih smernic za delo z otroki prosilci za azil.

KLJU NE BESEDE: socialna vklju enost, otroci prosilci za azil, migracije, identiteta, socialna omrežja, kultura, pojem drugosti

SUMMARY

In the diploma thesis, I discuss the issue of social inclusion and exclusion of asylum seeking children. The influence on it is connected to the very perception of (international) migration from the perspective of the majority of the population and also from the perspective of various politics from different countries, including the European Union, and their measures, which are often mutually exclusive. When arriving to the receiving state, the ethnical identity of the asylum seeking child and national identity of the majority of the population meet. At that point, the asylum seeking child often appears to be one on the opposite side, “the other” and “the stranger” who does not share the dominant principles and values. The encouragement of social inclusion of children who are asylum seekers, depends not only on material welfare, but also on the individual’s social participation etc., following some important contributing terms and concepts discussed in the diploma thesis such as social networks, social capital and ecological-systematic approach. The ecological-systematic theory stresses the significance of different ecological systems including the family and culture, mutual relations, effects among them and with the children themselves. I included important actors of child’s ecological environment in the empirical part. These actors were school, family (parents), the asylum home and non-governmental organisations that work there. From their perspective and from the children’s perspective, I wanted to research social inclusion of asylum seeking children and of their families, cooperation among mentioned actors and to determine possible problems and recommendations for greater quality of social inclusion. Based on their establishing and maintaining social contacts, spending their free time, and the structure and the reserve of the children’s social networks (and also of their parents), I have concluded that asylum seeking children are not socially included to a sufficient extent. On the other hand, they are included in the school and asylum home to a good extent. The purpose of my research is to aid to the clarity of the state of asylum seeking children’s social inclusion through researching it and hence to influence the planning of possible further guidelines for the work with asylum seeking children.

KEY WORDS: social inclusion, asylum seeking children, migrations, identity, social networks, culture, the term of otherness

KAZALO VSEBINE

I	UVOD	1
II	TEORETI NI DEL	2
1	MIGRACIJE OB SRE EVANJU RAZLI NIH IDENTITET.....	2
1.1	MEDNARODNE MIGRACIJE.....	2
1.2	POJEM DRUGOSTI	4
1.3	POJEM (ETNI NE) IDENTITETE.....	5
1.4	SRE ANJE ETNI NE IN NACIONALNE IDENTITETE.....	6
1.5	MIGRACIJSKE POLITIKE IN NEKATERE DILEME	8
2	OTROCI PROSILCI ZA AZIL IN NEKATERI KONCEPTI/POJMI, POVEZANI S SOCIALNO VKLJU ENOSTJO OZ. IZKLJU ENOSTJO.....	13
2.1	ŽIVLJENJSKA SITUACIJA IN OKOLIŠ INE OTROK PROSILCEV ZA AZIL TER MOŽNI VAROVALNI DEJAVNIKI.....	13
2.2	OPREDELITEV POJMA SOCIALNE VKLJU ENOSTI OZ. IZKLJU ENOSTI.....	15
2.3	SOCIALNA OMREŽJA IN SOCIALNI KAPITAL.....	18
2.4	NEKATERI POMEMBNI ELEMENTI EKOLOŠKEGA OKOLJA OTROK PROSILCEV ZA AZIL	22
2.4.1	EKOLOŠKO-SISTEMSKA TEORIJA	22
2.4.2	DRUŽINE OTROK PROSILCEV ZA AZIL	24
2.4.3	ORGANIZACIJE, KI NEPOSREDNO VPLIVAJO NA SOCIALNO VKLJU ENOST OTROK PROSILCEV ZA AZIL, IN NJIHOVA VLOGA	27
2.4.3.1	POMEN KAKOVOSTI PREŽIVLJANJA PROSTEGA ASA ZA SOCIALNO VKLJU ENOST	29
2.4.3.2	POMEN KULTURE (IN JEZIKA) ZA SOCIALNO VKLJU ENOST	31
2.4.3.3	POMEN IZOBRAŽEVANJA ZA SOCIALNO VKLJU ENOST	33

3	SOCIALNO-PEDAGOŠKO DELO IN VZPODBUJANJE RAZVOJA MEDKULTURNE DRUŽBE	35
3.1	SOCIALNO-PEDAGOŠKO DELO Z OTROKI PROSILCI ZA AZIL.....	35
3.2	RAZVIJANJE MEDKULTURNIH KOMPETENC ZA VZPOSTAVLJANJE MEDKULTURNEGA DIALOGA	37
III	EMPIRI NI DEL	41
4	OPREDELITEV PROBLEMA	41
5	CILJI IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	42
5.1	CILJI DIPLOMSKEGA DELA	42
5.2	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	42
6	RAZISKOVALNA METODA	43
6.1	VZOREC.....	43
6.2	TEHNIKE IN INSTRUMENTI	44
6.3	POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV	44
7	REZULTATI IN INTERPRETACIJA	46
7.1	STROKOVNO DELO Z OTROKI PROSILCI ZA AZIL IN NJIHOVIMI DRUŽINAMI.....	46
7.2	SODELOVANJE ORGANIZACIJ MED SABO TER S STARŠI IN OTROKI PROSILCI ZA AZIL.....	53
7.3	SOCIALNO VKLJUČEVANJE (OTROK) PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVIH DRUŽIN.....	60
7.4	SOCIALNA VKLJUČENOST (OTROK) PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVIH DRUŽIN	73
7.4.1	SESTAVA SOCIALNIH OMREŽIJ OTROK PROSILCEV ZA AZIL.....	73
7.4.2	NEKATERE ZNAČILNOSTI SOCIALNIH OMREŽIJ (TUDI SOCIALNE OPORE) DRUŽIN OTROK PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVA SPLOŠNA SOCIALNA VKLJUČENOST	79
IV	ZAKLJUČKI	90
V	SKLEPI	95

VI LITERATURA	98
VII PRILOGE.....	105

KAZALO SLIK

Slika št. 1: Sodelovanje med nevladnimi organizacijami, šolo in azilnim domom.....	54
Slika št. 2: Nekateri izpostavljeni značilnosti komunikacije in sodelovanja med starši otrok prosilcev za azil, nevladnimi organizacijam, šolo in azilnim domom.....	56

KAZALO TABEL

Tabela št. 1: Strokovno delo v organizacijah, ki delajo z otroki prosilci za azil in njihovimi družinami	47
Tabela št. 2: Vloga otroka prosilca za azil pri delu strokovnih delavk (in nudenih aktivnostih)	59
Tabela št. 3: Preživljanje prostega časa otrok prosilcev za azil in njihovih družin.....	61
Tabela št. 4: Spoznavanje in vključevanje v vsebinsko ter ohranjanje lastne kulture (jezika) otrok prosilcev za azil in njihovih družin.....	67
Tabela št. 5: Sestava socialnih omrežij otrok prosilcev za azil glede na prostore srečevanja z njihovimi alterji.....	74
Tabela št. 6: Sestava socialnih omrežij otrok prosilcev za azil glede na prostore srečevanja z njihovimi alterji in dimenzijo socialne opore	75
Tabela št. 7: Sestava socialnih omrežij otrok prosilcev za azil glede na vloge alterjev	76
Tabela št. 8: Sestava socialnih omrežij otrok prosilcev za azil glede na vloge alterjev in dimenzijo socialne opore	78
Tabela št. 9: Socialna opora v socialnih omrežjih družin otrok prosilcev za azil	80
Tabela št. 10: Stiki z ljudmi izven azilnega doma in splošna socialna vključenost družin otrok prosilcev za azil.....	81
Tabela št. 11: Zaznane težave in predlogi za višjo stopnjo socialne vključenosti otrok prosilcev za azil in njihovih družin	84

I UVOD

Nimamo vsi ljudje sre e in priložnosti, da lahko varno in kakovostno živimo v okolju, v katerem se po utimo kar najbolj doma; kjer ljudje govorijo naš jezik, se kulturno udeležujemo in kjer so nenazadnje doma tudi naši bližnji. V asih je iz razli nih vzrokov edina možnost beg. Tako se kar naenkrat lahko znajdemo v okolju, ki je za nas popolnoma tuje in za katerega smo tuji tudi mi. To se morda sliši zelo oddaljeno, celo nemogo e, vendar lahko podobne vrste nesprejetosti kaj hitro za uti na lastni koži prav vsak izmed nas. Migracije so del realnosti današnjega sveta, dom lahko kaj hitro postane manj varno obmo je, kjer se bijejo takšne ali druga ne bitke, zato si ga mora marsikdo poiskati drugje.

To je tudi del realnosti življenja otrok prosilcev za azil, ki se sami ali s starši oz. drugimi (bližnjimi) osebami podajo na pot v upanju na boljšo prihodnost. Glede na to, da sem lahko v okviru dela z otroki prosilci za azil v azilnem domu v Ljubljani vsaj delno spoznavala njihove potrebe, na in življenja in nenazadnje tudi njih same kot posameznike, sem ugotovila, da je za njihov kakovosten razvoj izrednega pomena tudi socialna vklju enost v okolje. V diplomskem delu se osredoto am na same migracije, ob katerih se sre ujejo razli ne identitete, in znotraj tega tudi opredeljujem drugost kot pomemben pojem, ki nam razjasni tudi potrebe ljudi po lo evanju na »naše« in »tuje«, prav tako pišem tudi o migracijski politiki. Kot osrednjo temo izpostavljam otroke prosilce za azil v povezavi z (njihovo) socialno vklju enostjo, ki se veže na socialna omrežja, socialni kapital, in ki jo lahko nenazadnje preu ujemo tudi ob pomo i ekološko-sistemske teorije, ki poudarja pomen vseh elementov otrokovega življenjskega prostora in tudi njihovih medsebojnih povezav. Ob tem izpostavljam pomen strokovnih delavcev iz azilnega doma, nevladnih organizacij in osnovne šole, ki jo otroci obiskujejo, ter njihovo sodelovanje med seboj ter s starši otrok. Na podlagi razli nih virov in drugih pokazateljev podam oceno socialne vklju enosti otrok prosilcev za azil ter izpostavim pomen socialno-pedagoškega dela in spodbujanje razvoja medkulturne družbe za boljši svet.

II TEORETI NI DEL

1 MIGRACIJE OB SRE EVANJU RAZLI NIH IDENTITET

1.1 MEDNARODNE MIGRACIJE

Mednarodne migracije so pomembne. Kot pravi Koser (2007), vplivajo na skoraj vsako državo na svetu, povezane so s pomembnimi globalnimi vprašanji, vključno z razvojem, revšino in loveškimi pravicami, pozitivno vplivajo na rast in razvoj družb in nenazadnje predstavljajo pomembne izzive sodobni družbi. M. Lukšič Hacin (1999) pravi, da so mednarodne migracije ena od oblik pojma migracije in so povezane z nastankom nacionalne države. Mednarodne migracije torej lahko obstajajo, če imamo različne narode, države, ki predstavljajo selitve preko svojih meja.

Koser (2007) piše o treh glavnih delitvah mednarodnih migracij oz. migrantov¹. Pomembna ločnica obstaja med prostovoljnimi in prisilnimi migranti. Slednji so bili prisiljeni zapustiti svojo državo zaradi konfliktov, preganjanja ali okoljskih razlogov, kot je npr. suša in podobno. Naslednja ločnica obstaja med migranti, ki se selijo iz političnih razlogov, in tistimi, ki se selijo iz ekonomskih. Nekje med političnimi in ekonomskimi migranti pa so ljudje, ki se primarno selijo iz socialnih razlogov. To so v veliki meri ženske z otroki, ki se z združevanjem družin preselijo k svojim možem, ki so našli delo v tujini. Zadnja delitev pa je med legalnimi in ilegalnimi migranti. Slednji predstavljajo predvsem migrante, ki vstopijo v državo brez oz. s ponarejenimi dokumenti, ali migranti, ki vstopijo v državo ilegalno, potem pa ostanejo preko datuma poteka vize oz. delovnega dovoljenja. Seveda pa se delitve med sabo tudi dopolnjujejo in prepletajo. V Strategiji vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (2007) migrante v Sloveniji razdelijo v naslednje skupine: nekdanji priseljenci, ki imajo slovensko državljanstvo, osebe, ki nimajo slovenskega državljanstva (migranti s pridobljenim dovoljenjem za stalno prebivanje v RS in migranti z dovoljenjem za začasno prebivanje v RS), prisilni migranti (osebe z začasno zaščitno, prosilci za azil, begunci), migranti s posebnim statusom (državljanici držav članic

¹V diplomskem delu pišem o migrantih in prosilcih za azil, torej v moški obliki, zaradi lažjega pisanja, čeprav se poimenovanje nanaša na oba spola. Enako velja tudi za druga poimenovanja oseb v moški obliki.

Evropske unije) in otroci slovenskih izseljencev in zdomcev (s slovenskim državljanstvom ali brez), ki so se vrnil v domovino.

Prosilce za azil (prav tam) opredeljujejo kot osebe, ki so vložile prošnjo za azil in imajo pravico do zaasnega prebivanja v Republiki Sloveniji od trenutka vložitve do sprejema pravnomo ne odlo be. Po statisti nih podatkih, ki so navedeni v Poro ilu z delovnega podro ja migracij, mednarodne zaš ite in vklju evanja za leto 2014 (2015), je bilo vloženih 385 prošenj za azil oz. mednarodno zaš ito (vštete so tudi ponovne prošnje), od tega najve s strani državljanov Sirije (91), nato Afganistana (76) in Pakistana (23). Prevladujejo prosilci moškega spola (75, 84 %). Najve prosilcev (48, 06 %) je starih od 18 do 34 let, otrok do 13. leta je 11, 94 %, tistih med 14 in 17 let pa 19, 22 %, ostalo so prosilci do 64. leta. Priznan status je v letu 2014 prejelo 44 oseb, ostale prošnje so bile zavrnjene ali zavržene, v ve ini primerov pa je šlo za ustavitev postopka.

Kot pravi M. Milhar i Hladnik (2009) prebiva v Evropski uniji veliko migrantov iz razli nih delov sveta, ki s svojimi selitvami vplivajo na spreminjanje precejšnjega števila družb. Slednje so se namre v zadnjem asu vse bolj spremenile iz tradicionalnih izseljenskih v tipi ne priseljenske. V to skupino spada tudi Slovenija. Kot lahko beremo v Resoluciji o migracijski politiki Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 106/02), so migracije sodobnega asa glede na tip in geografske vzorce druga ne od preteklih; notranji prostor Evropske unije se je namre odprl in glede na to so se spremenile tako meje regionalnih in dnevnih gibanj ljudi kot tudi struktura migrantov. Kot je izpostavljeno (prav tam), lahko zaznamo predstavnike visoko kvalificirane delovne sile, iskalce azila in predstavnike neregularnega, »ilegalnega« ali »skritega« gibanja.

Nova migracijska gibanja, ki so del globalizacijskih in transnacionalnih procesov, spremljajo kontradiktornosti, ki se kažejo v procesih vklju evanja in izklju evanja. Na eni strani se namre pojavlja pomen bogatenja kultur med sabo, univerzalnega upoštevanja lovekovih pravic, potrebe po novem znanju, delovni sili (velikokrat poceni delovni sili), ki jo lahko zagotovijo migranti itn., po drugi strani pa smo lahko pri a kršenju lovekovih pravic migrantov. Zaznamo lahko diskriminatoren odnos do migrantov in v povezavi s tem tudi restriktivne ukrepe, ki migrantom prepre ujejo oz. omejujejo dostop do zelenih držav sprejemnic (Anthias, 2000, v Milhar i Hladnik, 2009). Podobno lahko beremo v Resoluciji o migracijski politiki Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 106/02), kjer pišejo o pogosti povezavi mednarodnih migracij s številnimi negativnimi poudarki, kljub temu da nekatere

ekonomske analize poudarjajo koristnost migracij za vse družbe. Omenjeni negativni poudarki izpostavljajo domnevne zlorabe azilnih sistemov, pomanjkanje nadziranja državnih mej ter nenazadnje ogroženost nacionalne in mednarodne varnosti. Ob tem pa ve krat omenjajo tudi negativen odnos avtohtonega prebivalstva do samih migracij in migrantov. Omenjeni odnos je mogoče razložiti z višjo brezposelnostjo in strahom pred morebitnim nihanjem politične, družbene, ekonomske varnosti v državi. S. Zavratnik Zimic (2003) poudarja, da bo po določitvi kvot, kontingentov ljudi, ki jih bo posamezna država sprejela, potrebno za to resno delati na družbeni koheziji ne le na ravni vključevanja migrantov, ampak tudi na njihovem sodelovanju in medkulturnem dialogu med različnimi skupinami ljudi.

1.2 POJEM DRUGOSTI

Ob migracijah se sreujemo ljudje, ki prihajamo iz različnih okolij, imamo različne prepričanja, zagovarjamo različne življenjske koncepte, prakticiramo različne načine življenja, navade itn. in ob srečevanju postanejo te razlike med nami še veliko bolj izpostavljene. Na enem bregu smo torej »mi«, na drugem pa »vi« oz. »oni«. Slednje namre tako opredelimo »mi«, kot tiste »druge«, tiste, ki ne delijo z nami prevladujočega vrednostnega sistema. Pa je res tisto, kar smo »mi«, toliko bolj prav, pomembno, morda boljše? To je samo ena plat medalje, to je le »naš« pogled na realnost ...

Kot piše D. Zaviršek (2000), je koncept drugosti povezan z vzpostavitvijo meje med »nami«, ki smo v simbolnem smislu tisti »prvi«, in »tujimi«, ki so drugačni od nas, torej simbolno »drugi«. Po besedah avtorice se pojem drugosti in ob tem tudi same meje povezuje s konceptom identitete. Kot piše Š. Razpotnik (2006), družbena identiteta deluje kot točka identifikacije, povezanosti, predanosti, zvestobe prav zato, ker na drugi strani nekaj izloča, pušča zunaj, obenem pa je to »drugo«, ki je velikokrat potlačeno in neizgovorjeno, kljub temu njen pomemben del. Enotnost v sebi, ki jo tradicionalno pojmovanje identitete izpostavlja, namreč ni naravno dana, ampak skonstruirana. Avtorica poudarja, da grajenje identitete vselej bazira na izločitvi nekega dela ter nasilni razvrstitvi po položaju dveh različnih polov, tistega razvrščenega višje in tistega nižje. Kot navaja Š. Razpotnik (2004a), razlikovanje ni nikoli vrednostno nevtralno, marveč je vselej implicitni ali eksplicitni izraz socialnih razlikovanj, dominacij in izključevanj. Kljub temu da so določeni ljudje izključeni, zaničevani, opredeljeni kot »drugi«, pa ravno ti ljudje podpirajo (domnevno) identitetno trdnost tistih, ki so na njihovem nasprotnem polu, tistih, ki pojmujejo svojo identiteto kot pomembnejšo, višje

razvrščeno na vrednostni lestvici. In ravno s potrebo po vrednostnem razlikovanju ljudi v namen ve je lastne identitete trdnosti lahko povežemo ve inški odklonilen odnos do migrantov.

Slednje lahko povežemo tudi s asom, v katerem se nahajamo, saj, kot pravi Š. Razpotnik (2004b), je vsa ta bitka na nivoju vsega sveta, ki se bje za domove, njihovo ponovno odkrivanje, varovanje in ohranjanje, povezana s postmoderno, domnevnim asom izgube identitete trdnosti. Prav tako pa je ob tem lahko pomemben vzrok za zavra anje tudi nepoznavanje kulture in življenjskih okoliš in samih migrantov. V priro niku Prepletanja (Altin, Zudi Antoni , 2014) lahko glede na študije beremo o štirih fazah razvijanja medkulturnega zavedanja:

- poznavanje kulture okolja oz. tuje kulture,
- primerjanje lastne kulture s kulturo okolja oz. tujo kulturo,
- zavedanje o razli nosti,
- sprejemanje razli nosti.

Z zavedanjem pomena omenjenih faz lahko v veliki meri pripomoremo tudi k razumevanju in sprejemanju tistih, ki jih opredeljujemo kot »druge«. V priro niku (prav tam) lahko namre preberemo tudi, da nam primerjava med kulturami in odkrivanje druga nosti, ki se ob tem poraja, pomaga razmišljati in bolj poglobljeno spoznavati svojo lastno kulturo, razvijati zavedanje o drugi(h) kulturi(ah) in jo oziroma jih sprejemati.

1.3 POJEM (ETNI NE) IDENTITETE

Kot pravi M. Lukši Hacin (1999) se identiteta pri posamezniku vzpostavi s socializacijskim procesom in je predvsem rezultat identifikacije. Slednja najprej poteka preko posnemanja pomembnih drugih, nato pa preraste v identifikacijo posameznika s samim seboj, kar vklju uje kulturne oz. družbene in individualne dimenzije. V primarni socializaciji pa so, po besedah avtorice, postavljeni temelji osebnostne identitete. Kot smo lahko brali v prejšnjem poglavju, je za razumevanje samega koncepta identitete pomembna na eni strani povezanost, na drugi pa razlikovanje od navidezne celote. Kot mnogi drugi avtorji tudi D. Zaviršek (2000) prikaže soodvisnost teh dveh nasprotij, saj poudarja, da identitete lahko delujejo kot to ke identifikacije in navezanosti le zato, ker imajo obenem sposobnost, da izklju ijo nekaj, kar je druga no, nasprotno. M. Lukši Hacin in M. Milhar i Hladnik (2011) pišeta o individualnih

in skupinskih vidikih identitete, ki se med seboj prepletajo, dopolnjujejo ali si nasprotujejo. Kot poudarjata avtorici, se individualna raven veže na genetsko določeno osebo, kar se dokončno dopolni v socializacijskem procesu, skupinska raven pa je vezana na osebovo potrebo po pripadnosti skupini. Ob tem lahko identiteto opredelimo kot interakcijo med tem, kako posameznik obuti identiteto, kako je pripaden določeni skupini, in pripravljenostjo te skupine, da njegovo identiteto prizna in sprejme ter mu glede na to pripiše določeno položaj. Avtorici poleg identitet, ki so velikokrat označene kot podedovane (etničnost, spol, rasa, starost), navajata tudi alternativne identitete (izobrazba, hobiji), ki si jih posameznik na voljo izbira sam.

»Pripadniki etničnih skupnosti se identificirajo drug z drugim na podlagi skupne dediščine, ki zajema predvsem skupen jezik in na njem temelječo kulturno ustvarjalnost, pogosto pa tudi skupno religijo in skupne vrednote, ki jih je omogočala etnična endogamija (poročanja znotraj etničnih skupnosti) (Toplak, 2011, str. 15). Š. Razpotnik (2004a) pa nas ob tem opozarja, da etničnost identiteto bolj kot kulturna vsebina definirajo socialne etnične meje. Kot pravi avtorica, je bolj smiselno govoriti o situacijski naravi etničnosti kot pa o njeni primordijalnosti. Kot poudarjata M. Lukšič-Hacin in M. Milhar in Hladnik (2011), pa je etničnost kljub temu v svojem načinu delovanja in določeni osebnosti zelo podobna rasi in spolu, ki se vežeta na biološke določene osebnosti. Opozarjata namreč na oznako prirojenosti in s tem na pomemben ideološki potencial znotraj nacionalističnih politik, ki ga je etničnost dobila v zadnjih dveh stoletjih, ko se je razvijala in nastajala nacionalna država prav na naši celini. Ob tem je smiselno dodati, da etnična identiteta ne more biti osnova za spoštovanje različnosti in udeleževanje ideje o osebovih pravicah, kot pravi M. Lukšič-Hacin (1999). Ljudje naj bi bili spoštovani, upoštevani zato, ker smo ljudje, ne pa pripadniki določene etnične, nacionalne ali druge skupnosti.

1.4 SREČANJE ETNIČNE IN NACIONALNE IDENTITETE

Ob migracijah se srečujemo različni ljudje in z nami tudi naše raznolike identitete. Ljudje lahko večkrat zapustimo svoje kulturno okolje, tudi državo ter potujemo v novo okolje, kjer je identiteta večinskega prebivalstva pogosto povezana z drugo kulturo, jezikom, nenazadnje z drugo nacionalno preteklostjo in sedanostjo. Dandanes ne obstajajo več meje samo med kulturami, ampak tudi državami, znotraj katerih se slednje znajdejo. Večkrat se ob takšnem stiku srečata etnična identiteta priseljencev in nacionalna identiteta večinskega prebivalstva. Vendar pojme, ki se ob tem prepletajo, različni avtorji razlagajo različno oz. imajo slednji

razli ne zgodovinske okvirje. Kot pravi M. Lukšič Hacin (1999), se etni nost povezuje z ve pojmi, kot so etnija, narod, nacija, ki pa jih pri nacionalni državi najdemo v razli nih povezavah in odnosih z državljanstvom. Ker pa se tudi državljanstvo sre uje z razli nimi razhajnji in prekrivanji, te pojme pa avtorji razli no povezujejo in opredeljujejo, se lahko vse skupaj precej zaplete.

Glede na to, da je etni na identiteta že opredeljena v prejšnjem poglavju, v nadaljevanju opredeljujem še narod in nacijo. Narod je etni ni skupnosti podoben v tem, da ima skupno kulturo (tudi jezik, vero ...), za razliko od etni ne identitete pa si prizadeva za vsaj delno politi no avtonomijo. Država in narod nista sinonima, eprav se v asih tako uporabljata, npr. Združeni narodi v resnici ne povezujejo narodov, ampak države. Država je tista, ki je subjekt mednarodnega prava (Toplak, 2011). »Nacija je narod, ki si je pridobil politi no suverenost na dolo enem ozemlju, ki je s tem postalo nacionalna država (Toplak, 2011, str. 19).« Nadalje avtorica razlaga, da se koncepta državljanstva in etni ne pripadnosti v nacionalni državi obi ajno povezujeta, saj je država geopoliti na entiteta, narod pa etnokulturna entiteta. Ob tem pa lahko, po besedah avtorice, nacijo opredelimo tudi kot skupnost državljanov in prebivalcev države, ki se razlikujejo po nacionalni in kulturni pripadnosti.

Ob sre anju etni ne identitete priseljencev in nacionalne identitete ve inskega prebivalstva je lahko ve možnih izhodov. Kot pravita M. Milhar i Hladnik in M. Lukšič Hacin (2011), v migracijskih situacijah pogosto prihaja do neskladij statusov in kriz identitete ali do pojava razcepljene osebnosti zaradi odnosa ve inskega prebivalstva do priseljencev. Kot pravita avtorici, je ta odnos povezan s kulturno oddaljenostjo, predvsem pa prepoln predsodkov ve inskega prebivalstva do same raznolikosti. V tem primeru obstaja trenje med identitetama in tudi med posameznimi pripadniki razli nih skupin/skupnosti, kar posameznik težko kakovostno združi v skladno identiteto. Po drugi strani pa je možen tudi druga en razplet sre anja razli nih identitet, in sicer, kot pravi Š. Razpotnik (2004a), lahko posameznik skladno združi tako svojo etni no identiteto kot nacionalno identiteto širšega prebivalstva v integrirano identiteto. Slednja naj bi ob ob utku lanstva v obeh skupinah (svoje lastne etni ne skupine in širše skupnosti) prinesla tudi veliko mero blagostanja. Kot poudarjajo avtorji (Phinney, Horenczyk, Liebkind in Vedder, 2001, v Razpotnik, 2004a) glede na ve ino študij vodi k najboljši adaptaciji kombinacija mo ne etni ne in mo ne nacionalne identitete.

Temu lahko dodamo razmišljanje Berryja (2001, v Razpotnik, 2004a), ki opredeli 4 akulturacijske drže, ki so odvisne od sprejemajo e družbe in imigrantov. Tako kot so ve inske

družbe različno sprejemajo in do migrantov, imajo tudi slednji različne poglede na ohranjanje lastne kulture in vključevanje v večinsko družbo. Avtor opredeljuje naslednje akulturacijske strategije, in sicer:

- integracijo (identifikacija je vzpostavljena tako z lastno kot z večinsko skupino/skupnostjo),
- marginalizacijo (ni identifikacije ne z lastno etnično skupino in ne z večinsko skupnostjo),
- separacijo (močna identifikacija z lastno skupino in šibka s širšo),
- asimilacijo (šibka identifikacija z lastno skupino in močna s širšo).

Sklenemo lahko, da kljub temu da naj bi bila integrirana identiteta najbolj funkcionalna, na odnos med priseljenci in večinsko družbo, na ohranjanje lastne oz. tuje etnične oz. nacionalne identitete ter na rezultat njenega srečanja vpliva pogled obojih.

1.5 MIGRACIJSKE POLITIKE IN NEKATERE DILEME

V Resoluciji o migracijski politiki Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 106/02) lahko preberemo, da migracijsko politiko sestavljajo ločeni, a povezani in dopolnjujejo si se deli oz. politike, in sicer:

- azilna politika (zajema sprejem, vrste in obseg zaščitne ter oblike bivanja iskalcev, prosilcev in pridobitnikov azila, repatriacije in preselitev),
- imigracijska politika v ožjem smislu oziroma priselitvena politika (nanaša se na regulacijo priseljevanja),
- politika upravljanja migracijskih tokov (posebej se nanaša na preprečevanje nezakonitih imigracij in boj proti tihotapljenju migrantov in trgovanju z ljudmi ob hkratni zaščiti žrtev),
- integracijska politika oziroma v ožjem smislu priseljenska politika do prisotnih in bodočih priseljencev (nanaša se na zagotavljanje ugodnih pogojev za kakovost življenja priseljenih, vključno z aktivnim preprečevanjem diskriminacije, ksenofobije in rasizma, spodbuja integracijo in omogoča, da priseljenci postanejo odgovorni udeleženci družbenega razvoja Slovenije).

Glede na to, da je Slovenija članica Evropske unije, tudi za njeno migracijsko politiko veljajo določene skupne usmeritve. Kot izpostavljajo v Resoluciji o migracijski politiki Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 106/02), so na podlagi sklepov tamperškega Evropskega sveta leta 1999 postavili elemente strategije za skupno politiko migracij in azila, ki se vežejo na vzpostavitev partnerstva in sodelovanja med vpletenimi državami, ustanovitev skupnega evropskega azilnega sistema, pravi način obravnavanje državljanov tretjih držav, omogočanje zakonitega sprejema in bivanja ekonomskih migrantov ter nenazadnje celovitejši pristop k upravljanju migracijskih tokov.

Pomemben element migracijskih politik Slovenije in drugih držav, predvsem same Evropske unije, so meje. Tako meje med državami, meje Evropske unije kot tudi meje med kulturami, jezikovnimi skupinami ... Kljub temu da se morda marsikomu zdi migriranje po Evropski uniji sedaj precej preprosteje, bolj praktično, saj poteka brez mejne kontrole oseb, pa moramo vedeti, da imamo različne ljudi za migriranje po Evropski uniji ali izven nje različne možnosti glede na že omenjene meje med nami, ki se vse prevekrat poudarjajo. Velikokrat je vzpostavljena očitna meja med ljudmi, živečimi znotraj Evropske unije in zunaj nje. Kljub temu da naj bi Evropska unija na nek način in povezala, omogočila lažje prehajanje med državami, predstavljala med drugim tudi politično oporo, omogočala kvalitetnejšo migracijsko politiko ipd., pa kot pravi M. Pajnik in S. Zavratnik Zimic (2003), to ne drži povsem. Politični procesi so namreč usmerjeni v spodbujanje idealizirane globalne vasi blagostanja, kjer se ljudje še toliko bolj delijo na državljane in nedržavljanke, domačine in tujce, severne in južne ... Ob tem avtorici izpostavljata tudi problem elektronskega nadzora (schengenski režim) kot osrednji element globalizacije restriktivne migracijske politike. Ob tem tako še bolj pride do izraza usmerjenost migracijskih politik v omejevanje priseljevanja in vzpostavljanje učinkovitega nadzora meja, ki se vse prevekrat kaže v zelo nehumani, tehnicirani obliki.

Po besedah Mihovca (2007) so cilji Schengenskega sporazuma naslednji:

- odprava notranjih meja med državami članicami,
- uveljavitev skupne vizumske politike za državljane tretjih držav, ki omogočajo tem osebam do trimesečno prosto bivanje na področju držav članic,
- boj proti nezakonitim migracijam,
- uvedba skupne zunanje meja držav članic,

- uvedba komplementarnih ukrepov, ki bi nadomestili pravno praznino kot posledico ukinitve notranjih meja držav članic.

M. Pajnik, P. Lesjak Tušek, M. Gregor i (2001) opozarjajo na to, da se Schengenski sporazum ne zavzema le za odprte meje, ampak ob tem uvaja tudi lo evalne metode totalitarnih režimov v namen nadzora nad gibanjem posameznikov. Po njihovih besedah postaja »schengenski projekt« sopomenka za izklju evanje ljudi, ki se izraža v vse ve jem preziranju posameznikov, ki pripadajo drugi verski, rasni in/ali kulturni skupini/skupnosti. Tudi S. Zavrtnik Zimic (2003) se strinja, saj piše, da je pomembna kritika Schengenskega sporazuma povezana z izklju evanjem, ki ni le fizi no, ampak tudi identitetno. Ob tem lahko dodamo tudi ugotovitve M. Pajnik in S. Zavrtnik Zimic (2003), ki opozarjata na izklju ujo e delovanje klasifikacij imigrantov na kategorije, omenjene v poglavju o migracijah. Omenjene klasifikacije so sicer nazorne in smiselne v formalno-pravnem okviru, vendar po drugi strani migrante še bolj marginalizirajo, ozna ujejo in tudi izklju ujejo. Po besedah avtoric so namre migranti, ki zapustijo svojo državo zaradi revš ine, velikokrat obravnavani druga e, kot vsiljivci, izkoriš evalci pravice do azila, za razliko od tistih, ki bežijo zaradi vojn ipd.

V letu 2014 je bil prenovljen skupni evropski azilni sistem, katerega dogovorjena in potrjena nova pravila temeljijo na (Skupni evropski azilni sistem, 2014):

- revidirani direktivi o azilnih postopkih (namenjena je zagotavljanju pravi nejših, hitrejših in boljših odlo itev o azilu),
- revidirani direktivi o pogojih za sprejem (zagotavlja humane materialne pogoje za sprejem prosilcev za azil in spoštovanje temeljnih pravic v celoti, ob tem pa tudi izpostavlja uporabo pridržanja le kot zadnjo opcijo),
- revidirani direktivi o zahtevanih pogojih (pojasnjuje razloge za odobritev mednarodne zaš ite in pripomore h kvalitetnejšim odlo itvam o azilu ter izboljšuje dostop do pravic in integracijske ukrepe za upravi ence do mednarodne zaš ite),
- revidirani Dublinski uredbi (š iti prosilce za azil v postopku dolo anja države, ki je odgovorna za obravnavanje prošnje in pojasnjuje pravila, ki urejajo odnose med državami. Obenem vzpostavlja sistem za zgodnje odkrivanje težav v nacionalnih azilnih ali sprejemnih sistemih ter obravnavanje njihovih temeljnih vzrokov),

- revidirani uredbi EURODAC (omogo a organom kazenskega pregona dostop do evropske podatkovne zbirke prstnih odtisov prosilcev za azil z namenom prepre evanja, odkrivanja ali preiskovanja najhujših kaznivih dejanj).

Kot lahko zaznamo, se prenovljen azilni sistem po eni strani zavzema za dolo ene pravice migrantov, po drugi pa ohranja birokratski nadzor preko npr. Dublinske uredbe, EURODAC-a, katerih smisel naj bi bil med drugim zaš ita prosilcev za azil in skrb za nižjo kriminaliteto. S. Zavratnik Zimic (2003) poudarja, da konstruiranje birokratskih zidov ni ustrezen odgovor na globalna migracijska gibanja in da politike trdnega nadzora in zapiranja meja v mnogo em izzovejo strukturno kriminalizacijo migracij. Avtorica poudarja pomen preseganja te negativne konotacije, ki se drži migracij, med spoprijemanjem s sodobnimi izzivi, kot so integracija, vzpostavljanje družbene kohezije in medkulturna komunikacija.

Kot pravi R. Bešter (2003), danes v svetu obstajajo razli ni modeli integracije migrantov. Z vidika pravnega urejanja integracije priseljencev bi po mnenju avtorice dosedanje modele lahko razvrstili v naslednje skupine:

- **model diferenciranega izklju evanja** predvideva, da so priseljenci vklju eni samo v dolo ena obmo ja družbenega življenja (predvsem na trg dela), nimajo pa dostopa do nekaterih drugih (socialni sistem, državljanstvo, politi na participacija),
- **asimilacijski model** predpostavlja zlitje priseljencev z ve insko družbo in ob tem zanemarjenje njihovih lastnih družbenih, kulturnih, jezikovnih navad, zna ilnosti,
- **pluralisti ni ali multikulturni model** predpostavlja vklju enost priseljencev v politi no skupnost in hkratno ohranjanje njihove kulturne razli nosti.

M. Pajnik (2006) pa nas opozori na kompleksnost pojma integracije migrantov v družbe zahodne in vzhodne Evrope znotraj migracijske politike Evropske unije. Omenjeno integracijo avtorica pojmuje kot široko uporabljeno strategijo sodobnega menedžmenta migracij. Integracijske politike so se namre po besedah avtorice legitimirale kot demokrati ni mehanizem upravljanja sodobnih migracijskih praks neoliberalne države. Glede na sam na in opredeljevanja, izvajanja integracijske politike držav Evropske unije lahko migracije vse preve krat razumemo negativno, kot problem, ki se pojavlja na širši, globalni ravni. Smisel integracije naj ne bi bil reševanje problemov, ki naj bi jih povzro ali migranti,

saj se s tem še bolj poudarja domnevna negativna plat migracij, pozitivna pa se enostavno zakrije. Integracijska politika naj bi se dejansko ukvarjala z vklju evanjem in usmerjanjem v doseganje družbene kohezije, za kar pa je potrebna kakovostno zastavljena celotna migracijska politika.

V to smer razmišlja tudi S. Zavratnik Zimic (2003), ki opozori na tri izzive sodobnih migracijskih politik, in sicer:

- migracije in doseganje družbene kohezije,
- vzpostavljanje celostne migracijske politike, ki ne deli migrantov na podkategorije,
- izbira ustreznih ukrepov za vklju evanje migrantov v »nove družbe«, s poudarkom na medkulturnem pristopu.

Migracijske politike se vse preve krat kažejo kot ogledalo družbe, namesto da bi bile družbi zgled v samem pogledu na migracije in migrante ter na aktivnem delovanju v skupno dobro prebivalcev tega sveta. Smisel namre ni v tem, da se delimo na doma ine in tujce, saj je ozna ba zelo relativna, ampak v izgradnji pravi nega sveta, ki vklju uje oz. povezuje ljudi ob uporabi kakovostnih in smiselnih pristopov, kot je npr. medkulturni pristop.

2 OTROCI PROSILCI ZA AZIL IN NEKATERI KONCEPTI/POJMI, POVEZANI S SOCIALNO VKLJU ENOSTJO OZ. IZKLJU ENOSTJO

2.1 ŽIVLJENJSKA SITUACIJA IN OKOLIŠ INE OTROK PROSILCEV ZA AZIL TER MOŽNI VAROVALNI DEJAVNIKI

Azil predstavlja krizno situacijo, ki je povezana z ločitvijo od domačega okolja in izgubo vsega, kar je z njim povezano, vse od materialne lastnine, socialnih omrežij in nenazadnje politične, kulturne ter intelektualne identitete (cf. Solomonetal., 1988, v Bercht, 2005). Poleg tega da je problematičen sam odhod iz domačega socialnega in kulturnega okolja, je lahko nevarna in nepredvidljiva tudi sama pot, na katero se podajo tudi otroci, ki so bodoči prosilci za azil, sami ali v spremstvu staršev oz. drugih oseb. Temu sledi prihod v navadno neznano državo, kjer se največkrat sreajo s preprekami na mejnih prehodih, prihodom in bivanjem v centru za tujce ter kasneje v azilnem domu, raznimi zaslišanji ..., kar so prav tako stresni trenutki.

Prosilci za azil večinoma živijo v totalni instituciji (Goffman), in sicer v azilnem domu. Totalne institucije so na celoma izven središč mest (tudi azilni dom v Sloveniji se nahaja na obrobju Ljubljane), kar otežuje stik z ljudmi izven institucije, povezovanje z večinsko populacijo in kulturo. Prehajanje vanj in iz njega je prav tako strogo omejeno in nadzorovano, prav tako prebivanje v njem. Bivanje je omejeno na manjši prostor, ki si ga na celoma deli več ljudi. Na družinskem oddelku v azilnem domu v Ljubljani si družine delijo skupne prostore, kot so kuhinja in kopalnica ter stranišča, vsaka družina pa ima na celoma svoje spalne prostore oz. prostor, kljub temu pa to otežuje njihovo zasebnost in intimnost. Kot piše S. Bercht (2005), se človek ob pogosto dolgotrajnem čakalju na morebitno odobritev prošnje za azil vživi v svojo držo, ki jo prevevajo čakanje, nemoč, strah in pretekle negativne izkušnje, kar se vse skupaj še bolj krepi ob administrativnem nasilju.

Otroke prosilce za azil lahko štejemo med ranljive skupine tako zaradi okoliščin in situacij, ki so jim izpostavljeni kot prosilci, še posebej pa zaradi njihovega doživljanja dogajanja okoli sebe, ki ga ne dojemajo kot odrasle, fizično in psihično razvite osebe. Kot lahko beremo v *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care* (1994), so otroci ranljivi, odvisni in se razvijajo, iz česar izhaja, da potrebujejo še posebno skrb. Nadaljujejo, da so otroci begunci

(oz. v našem primeru prosilci za azil) izpostavljeni še veliko veji ogroženosti njihove varnosti in blagostanja kot povprečni otroci, saj nenaden in nasilen pojav razlikih urgentnih situacij, motnje družinskih in skupnostnih struktur kot tudi akutno pomanjkanje različnih virov globoko vplivajo na njihovo fizično in psihološko blagostanje. Otroci prosilci za azil so torej velikokrat izpostavljeni tudi določnim abnormnim psihosocialnim situacijam, med katere A. Mikuš Kos (1999a) uvršča abnormno neposredno okolje (npr. življenjske okoliščine, ki ogrožajo otrokov kvaliteten razvoj), akutne življenjske dogodke (npr. izguba ustveno pomembnega odnosa), družbene stresorje (npr. preganjanje, diskriminacija, socialna presaditev) ter druge okoliščine, ki so lahko z njimi povezane, npr. težavni odnosi v družini.

Ob tem pa so za delo socialnega pedagoga pomembni tudi varovalni dejavniki, ki naj bi zmanjševali vpliv vseh omenjenih negativnih okoliščin. A. Mikuš Kos (1999a) razdeli varovalne dejavnike na naslednje:

- **varovalni dejavniki, lastni otroku** (temperament, inteligentnost, socialna kompetentnost, šolski uspeh, vključenost v interesne dejavnosti, uspešnost v interesnih dejavnostih, sposobnost poiskati pomoč, dobra samopodoba, zavest o lastni uinkovitosti),
- **varovalni dejavniki znotraj družine** (kakovostni medsebojni odnosi v družini, kakovosten odnos otroka z vsaj enim družinskim članom, kvaliteten odnos med sorojenci, jasno postavljena pravila vedenja v družini, starševska podpora, psihosocialno zdravje matere),
- **varovalni dejavniki v šoli** (kakovosten odnos z učiteljem in sošolci, šolski uspeh, uspešnost pri šolski ali s šolo povezani dejavnosti),
- **varovalni dejavniki v širšem okolju** (kakovostni odnosi z vrstniki in z drugimi za otroka pomembnimi osebami zunaj ožje družine, podpora širše socialne mreže, vključenost v interesne dejavnosti, organizacije).

Na otroke prosilce za azil torej vplivajo tako dejavniki, lastni otroku, kot tisti v njegovem okolju. V veliki meri nanje vpliva njihova življenjska situacija in okoliščine, kar pa ne pomeni, da tega, pogosto negativnega vpliva varovalni dejavniki ne morejo zmanjšati in pripomoči k njihovem kakovostnem razvoju. Ob ustrezni podpori se lahko otrok iz izkušenj marsikaj nauči in jih kasneje tudi kakovostno vplete v svoje življenje. Ob tem je pomembna tudi vloga socialnega pedagoga, ki naj bi na situacijo gledal celostno in skušal vplivati na ve

varovalnih dejavnikov, ki jih lahko najde pri otroku in v njegovem okolju. Pomemben varovalni dejavnik je lahko tudi socialna vklju enost otroka, zato bomo v nadaljevanju izvedeli ve o tem.

2.2 OPREDELITEV POJMA SOCIALNE VKLJU ENOSTI OZ. IZKLJU ENOSTI

Socialna vklju enost oz. izklju enost in pogled nanjo sta v splošnem povezana s samo družbo, v kateri posameznik oz. skupina živi in deluje, z njenimi vrednotami in na ini uresni evanja lovekovih pravic , kar se nanaša tudi na samo državo, njeno ureditev in politiko (socialna politika, integracijska politika ...). Kot pravi N. Zrim Martinjak (2006a), je koncept socialne izklju enosti oz. vklju enosti tudi eden temeljnih konceptov v socialni pedagogiki. (Socialno) vklju enost avtorji povezujejo z integracijo, inkluzijo ter izpostavljajo njene razli ne dimenzije, npr. F. Medved (2010) opredeljuje pravno oziroma politi no, socialno-ekonomsko in kulturno dimenzijo same integracije oz. vklju enosti posameznika ali družbene skupine. V definiciji, ki jo najdemo v Beli knjigi Sveta Evrope o medkulturnem dialogu: živeti skupaj v enakopravnosti in dostojanstvu (2009), lahko prav tako zaznamo razli ne dimenzije socialne vklju enosti (oz. integracije, inkluzije), ki je opredeljena kot dvostranski proces in sposobnost ljudi, da živijo skupaj s popolnim spoštovanjem do dostojanstvenosti vsakega posameznika, skupnega dobrega, pluralizma in raznolikosti, nenasilja in solidarnosti kot tudi njihove zmožnosti, da sodelujejo v socialnem, kulturnem, ekonomskem in politi nem življenju.

Levitas (2005, v Pierson, 2010) nam predstavlja tri razli ne interpretacije oz. diskurze znotraj diskusije o socialni izklju enosti:

- Glavna skrb **prerazporeditvenega diskurza** so ljudje, ki živijo v revš ini, in socialni vplivi, ki to stanje povzro ajo. Ob tem je pomembna tudi problematika neenakosti med ljudmi. Diskurz predpostavlja pomen prerazporeditve dobrin za preseganje revš ine in neenakosti. Še posebej kriti en pa je do ideje, da so vedenje/odnos posameznikov, npr. odnos do dela, ali moralne in kulturne zna ilnosti na kakršen koli na in odgovorne za socialno
- Diskurz **moralnega podrazreda** se osredoto a na delinkvenco posameznika, celotne soseske ali socialne skupine ter njihove odklone v vedenju in moralnosti. Omenjeni diskurz pa je vezan tudi na spol, saj po besedah

zagovornikov pri nekaterih moralnih šibkostih spol igra pomembno vlogo, npr. obnašanje odsotnih o etov, ki se izogibajo odgovornostim in skrbi za otroka, mladih najstnic, ki imajo otroke izven stabilne partnerske zveze itn. Diskurz predpostavlja, da se posamezniki z nesprejemljivim vedenjem izklju ijo sami.

- Glavni fokus **socialno integracijskega diskurza** je usmerjen na pla ano delo in vklju enost na trg dela kot poti do kohezivne družbe. Ima pa tudi nekaj skupnih lastnosti s prerazporeditvenim diskurzom, npr. uporabo dolo enih ugodnosti za ljudi, ki iš ejo službo itn. Ena i socialno izklju enost z izklju enostjo s trga dela.

Trije diskurzi nam lahko veliko povedo o tem, na kakšen na in dolo ena družba, skupina ali posameznik obravnava in gleda na socialno izklju enost. e naredimo sintezo vseh treh diskurzov, pa lahko vidimo, katere možne vplive ima lahko socialna izklju enost in kakšni so njeni rezultati. Socialna izklju enost je lahko povezana z revš ino in neenakostjo med ljudmi, kar je lahko povezano tudi z izklju enostjo s trga dela in posledi no z odklonskimi oblikami vedenja. Vse skupaj lahko gledamo s systemskega vidika, vidika odgovornosti družbe, lahko pa tudi z vidika odgovornosti posameznika, kot lahko zaznamo pri diskurzu moralnega podrazreda. Kljub temu da lahko vsak posameznik nekaj prispeva k svoji socialni vklju enosti, socialni pedagogi velikokrat gledamo na odgovornost zanjo predvsem z družbenega, systemskega vidika, s svojimi pristopi pa v splošnem delujemo tako na posameznika kot tudi širše.

Kot pravi N. Zrim Martinjak (2003), se dandanes socialna izklju enost ne navezuje le na materialno blagostanje, ampak tudi na samo kakovost socialnih odnosov, udeležnosti posameznika v socialnem življenju in nenazadnje na samo stopnjo zmožnosti sprejemanja pomembnih odlo itev samega posameznika. Socialna izklju enost oz. vklju enost se tako povezuje z medosebnimi odnosi kot tudi širšo družbo. Slednje omenja tudi Pierson (2010), ki opredeljuje socialno izklju enost kot proces prikrajšanosti za sredstva, potrebna pri sodelovanju v socialnih, ekonomskih in politi nih aktivnostih družbe. Ta proces je po besedah avtorja primarno posledica revš ine in nizkega dohodka, podpirajo pa ga tudi drugi dejavniki, kot so npr. diskriminacija, nizka izobrazba, slabe življenjske razmere.

Pierson (2010) med pomembne komponente socialne izklju enosti šteje revš ino in nizke dohodke, oviran dostop do trga dela, šibke ali neobstoje e socialne opore in omrežja, vpliv

lokalnega območja oz. soseske ter izključnost iz storitev (institucij). Otroci prosilci za azil so lahko glede na svojo življenjsko situacijo, določeno okolje in dogodke, ki spremljajo njihovo življenje, v nevarnosti za socialno izključnost. Pierson (2010) poudarja, da okolje in prosilci za azil predstavljajo več različnih sil, ki oblikujejo socialno izključnost, kot so npr. že omenjene ovire na trgu dela, šibka ali neobstoječa opora socialnih omrežij, otroci pa se soočajo z revšino in marginalizacijo v šolskem sistemu. Sklepamo lahko, da so za socialno vključnost otrok prosilcev za azil pomembne močne socialne opore in omrežja, kakovosten vpliv okolja, v katerem živijo (družina, azilni dom, soseska), ter nenazadnje vključnost v institucije in dostop do storitev, kot so npr. zdravstvene storitve, dostop do izobraževanja itn. Kljub temu da za otroke trg dela neposredno še ni aktualen, so od njega posredno odvisni preko svojih staršev, skrbnikov. Odsotnost revšine oz. kakovostna materialna preskrbljenost lahko prav tako pomembno vpliva na socialno vključnost otrok prosilcev za azil.

A. Mikuš Kos (1999b) revšino opredeljuje širše (kot izključevanje posameznika oz. skupine iz družbe na različnih ravneh/področjih, kar bi lahko povezovali tudi s socialno izključnostjo) in jo vidi kot ogrožujoč dejavnik otrokovega razvoja. Avtorica pravi, da so dejavniki tveganja, ki izhajajo iz revšine, različni in se prepletajo. Po njenih besedah so najpomembnejši dejavniki med njimi:

- **zdravstveni** (slabše zdravje, zdravstveno varstvo in prehrana matere v nosečnosti, slabši stanovanjski pogoji, slabša nega otroka, slabše zdravstveno varstvo in zdravljenje otroka itn.),
- **materialno-ekološki** (neugodno ožje in širše bivalno okolje, manj priložnosti za poletnice na morju, izlete itn.),
- **psihične obremenitve/stresi** (družinska atmosfera, obarvana s tisko, vsakodnevne skrbi za preživetje, več telesnih težav in obolenj, psihosocialnih in psihiatričnih motenj v družini itn.),
- **brezposelnost staršev** (skrb za preživetje, negotovost, ustvena tiska, spremenjene vloge v družini itn.),
- **vzgojni/izobraževalni** (manj učenja spodbud, doma na voljo manj knjig in drugih kulturnih dobrin, manj stika s kulturnimi dogajanjem in dobrinami zunaj)

doma, manj dodatnega zunajšolskega izobraževanja, manj vklju enosti v razli ne prosto asne dejavnosti itn.).

V Strategiji vklju evanja otrok, u encev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (2007) izpostavljajo klju ne dejavnike, ki vplivajo na težje sledenje otrok migrantov, v našem primeru prosilcev za azil, življenju in delu v vrtcu in šoli oziroma njihovem težjemu vklju evanju v širše socialno okolje. Omenjeni dejavniki se vežejo na pomanjkljivost zakonskih podlag, neoblikovanost strategij in instrumentov za vklju evanje omenjenih otrok v sistem vzgoje in izobraževanja, pomanjkanje ustreznih strokovnih znanj in spretnosti strokovnih delavcev za sodelovanje z njihovimi starši, pomanjkljivo znanje slovenš ine otrok, neustrezno vrednotenje pomena ohranjanja njihove kulture (tudi jezika) in neenako vrednotenje le-te v primerjavi s kulturo (tudi jezikom) slovenskega okolja, nezadostna vklju enost njih in njihovih staršev v šolsko in širše družbeno okolje.

2.3 SOCIALNA OMREŽJA² IN SOCIALNI KAPITAL

S pomo jo socialnega u enja v socialnih omrežjih pridobivamo pomembne medosebne in komunikacijske spretnosti (Zrim Martinjak, 2006b). Kot pravi N. Zrim Martinjak (2006a), posameznikovo socialno omrežje pomembno vpliva na stopnjo socialne vklju enosti in dolo a kakovost posameznikovega življenja. Pierson (2010) razmišlja podobno, saj vidi šibka socialna omrežja kot eno od pomembnih komponent socialne izklju enosti. Socialno omrežje opredeljuje kot splet odnosov, skozi katere smo ljudje povezani med seboj. Kot piše H. Igli (2001), vklju uje socialno omrežje relativno stabilne vezi, ki jih posameznik vzdržuje s svojim socialnim okoljem. Dolo ena omrežja oz. vezi znotraj le-teh lahko, po besedah avtorice, posamezniku omogo ajo dostop do razli nih resursov (npr. dolo enega znanja, informacij), ga povezujejo v razli ne organizacijske kontekste (npr. delovno okolje) ali pa zadovoljujejo njegove potrebe po intimnosti in sociabilnosti. Omrežje je po besedah avtorja (Pierson, 2010) lahko podporno ali destruktivno, gosto ali skoraj neobstoje e, bližnje in intenzivno ali daljno in distancirano. Briggs (1997, v Pierson, 2010) opisuje bazi na socialna

²V literaturi lahko opazimo nedosledno rabo izrazov socialno omrežje in socialna mreža. Zaznamo lahko enake oz. podobne razlage pojma, ki pa je enkrat opredeljen kot socialno omrežje, drugi pa kot socialna mreža. Nekatere razlage socialnih omrežij in mrež pa se med sabo tudi razlikujejo, vendar v ve ini primerov domnevna razlika med njima ni izpostavljena in razložena. V diplomskem delu uporabljam poenoten izraz, in sicer socialna omrežja, tako prevajam tudi izraz *social networks* iz angleš ine.

omrežja in socialna omrežja, ki omogoajo napredovanje. Prva vključuje najbližje, vsakdanje, podporne odnose s prijatelji, sosesko in družino. Omenjeni odnosi lahko vključujejo možnost varstva otroka v zadnji minuti, posojilo denarja, razna skupna praznovanja itn. Socialna omrežja, ki omogoajo napredovanje, pa po besedah avtorja zagotavljajo kljub neinformacije za posameznike in družine o zaposlitvi, izobraževanju, usposabljanju in drugih področjih posameznikovih interesov. Za razliko od bazičnih omrežij so za slednje značilne šibkejšee socialne vezi, po naravi so občasne, epizodične. Takšna socialna omrežja zagotavljajo dostop do institucij in trgadel,esar bazična socialna omrežja ne morejo omogočiti. V. Milošević Arnold in Postrak (2003) pa delita socialna omrežja na formalna in neformalna. Slednja vključujejo odnose z družinskimi člani, sorodniki, sosedi in prijatelji, ki nudijo posamezniku oporo, ko jo potrebuje. Formalna omrežja pa predstavljajo vsi formalizirani stiki posameznika s socialnim okoljem. Socialna omrežja oz. vezi, odnosi znotraj teh so torej lahko različni, tako z vidika bližine kot možnosti samih vezi in nenazadnje njihove funkcije, ki jo imajo v življenju posameznika.

V socialnih omrežjih dobivamo različno socialno oporo. Kot piše V. Hlebec in T. Kogovšek (2006), se je na osnovi teoretičnih opredelitev in empiričnih študij v literaturi izoblikoval relativen konsenz, na podlagi katerega lahko vrste socialne opore uvrstimo v naslednje skupine:

- **materialno ali instrumentalno oporo** (nudenje opore v materialnem smislu, npr. posojilo denarja),
- **informacijsko oporo** (nudenje informacij, ki jih posameznik potrebuje ob večji življenjski spremembi, npr. selitev),
- **emocionalno oporo** (nudenje pomoči ob manjših ali večjih življenjskih prelomnicah, npr. smrt bližnjega),
- **druženje** (neformalno druženje, skupno preživljanje prostega časa).

V. Cattell (2001, v Zrim Martinjak, 2004, Lucas, Mayne, 2013) je z analizo socialnih omrežij opozorila na odnos med stopnjo vezi med posamezniki in socialnim okoljem, potrdila je namreč pet tipov socialnih omrežij:

- **Socialno izključeno ali odsekano socialno omrežje** je sestavljeno iz majhnega števila članov, katerih povezovanje z drugimi skupinami je šibko. Sestavljajo ga: novinci, prišleki, brezposelni, ženske, izolirani starejši ljudje, samski starši in begunci. Omenjeni ljudje odstopajo od širše prepoznanih socialnih norm, prav tako so začasno ali za dlje časa izključeni iz širše množice ljudi.

- **Homogeno socialno omrežje** vsebuje manjše število članov skupine, znotraj katere so lahko kontakti precej razširjeni. Pomembni značilnosti tega socialnega omrežja sta gostota in kompaktnost. Kljub temu da se člani skupine med sabo poznajo, sta lahko izpostavljeni značilnosti teh omrežij tudi omejenost in izoliranost. Sestavljajo ga posamezniki podobnih interesov. To so tradicionalne skupine, kot je npr. družina.
- **Tradicionalno socialno omrežje** je sestavljeno iz družinskih članov, sosedov, bivših sodelavcev, prijateljev iz šole, prijateljev iz socialnih in športnih klubov. Njegova struktura je gosto prepletena. Tipi ni predstavniki tega omrežja so starejši ljudje. Ni značilno za tiste, ki so še v delovnem procesu.
- **Heterogeno socialno omrežje** je sestavljeno iz različnih ljudi glede na starost, narodnost, interese, zaposlitev in bivališče. Je odprto, široko in prepleteno. Njegova struktura je največkrat ohlapno prepletena. Prijatelji in družinski člani se med seboj manj poznajo kot v preostalih tipih socialnih omrežij. Njegovi tipi ni predstavnik je aktiven v organizacijah ali soseskah.
- **Solidarnostno socialno omrežje** je sestavljeno iz posameznikov, ki so solidarni, sposobni sodelovanja z različnimi ljudmi različnih interesov, prakticirajo vzajemnost. Omrežje je gosto prepleteno in obenem razpršeno. Njegove lastnosti združujejo lastnosti tradicionalnega in heterogenega tipa, torej obenem povezanost družinskih članov, lokalne skupnosti in sodelovanje v organizacijah.

Otroci prosilci za azil se ob prihodu v državo sprejemnico velikokrat sreajo z drugo kulturo, tudi jezikom in nenazadnje z novimi ljudmi, socialnimi stiki, saj lahko stare največkrat ohranjajo samo na daljavo ali pa jih celo (postopoma) pustijo za sabo. Sklepamo lahko, da so omrežja prosilcev za azil socialno izključena ali odsekana, vsaj ob njihovem prihodu. Med prvimi stiki so med drugim tudi stiki z različnimi organizacijami, znotraj katerih se znajdejo po prihodu v državo sprejemnico, zato imajo ti še toliko večji pomen. Glede na njihovo življenjsko situacijo in okolišine pa je smiselno, da s pomočjo organizacij oz. strokovnih delavcev znotraj njih spletajo bolj heterogena socialna omrežja, ki jim pomagajo dostopati do pomembnih virov, ki vplivajo na njihovo socialno vključenost z različnih vidikov (psihološko, socialno ...). Za otroka prosilca za azil so pomembna tako bazična socialna omrežja, ki predstavljajo neko stalnost, z njihovo pomočjo ima namreč možnost izražati svoja čustva, se čustveno navezovati, se počutiti varno itn., kot tudi socialna omrežja, ki omogočajo napredovanje. K njihovim boljšim prihodnostim lahko pripomore tudi

kakovostna izobrazba, ki jo lažje dosežejo s pomojo socialnih omrežij, ki omogoajo napredovanje.

Beirens, H., Hughes, Hek, R., Spicer (2007) navajajo, da so mladi begunci in prosilci za azil pogosto identificirani kot ključna skupina za tveganje socialne izključenosti. Na podlagi raziskav so se odločili za delo na promociji socialnih omrežij in spoprijemanju s socialno izključenostjo otrok beguncev in prosilcev za azil. Okvir njihovega dela definira pomen različnih tipov socialnih omrežij v povezavi z integracijo beguncev in prosilcev za azil in predlaga načine, s katerimi bi lahko centralna in lokalna vlada ter prostovoljni in privatni sektor to promovirali. Socialna omrežja, ki so jih izpostavili, so naslednja:

- **socialne vezi:** predstavljajo povezanost znotraj skupnosti, ki predstavlja njihovo etnično, nacionalno ali versko identiteto;
- **socialne povezave:** nanašajo se na povezave z institucijami, agencijami in servisi ter uporabo obstoječih ponudb;
- **socialni mostovi:** nanašajo se na povezave s predstavniki druge nacionalnosti, etnične ali verske skupine v namen podpore obojestranske interakcije za podporo socialne kohezije.

Socialna omrežja pa so tesno povezana tudi s socialnim kapitalom. Kot pravi N. Zrim Martinjak (2006b) socialni kapital predstavlja socialna omrežja in participacijo v socialnem okolju. Avtorica navaja, da se razume kot posameznikov in družbeni vir, pri katerem gre za vlaganje v medosebne odnose in ki je v podporo socialnemu vključevanju v sodobno družbo. Dragoš (2002) piše o povezovalnem in utesnjujočem socialnem kapitalu. Povezovalni kapital naj bi blagodejno vplival na stike znotraj in tudi zunaj določene skupine/skupnosti ter obenem pripomogel k tolerantnosti ljudi. Prisotnost utesnjujočega kapitala pa naj bi bila aktualna tam, kjer neformalne norme pripomorejo h krepitvi socialnega kapitala v mnogih vezeh s sankcijami. Vpliv takšnih vezi na okolje je večinoma negativen. Dragoš in V. Leskošek (2003) pravita, da socialni kapital izvira iz socialnih omrežij (ne posameznika ali širše družbe). Socialni kapital pa je po njunih besedah izraz kombinacije naslednjih mrežnih lastnosti: navzočnost pomembnih virov določene socialne omrežja, dosegljivost teh virov za pripadnike mreže, uporabnost teh virov za posameznike in skupine v smislu uspešnosti in učinkovitosti (glede na zastavljene cilje in stroške).

Po besedah N. Zrim Martinjak (2006a) lahko socialni kapital posredno pozitivno vpliva na zviševanje kakovosti življenja posameznika in skupnosti. Kot piše avtorica, se dobra zaloga socialnega kapitala v skupnosti odraža tudi v nižji stopnji kriminala, višjem nivoju zdravja, boljši izobrazbeni strukturi in nenazadnje ekonomski rasti. e predpostavljamo, da imajo otroci prosilci za azil ve inoma manjše možnosti za navezovanje stikov, spletanje socialnih omrežij, tudi na rast njihovega socialnega kapitala, lahko to negativno vpliva na njihovo spopadanje s samo življenjsko situacijo in okoliš inami, v katerih se nahajajo. Pri tem vidim izreden pomen kakovosti delovanja organizacij, ki delujejo v prid socialnemu vklju evanju otrok prosilcev za azil, saj lahko s kakovostnim delom, seveda ob pomembni podpori države, vplivajo na rast njihovega socialnega kapitala in razširjenost ter kakovostjo socialnih omrežij.

2.4 NEKATERI POMEMBNI ELEMENTI EKOLOŠKEGA OKOLJA OTROK PROSILCEV ZA AZIL

2.4.1 EKOLOŠKO-SISTEMSKA TEORIJA

Utemeljitelj ekološko-sistemske teorije je Urie Bronfenbrenner. M. Pergar Kuš er (2004) piše, da bi morali razvoj posameznika, v okviru omenjene teorije, razlagati kot proces razumevanja in preoblikovanja ekološkega okolja (okolja, s katerim je posameznik direktno ali posredno povezan) na zaporedno višjih stopnjah kompleksnosti. Kot pravita L. Marjanovi Umek in M. Zupan i (2004), omenjena teorija razlaga razvoj s sociokulturnega glediš a, ki vsebuje različne nivoje sistemov okolja, od neposrednih odnosov v družini pa do širšega kulturnega okolja. Kot podarja A. Mikuš Kos (1999a), je izrednega pomena preu evanje in upoštevanje širšega in ožjega življenjskega prostora posameznika, vseh njegovih sestavnih delov, pripadajo ih elementov ter povezav med njimi. Tudi L. Marjanovi Umek in M. Zupan i (2004) razmišljata podobno, saj izpostavljata pomen so asnega delovanja zunanjih okoljskih in posameznikovih notranjih dejavnikov za sam razvoj posameznika. Ob tem avtorici izpostavljata tudi pomen razširitve okoljske perspektive na širšo in asovno raven, upoštevanje vlog zgodnjih in kasnejših izkušenj v posameznikovem razvoju in poudarek na sovplivanju med posameznikom in okoljem v razvoju, kar je pomemben prispevek omenjene teorije.

Ekološko okolje se razume kot set naslednjih okoljskih sistemov (Marjanovi Umek, Zupan i , 2004, Pergar Kuš er, 2004, Batisti Zorec, 2006), katerih središ e je otrok:

- **Mikrosistem** se nanaša na otrokovo neposredno socialno okolje, s katerim je v stiku vsak dan (npr. družina, prijatelji, šola, vrtec, soseš ina, cerkev ...). Posameznik in okolje sta v soodvisnosti. Tako kot otrok sodeluje pri spremembah v okolju, ga preoblikuje, tudi okolje vpliva nanj, kar pa je odvisno od tega, kako otrok zaznava in interpretira dolo ene njegove dejavnike.
- **Mezosistemi** predstavljajo odnose med dolo enimi mikrosistemi, kot je npr. odnos med prijatelji in soseš ino. Sami odnosi med njimi namre sovplivajo na posameznikovo življenje na razli nih podro jih, vse od doživljanja, vedenja in nenazadnje celotnega razvoja.
- **Eksosistem** je širša skupnost, v kateri otrok živi, in ni v direktnem odnosu z njim, ima pa nanj vseeno pomemben vpliv, kot so zaposlitev staršev, socialna politika ipd. To so bolj oddaljene in mo nejše institucije in prakse.
- **Makrosistem** sestavljajo ideologije, vrednote in sprejeti vedenjski vzorci subkulture in kulture (naroda, etni ne skupine in socialnega razreda), ki ji otrok pripada.
- **Kronosistem** se navezuje na dinami ne spremembe v okolju, ki vplivajo na posameznikov odnos z okolico in nenazadnje na njegov razvoj, kot je npr. prestop otroka iz vrtca oz. doma ega okolja v šolo.

Otroci prisilci za azil so ve inoma prikrajšani za varno doma e okolje, iztrgani iz prejšnjega omrežja vrstnikov, sorodnikov, iz šolskega okolja ter same države in primarne kulture, zato je še toliko bolj izrazit in pomemben vpliv skupin, organizacij, v katere so vklju eni v državi sprejemnici. Poleg družine so zanje izrednega pomena tudi azilni dom, kjer prebivajo in preživijo tudi veliko svojega prostega asa, nevladne organizacije, delujejo e znotraj azilnega doma, ter šola. V vseh teh mikrosistemi si lahko otroci ustvarjajo razli na socialna omrežja, krepijo svoj socialni kapital.

Prav tako pa je zelo pomembno tudi sodelovanje med vsemi omenjenimi akterji, kar predstavljajo mezosistemi. V literaturi velikokrat zasledimo izpostavljanje pomena skladnosti družinskih in institucionalnih vzgojnih vplivov in prizadevanj za u inkovit in celosten razvoj

otroka ter sodelovanje teh pomembnih akterjev med seboj, o čemer npr. pišeta D. Intihar in M. Kepec (2002). Pri otrocih prosilcih za azil lahko med institucionalne vplive štejemo tudi vplive strokovnih delavcev, ki delajo z otroki izven šole, npr. v azilnem domu. Glede na raznolikost področij, na katerih delajo z otrokom oz. mu jih ponudijo, in samo raznolikost strokovnih profilov, ki se pri tem pojavljajo, je še toliko bolj pomembno njihovo sodelovanje in izmenjava informacij v namen kvalitetnega celostnega vpliva na otroka.

Vplivi na otroka pa so tudi širši, manj neposredni, kot sta npr. socialna in migracijska politika, ki sestavljata eksosistem, kultura otrokove etnične skupine in širše skupnosti, ki se povezuje z makrosistemom, ter nekatere spremembe v okolju. Slednje lahko povežemo tudi z zapustitvijo domačega okolja otroka prosilca za azil, samo potjo, ki je lahko nepredvidljiva in nevarna, in nastanitvijo v azilnem domu ter drugimi dinamičnimi spremembami, ki jih predstavlja kronosistem.

Različni okoljski sistemi so tako kompleksno prepleteni, vplivajo eden na drugega in tudi na otroka prosilca za azil ter on nanje. Glede na to, da so ti vplivi pri otrocih prosilcih za azil lahko marsikdaj precej negativni, je še toliko bolj pomembno kakovostno delovanje strokovnih delavcev znotraj organizacij, npr. socialnih pedagogov.

2.4.2 DRUŽINE OTROK PROSILCEV ZA AZIL

Kot pravi G. Gašparič Vogrin (1998), je družina prvi socialni sistem, ki pomembno vpliva na otroka in mu preko staršev, pomembnih drugih, določa svet, ki ga otrok ponotranji. Glede na to, da družine živijo v različnih okoljih, pa tudi slednja vplivajo na njih in njihovo notranje funkcioniranje. Po besedah M. Tomori (1994) sta okolje in družina soodvisno povezana, predvsem pa na družino pomembno vplivajo socialne in ekonomske zakonitosti družbe, v kateri živi. Družino torej določajo tako njeni notranji odnosi kot tudi odnosi zunaj nje in medsebojni vplivi med njimi. Ob tem pa si otrok gradi svojo identiteto. Kot piše G. Gašparič Vogrin (1998), se v družini najprej vzpostavlja koncept balansiranja identitete jaza med socialno in osebno identiteto, kar pomeni, da mora otrok v družini razločiti svojo enkratnost, tako da jo prepozna in razmeji od ponujenih priključkov drugih, ob tem pa se vseeno vključi v družino in kasneje v širšo družbo.

V. Satir (1995) opisuje odprti in zaprti družinski sistem (ki ga opredeljuje z nameni in cilji, bistvenimi sestavnimi deli, redom, po katerem se odvija delovanje vseh sestavnih delov, močjo ohranjanja energije v sistemu ter načini urejanja medsebojnega delovanja z dejavniki

zunanjega sistema), med katerima obstaja pomembna razlika, in sicer v odzivu na spremembe v sistemu ali izven njega. V zaprtem so po avtorih inem mnenju posamezni deli togo in nespremenljivo povezani ali loeni, ni pretoka informacij ne med posameznimi deli ne od znotraj navzven ter obratno. V odprtem sistemu pa je delovanje ravno obratno, komunikacija med deli in z okoljem je vzajemna, odprta, pretok informacij ni moten. S tem lahko povežemo že omenjena socialna omrežja, ki jih pleče družina oz. njeni člani. Sklepamo lahko, da je družina v primeru širših socialnih omrežij, ki jih pleče z raznolikimi ljudmi iz različnih okolij, z različnimi izkušnjami, statusi, bolj odprta, seveda pa ob svoji lastni trdnosti in zmožnosti izražanja in predelovanja čustev tudi znotraj lastnega sistema bolj funkcionalna.

Okolja, v katerih živijo družine, pa so različna. Kot pravi M. Tomori (1994), življenje družin v mnogih državah uravnavajo vrednote širšega sociokulturnega prostora, katerega del so. Dodaja, da je odnosa družine in širšega okolja odvisno, kako se bo otrok v slednjem okolju prilagodil in na kakšen način bo v njem funkcioniral. Če je stopnja socialne vključenosti družine višja, se tako tudi otrok lažje vključi v širše okolje. Kot vemo iz ekološko-sistemske teorije, socialni sistemi vplivajo eden na drugega in tako tudi morebitno nasprotje vrednot družine in sociokulturnega okolja vpliva na otroka prosilca za azil, funkcioniranje njegove družine in vključenost v širše okolje. Če je okolje sprejemajoče, je tudi več možnosti, da se bosta tako družina kot tudi posameznik lažje vključila vanj ter uspešno sobivala in sodelovala med sabo.

Pri družinah otrok prosilcev za azil pa ne gre samo za življenje v novi državi, drugače ni kulture in s tem (pogost) konflikt vrednot med družino in okoljem, ampak tudi za spremembo življenjskih pogojev oz. načina življenja (velikokrat v instituciji), ob tem pa velikokrat tudi za stiske, povezane s tem, ter z odhodom (begom, pregonom) od doma, samo potjo ... Kot je poudarjeno v *Refugee Children: Guidelines on Protection and Care* (1994), otežene življenjske okoliščine, v katerih se prosilci za azil nahajajo, pomembno vplivajo na celotne družine. Otroci prosilci za azil namreč velikokrat izgubijo svoje vzore v družini oz. so ti vzori spremenjeni. Kljub temu da sta lahko prisotna oba starša, je njun potencial za zagotavljanje vzorov otrokom oviran zaradi izgube običajnega življenjskega poteka, načina življenja. Tudi vloga otroka prosilca za azil se v takšnih okoliščinah v družini spremeni, npr. v primeru, da je otrok brez spremstva staršev, da je prisoten samo eden od staršev ipd., načina in pa so otroci lahko pomembno prikrajšani za ustrezno zadovoljevanje svojih razvojnih potreb (prav tam).

Ob tem pa je potrebno dodati, kot piše O. Poljšak Škraban (2007), da je kljub vsemu pretirana in že preživeta izjava, da je družina z obema staršema bolj zdrava od družin drugih oblik.

Najpomembnejše razlike med bolj ali manj funkcionalnimi družinami se vežejo predvsem na odnose in njihovo kakovost, sposobnosti prilagoditve v družini itn. Ob tem pa je pomembno upoštevati tudi samo socialno in razvojno perspektivo. Tudi V. Satir (1995) piše o tem, da dogajanja v družini ne določajo njeni obliki, ampak procesi med družinskimi člani, ki vzpodbujajo osebno rast tako posameznikov kot celotne družine. Po besedah avtorice imajo pomembno vlogo pri tem samovrednotenje, komunikacija, družinska pravila in družinski sistem.

McMastrov model funkcionalnosti družine (Epstein, Bishop, Ryan, Miller in Keitner, 1993, v Poljšak Škraban, 2007) temelji na sistemski teoriji in predpostavlja značilnosti, ki pomembno vplivajo na čustveno in fizično blagostanje same družine in njenih članov:

- **način reševanja problemov** (veže se na kakovostno reševanje konfliktov v družini),
- **komunikacija** (se nanaša na kakovostno izmenjevanje informacij v družini),
- **družinske vloge** (so definirane s ponavljajočimi se vzorci vedenja družinskih članov, preko katerih opravljajo družinske naloge, ki se nanašajo na osnovne vire za preživetje, vzajemno skrb in podporo, zadovoljstvo v spolnosti partnerjev, osebni razvoj družinskih članov, vzdrževanje in upravljanje sistema družine. Učinkovitost družine je vezana na kakovostno izpolnjevanje omenjenih nalog),
- **čustvena dovzetnost** (se nanaša na sposobnost ustreznega čustvenega odziva, ki vključuje ustrezno kakovost in moč izraženih čustev),
- **čustvena vpletenost** (je povezana z interesnim zanimanjem družinskih članov in posledično odseva vrednost samih aktivnosti in interesov članov družine),
- **kontrola vedenja** (se veže na oblikovane vzorce obnašanja družine v situacijah, ki so fizično nevarne, ob katerih pridejo do izraza psihične in biološke potrebe in težnje, ter tistih situacijah, ki so povezane z medosebnim socialnim vedenjem v družini in zunaj nje).

Funkcionalnost družine lahko opredelimo torej glede na omenjene značilnosti, ob katerih je pomembno dodati razmišljanje O. Poljšak Škraban (2007), ki pravi, da je ob vsakem ocenjevanju družinske funkcionalnosti izrednega pomena upoštevanje razpoložljivih sredstev

in socialnih sistemov, ki nanjo vplivajo. Na družine otrok prosilcev za azil tako vplivajo razli ni dejavniki, ki so povezani s samo življenjsko situacijo, okoljem in okoliš inami, v katerih živijo, kot npr. iztrganost iz primarnega kulturnega in socialnega okolja ter življenje v drugem, tujem okolju, življenje v instituciji, pomanjkanje (finan ne) neodvisnosti, ustvene stiske itn. Slednje lahko negativno vpliva tako na samo notranje funkcioniranje družine kot tudi na njen stik z okoljem. Kljub temu pa so lahko tako v družini kot v okolju prisotni dolo eni pozitivni vplivi, ki pripomorejo h kakovostnejšemu delovanju družine, kot so npr. kakovosten na in reševanja težav in komunikacije, u inkovito izpolnjevanje družinskih nalog, vlog, kvalitetna socialna omrežja zunaj družine, ustrezna podpora in pomo organizacij ipd. Pomembna naloga socialnega pedagoga pri delu z otroki prosilci za azil je torej tudi podpora in pomo njihovim družinam, pri emer je med drugim pomembno delo na mo nih to kah same družine.

2.4.3 ORGANIZACIJE, KI NEPOSREDNO VPLIVAJO NA SOCIALNO VKLJU ENOST OTROK PROSILCEV ZA AZIL, IN NJIHOVA VLOGA

Organizacije, ki imajo neposreden stik z otroki prosilci za azil, so šola, azilni dom in nekatere nevladne organizacije (Jezuitsko združenje za begunce, Inštitut za afriške študije, Društvo Mozaik, Fridolin, center za enake možnosti mladih) Vsaka izmed njih je pomemben del otrokovega mikrosistema in ima svojo vlogo v življenju otroka prosilca za azil.

Zakon o mednarodni zaš iti (Uradni list RS, št. 11/11 – uradno pre iš eno besedilo, 98/11 – odl. US, 83/12, 111/13 in 114/13 – odl. US) v 3. lenu omenja azilni dom ali njegovo izpostavo kot objekt ministrstva, pristojnega za notranje zadeve, namenjenega nastanitvi prosilcev za mednarodno zaš ito (oz. azil). Kot pravi 45. len Zakona o azilu (Uradni list RS, št. 51/06), jim omenjeno ministrstvo zagotovi oskrbo, ki vklju uje obleko, obutev, prehrano in higienske potrebš ine. Slednje spada pod pravico do osnovne oskrbe, ki vklju uje tudi nastanitev prosilcev za azil. Prosilci imajo še nekatere druge pravice, katerih uresni evanje prav tako (lahko) poteka v azilnem domu oz. pod njegovim posredništvom, skrbništvom. Zakon o mednarodni zaš iti v 78. lenu opredeljuje naslednje pravice prosilcev za azil, in sicer pravico do prebivanja v Republiki Sloveniji, spremljanja postopka v jeziku, ki ga prosilec razume, informiranja, osnovne oskrbe v primeru nastanitve v azilnem domu ali njegovi izpostavi, finan ne pomo i v primeru nastanitve na zasebnem naslovu, brezpla ne

pravne pomoči s pomočjo enega svetovalca za begunce, nujnega zdravljenja, izobraževanja, dela in zaposlovanja, humanitarne pomoči, žepnine.

Kot je navedeno v publikaciji *Living in the asylum centre* (2008), v azilnem domu poleg tehničnih delavcev najdemo tudi socialne delavce, uradne osebe Sektorja za azil, medicinsko sestro in predstavnike nevladnih organizacij, ki skrbijo za zadovoljevanje različnih potreb in pravic prosilcev za azil; med drugim tudi za pomoč pri nastanitvi v azilnem domu, podajanje različnih informacij, potrebnih za življenje v azilnem domu in izven njega, nudenje psihosocialne pomoči, nasvetov in informacij glede podane prošnje za azil ter organizacijo različnih prostorskih, izobraževalnih, zabavnih in kulturnih aktivnosti, namenjenih prosilcem za azil. Nevladne organizacije, ki delujejo znotraj azilnega doma, praviloma izvajajo programe, ki so sofinancirani iz Evropskega sklada za begunce.

Vsi otroci, ki se izobražujejo, pa velik del svojega časa preživijo tudi v šoli, prav tako tudi otroci prosilci za azil. »Za prenos znanja so bile ustanovljene posebne družbene ustanove, ki jih imenujemo šole. Prenos znanja, za katerega je pooblašena šola, je del širšega socializacijskega procesa, ki pa se (od drugih prenosov znanja) razlikuje po tem, da gre za zavesten, intencionalen in organiziran vpliv na posameznika (Barle in Bezenšek, 2006, str. 60).« Omenjeni avtorici navajata naslednje funkcije šole:

- legitimacijsko funkcijo, ki se izraža tako v prenosu uradnega znanja (predpisanega kurikula) kot tudi v prenosu obnašanj, vedenj, ki so nagrajena (skriti kurikul);
- integracijsko funkcijo, ki se uveljavlja kot akumulacija znanj in obnašanj in hkrati kot prenos kulture z generacije na generacijo, med drugim tudi kot vključevanje posameznika v skupino, v širše družbene odnose, kot usposabljanje za svet dela ...;
- osmišljevalno funkcijo, ki se nanaša na posameznikov razvoj (kognitivni, emocionalni, motorični) oziroma na razvoj posameznikovih sposobnosti;
- socialno kompenzacijsko funkcijo, ki označuje pripravo, da se lahko s pomočjo šole (vsaj do neke mere) izvede korekcija nekaterih družbenih procesov, npr. verjetje, da je mogoče s šolo uravnati oz. zmanjšati družbeno neenakost ipd.;
- »licenčni« funkcijo, ki je povezana z legitimacijsko funkcijo šole in ki predpostavlja, da je šola institucija, ki je zadolžena za prenašanje znanja in za izdajanje javnih listin, ki potrjujejo usposobljenost za opravljanje določenega poklica;

- reproduktivno in razvojno funkcijo, katerih protislovnost je vsebovana že v naravi znanja in šole kot prenašalke znanja. Slednje se v šoli namreč reproducira, prav tako pa je pomembna njegova razvojna funkcija, ki se nanaša na spreminjanje, razvijanje določenega znanja skozi čas.

Ob tem lahko vidimo, da je lahko šola pomemben člen tudi pri socialnem vključenju otrok prosilcev za azil, povezanim s prenosom kulture, znanja, pridobitvijo listin za možnost nadaljevanja izobraževalne poti oz. kot dokaz o opravljenem izobraževanju, učenju jezika (jezikov), preživljanjem prostega časa ter nenazadnje tudi s tem povezanim spletnjem socialnih omrežij. Pomemben vpliv na socialno vključenje pa imajo lahko tudi nevladne organizacije in nenazadnje azilni dom s svojimi aktivnostmi. Kot pomembne elemente socialnega vključenja otrok prosilcev za azil, ki so povezani tako s šolo, azilnim domom kot nevladnimi organizacijami, izpostavljamo preživljanje prostega časa, ohranjanje primarne kulture (tudi jezika) ter vključenje v večinsko kulturo (tudi spoznavanje jezika večinskega prebivalstva) ter nenazadnje izobraževanje.

2.4.3.1 POMEN KAKOVOSTI PREŽIVLJANJA PROSTEGA ČASA ZA SOCIALNO VKLJUČENOST

Konvencija o otrokovih pravicah (Vojnovi, Otavnik, Pleško, 2009) v 31. členu navaja, da imajo otroci pravico do igre, poitka in prostega časa. S. Derganc (2004) opredeljuje prosti čas mladih s časom, ki jim ostane po obveznostih, ki so vezane na šolsko delo in dom, ter po zadovoljitvi temeljnih življenjskih potreb. Kot piše A. Gril (2006), je prosti čas priložnost za razbremenitev od vseh obveznosti, ki jih imamo z dan, ob kateri je izrednega pomena lastna izbira aktivnosti v prostem času.

A. Kristan (2007) navaja številne pozitivne vplive, ki se udejanjajo skozi preživljanje prostega časa, kot je npr. zadovoljevanje številnih potreb, povezanih z osebnim razvojem posameznika in ob tem spodbujanje njegovega kakovostnega fizičnega in duševnega zadovoljstva. S. Derganc (2004) razdeli potrebe, ki jih zadovoljujemo med prostim časom, v naslednje sklope:

- psihološke potrebe (obutek svobode, zabave, vključenja, izziva),
- izobraževalne potrebe (intelektualni izziv, znanje, osvajanje veščin),
- socialne potrebe (socialni odnosi in interakcije),
- relaksacijske potrebe (oddih od napetosti in stresa, poitka in sprostitve),

- fiziološke potrebe (zdravje, odpornost, utrujenost) in
- estetske potrebe (tudi za kulturno).

Za otroke in mladostnike je prosti čas še posebej pomemben, saj so v obdobju, ko se aktivno razvijajo, gradijo svojo identiteto, se soočajo z različnimi življenjskimi izzivi ter se srečujejo z različnimi obveznostmi doma in v šoli. Zanje je še posebej pomembna možnost navezovanja socialnih stikov, sprostitev, svobodne izbire aktivnosti in nenazadnje možnost zmanjšane nadzora odraslih med prostotvorno aktivnostjo. Kot pravi S. Derganc (2004), lahko prosti čas pomembno vpliva na kakovostno spopadanje z izzivi v življenju, definiranje samega sebe preko samoopazovanja in povratnih informacij okolja ter na oblikovanje svoje samopodobe in identitete. Prostotvornost pripomore tudi k navajanju na sledenje življenjskim ciljem in trudu za njih, spodbuja preizkušanje različnih življenjskih stilov, nenazadnje omogoča socialno vključevanje. Pri otrocih prosilcih za azil pride pomen samega vključevanja v novo okolje in s tem spletnja novih vezi, sprostitve napetosti in možnost uspešnega spopadanja z življenjskimi izzivi še posebej do izraza, zato ima tudi njihov nalet in preživljanje prostotvornega časa zanje velik pomen.

Kot pravi S. Derganc (2004), se ljudje za prostotvorne dejavnosti odločajo glede na zavedno ali nezavedno filtriranje samih aktivnosti skozi sito socialnih dejavnikov (starost, spol, dohodek, izobrazba, socialni razred, mobilnost) in dejavnikov odločitve (motivacija, zavedanje možnosti, količina prostotvornega časa in stroški). Glede na slednje obstaja tudi možnost določitve omejitev, ki se lahko pojavijo pri preživljanju prostotvornega časa otrok prosilcev za azil, in sicer glede na njihov socialno-ekonomski status, življenje v instituciji, ki je (v Sloveniji) na robu mesta v okolju industrijske cone in nekaj bližnjih blokov s socialnimi stanovanji. Pomemben element pri preseganju morebitnih omejitev za kakovostno preživljanje prostotvornega časa otrok prosilcev za azil so lahko tudi nevladne organizacije, ki delujejo znotraj azilnega doma, sam azilni dom in šola, ki jo otroci obiskujejo. A. Mikuš Kos (1999a) izpostavlja vključevanje otrok in mladostnikov v organizirane prostotvorne dejavnosti in prijateljsko pomoč prostovoljcev kot pomemben varovalni prijem, še posebej za ogrožene otroke in mladostnike. Kot navaja avtorica, lahko prostovoljci izboljšajo kakovost otrokovega življenja, mu nudijo ugodne socialne izkušnje, ga uvajajo v interesne dejavnosti in mu tudi drugače pomagajo pri vzdrževanju njihovega psihosocialnega ravnovesja.

2.4.3.2 POMEN KULTURE (IN JEZIKA) ZA SOCIALNO VKLJU ENOST

Na splošno lahko veliko beremo o tem, kako pomembno je, da se prosilci za azil vklju ijo v kulturo države sprejemnice in se hitro nau ijo njenega jezika ter se tako vklju ijo v njeno širšo družbo. Velikokrat pa pozabljamo na drugi vidik, ki je prav tako pomemben, in sicer ohranjanje njihove primarne kulture, tudi jezika, za socialno vklju evanje.

Kultura otrokom zagotavlja identiteto in kontinuiteto. Z u enjem vrednot in tradicij njihove kulture se otroci u ijo, kako se vklju iti v svojo lastno družino, skupnost in širšo družbo. Socialni prevrat, povzro en s prisilno selitvijo posameznikov, družin ali skupnosti, lahko dramati no vpliva na skladnost njihove kulture. Obi ajna socialna pravila in kontrole se za nejo rušiti, ko je otrok iztrgan iz socialne skupine, ki mu je do tedaj zagotavljala pomemben okvir za uspešno funkcioniranje v življenju (Refugee children: guidelines and care, 1994). Iz tega lahko sklepamo, kako pomembno je ohranjanje otrokove primarne kulture za razvoj njegove identitete, v katero pa se po asi vklju uje tudi ve inska kultura in njeni aspekti. Kot pravi Š. Razpotnik (2014), naj bi integrirana identiteta (torej tako ohranjanje lastne kulture kot vklju evanje v ve insko) migrantom, v našem primeru prosilcem za azil, prinašala najve blagostanja in koristi, saj bi tako lahko ohranili povezavo s primarno kulturo, se po utili kot lani te etni ne skupine, obenem pa tudi lani širše skupnosti. V Beli knjigi Sveta Evrope (2009) je poudarjen pomen razvijanja kulturnega pluralizma, saj spodbuja ohranjanje razli nih kultur, njihovo izražanje in nenazadnje tudi sodelovanje med njimi.

Pomemben del tega je tudi jezik. Poleg tega, da je izpostavljen pomen u enja ve inskega jezika v državi sprejemnici, lahko beremo tudi o pomembnem poudarku na ve jezi nosti in zaš iti jezikov z manjšim številom govorcev. Slednji namre pripomorejo h kulturnemu bogatenju evropske celine, obenem pa so povezani tudi s samo pravico posameznikov do njihove uporabe (Bela knjiga sveta Evrope, 2009). »Jezik je sredstvo identifikacije. Hkrati pa je jezik pomemben dejavnik, ki identifikacijo vzpostavlja. Je najpomembnejši dejavnik socializacijskih in inkulturacijskih procesov. V primarni socializaciji je ravno materni jezik tisti, ki otroka spremlja od prvih dni življenja. Ob prepletanju maternega jezika s situacijami in situacijskimi spremembami otrok postopno interiorizira svet pomenov in simbolov, ki so temelj loveške komunikacije. Jezik je glavno sredstvo komunikacije med ljudmi (Lukšič - Hacin, 1999, str. 44–45).« V publikaciji z naslovom Where immigrant student succeed: A comparative review of performance and engagement in PISA 2003 (2006) je izpostavljen odnos med maternim jezikom, ki se ga otroci nau ijo in uporabljajo doma, in jezikom države

sprejema že nekaj časa predmet razprave različnih raziskav in tudi samih oblikovalcev politik. Dolgo časa je veljala trditev, da je za uspešno učenje drugega jezika potrebno obvladanje maternega jezika. Danes pa najdemo le malo empiričnih raziskav, ki bi to hipotezo potrjevale, čeprav je zelo razširjena. Kljub temu da povezava med prvim in drugim jezikom ni popolnoma jasna, pa multilingvizem in znotraj njega tudi učenje maternega jezika predstavlja pozitiven vpliv na področje izobraževanja, profesionalnega razvoja, konkurenčnosti na trgu dela, socialnega kapitala itn. (Where immigrant student succeed ..., 2006). Tudi v Smernicah za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole (2012) navajajo, da je pomembno spodbujanje otrok migrantov, v našem primeru prosilcev za azil, za rabo jezika, tako maternega kot jezika države sprejemnice ali mešanice obeh. Kot bistveni dejavnik uinkovitega medkulturnega izobraževanja, ki ga izpostavljajo kot pomemben del vzgojno-izobraževalnega procesa, pa navajajo jezik poučevanja, ob čemer poudarjajo tudi pomembno vlogo maternega jezika.

O pomenu ohranjanja kulture, tudi jezika, otrok migrantov oz. v našem primeru prosilcev za azil ter njihovem vključevanju v večinsko kulturo in ob tem učenju jezika države sprejemnice, lahko beremo tudi v nekaterih drugih dokumentih tako na državni ravni kot na ravni Evropske unije. V Strategijah vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji (2007) avtorji navajajo, da je poleg vključevanja v večinsko kulturo, s tem tudi učenja slovenščine, pomembno tudi ohranjanje, predstavljanje kulture (tudi jezika) otrok migrantov (prosilcev za azil), ob tem pa tudi vzgoja k strpnosti, sprejemanju drugačnosti itd. Po drugi strani pa lahko v istem dokumentu beremo o neustreznem vrednotenju pomena ohranjanja kulture (tudi jezika) otrok migrantov (prosilcev za azil) in neenakem vrednotenju le-te v primerjavi s kulturo (tudi jezikom) slovenskega okolja. Slednje vpliva na njihovo težje sledenje življenju in delu v vrtcu in šoli oziroma oteženo vključevanje v širše socialno okolje.

Avtorji v zvezi s tem poudarjajo naslednje pomanjkljivosti:

- neizdelanost strategij za integracijo otrok migrantov (prosilcev za azil) v slovensko kulturno okolje ob hkratnem upoštevanju in ohranjanju kulturnega (tudi jezikovnega) porekla otrok;
- nepoznavanje oz. nezainteresiranost pedagoških delavcev za spoznavanje osnovnih elementov kulture (tudi jezika) otrok migrantov;

- pomanjkljivo poznavanje primernih možnosti spodbujanja medkulturne komunikacije med otroki v skupini.

Tudi glede na ugotovitve M. A. Vižintin (2010) lahko sklenemo, da je v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu premajhen poudarek na u enju maternega jezika imigrantov in tako na pomenu medkulturnega dialoga. Avtorica namre piše, da le nizko število osnovnih šol prakticira pouk slovenskega jezika in obenem maternega jezika otrok migrantov in razvija aktivnosti, ki pripomorejo h krepitvi medkulturnega dialoga; njihovo vklju evanje namre ve inoma spremlja le u enje slovenš ine.

2.4.3.3 POMEN IZOBRAŽEVANJA ZA SOCIALNO VKLJU ENOST

Pravica in pomen izobraževanja prosilcev za azil sta izpostavljena v različnih dokumentih, tako na svetovni ravni, na ravni Evropske unije kot tudi Republike Slovenije. Slednje so napisane bolj ali manj splošno, kar pomeni, da so otroci prosilci za azil v njih opredeljeni ali kot otroci ali kot imigranti oz. prosilci za azil ali pa oboje. Nekateri od teh dokumentov so Konvencija o otrokovih pravicah, Direktiva Sveta št. 2004/83/EC z dne 29. aprila 2004 o minimalnih standardih za kvalifikacijo in status državljanov tretjih držav ali oseb brez državljanstva kot beguncev ali oseb, ki druga e potrebujejo mednarodno zaš ito, ter o vsebini podeljene zaš ite, Zakon o osnovni šoli, Zakon o azilu ter nenazadnje Strategija vklju evanja otrok, u encev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji in Smernice za vklju evanje otrok priseljencev v vrtce in šole, ki na in izobraževanja za otroke imigrante v Republiki Sloveniji še natan neje opredelita.

Otroci prosilci za azil lahko z izobraževanjem pridobivajo znanja in razvijajo sposobnosti za lažje funkcioniranje v družbi oz. življenju, in sicer lahko spoznavajo kulturo, jezik države, v kateri prebivajo, pridobivajo različna funkcionalna znanja (npr. kako napisati vabilo, prošnjo, kako delati z računalnikom ipd.), razvijajo sposobnosti, kot je npr. vztrajnost, razvijajo splošno razgledanost, pridobivajo specifična znanja za dolo en poklic in imajo nenazadnje možnost pridobiti potrdilo o opravljeni izobrazbi, ki lahko vpliva na (kakovosten) vstop na trg dela. Glede na to, da izobraževanje v veliki meri poteka v šolah, kjer se u enci izobražujejo skupaj, pa so izrednega pomena tudi socialna omrežja, ki se spletajo. Vse napisano lahko pozitivno vpliva na socialno vklju enost otrok prosilcev za azil, seveda pa je vse to težko dose i do zadovoljive mere le znotraj formalnega izobraževanja v šoli.

Podobno razmišlja tudi R. Bešter (2009), ki pa ob tem opozori tudi na nekatere ovire. Po njenih besedah rezultati študij, ki se nanašajo na uspeh uencev v različnih državah, pokažejo, da tisti, ki so se rodili v tuji državi, dosegajo običajno nižje rezultate kot pa njihovi vrstniki. Avtorica vzroke le delno vidi v različnih sposobnostih in prizadevnosti otrok, predvsem jih pripisuje manj spodbudnemu socialnemu okolju, kjer otroci odraščajo, slabšim socialno-ekonomskim statusom družin, slabšim znanjem jezika države sprejemnice in v splošnem slabšim poznavanjem kulturnih praks v okolju, kamor so se priselili. Tudi Munk (2003, v Barle in Bezenšek, 2006) opozarja na le navidezno zmanjševanje možnosti povezave med socialnim izvorom in stopnjo izobrazbe. Omenja namreč, da ima, glede na raziskave, socialni izvor pri izobraževanju še vedno velik vpliv, predvsem glede možnosti za dokončanje izobraževanja. Do sedaj napisano se nanaša predvsem na formalno izobraževanje, na podlagi katerega je zagotovljena tudi formalna izobrazba, ki se izvaja znotraj šolske institucije.

Kot pišejo Croft, Crolla, V., Mida Briot, B. (2005), pa lahko formalno izobraževanje, ki ne more vedno zadovoljiti vseh učnih potreb in potreb po socialnem vključenju, dopolnimo tudi z neformalnim izobraževanjem. Slednje naj bi bilo namenjeno predvsem mladim, tudi otrokom z manj priložnostmi, ki so izpadli iz šolskega sistema, prebivajo v neprimernih življenjskih okoljih inah ipd. Kot pravijo omenjeni avtorji, lahko neformalno izobraževanje za razliko od formalnega povzamemo kot »izkustveno učenje«. Učenci so v središču svojega lastnega učenja procesa, pri čemer jih pedagoški delavci podpirajo in skupaj z njimi razvijajo znanje, spretnosti. Po besedah avtorjev se pri neformalnem izobraževanju lahko kot zelo učinkovite pokažejo tudi metode vrstniškega izobraževanja, projektne delo, projekti mobilnosti in druge oblike tovrstnega izobraževanja.

V neformalnem izobraževanju lahko tako vidimo priložnost tudi za socialno vključenje otrok prosilcev za azil ter s tem tudi njihovo višjo stopnjo socialne vključenosti, saj lahko pri tem opazimo, da je mogoče z njim zmanjšati tudi nekatere že omenjene negativne vplive. Poleg tega pa imajo otroci in mladostniki priložnost razviti najrazličnejše sposobnosti, spretnosti in izkušnje za osebno rast in lažje ter boljše funkcioniranje v življenju. Žal se neformalnemu izobraževanju še vedno pripisuje premajhna vrednost. Seveda pa je najboljša kombinacija obeh izobraževanj, tako formalnega kot neformalnega, saj ima vsako svoje prednosti, že omenjene v tem poglavju.

3 SOCIALNO-PEDAGOŠKO DELO IN VZPODBUJANJE RAZVOJA MEDKULTURNE DRUŽBE

3.1 SOCIALNO-PEDAGOŠKO DELO Z OTROKI PROSILCI ZA AZIL

Otroci prosilci za azil so ranljiva skupina, ki naj bi ji družba, v katero je prispela, omogoila pomoč in zaščito. Glede na to, da so otroci in obenem prosilci za azil, je pri delu z njimi potrebno to tudi upoštevati. Kohli (2007, v Pierson, 2010) je konceptualiziral tri domene za prakso z otroki prosilci za azil, in sicer:

- **domena kohezije** (nanaša se predvsem na nastanitev, to je zagotavljanje zavetja, nege, hrane, denarja, šolanja, zagotavljanje dobrega legalnega zastopanja v zvezi s prošnjo za azil, opore v socialnih omrežjih ... V okviru te domene sta prosilcem ponujeni materialna in praktična pomoč);
- **domena povezave** (predpostavlja pomen osredotočenja na emocionalne stiske prosilcev za azil. Strokovni delavci se odzovejo na stiske v povezavi z zapustitvijo izvorne države in jim pomagajo povezati in osmisliti dogodke, ljudi in ustva);
- **domena skladnosti** (strokovni delavci pomagajo otrokom prosilcem za azil osmisliti pretekle izkušnje, jih vzpodbudijo k odkritju in uporabi svoje lastne moči in zmogljivosti, ki jih uporabijo za spoprijemanje z življenjskimi okoliščinami in situacijo, v kateri se nahajajo. Strokovni delavci se trudijo, da se otroci počutijo bolj domače, tudi tako, da ohranjajo tanjšo mejo med prijateljstvom in strokovno pomočjo).

V vsaki od treh domen najdemo pomembne poudarke, ki jih lahko uporabimo pri celostni strokovni, socialno-pedagoški obravnavi otrok prosilcev za azil. Poleg zagotavljanja materialne in praktične pomoči, ki sta navedeni v prvi domeni, je potrebno posebej izpostaviti tudi pomoč pri emocionalnih stiskah, ki se pojavljajo, ter ob tem tudi koncept opolnomočenja in osmišljanja preteklih izkušenj, same situacije, ki je povezana s statusom prosilca za azil. V primeru strokovnega delovanja je namreč pomembno, da ne gledamo na otroke prosilce kot na »uboge« otroke, ki se nam smilijo in nas potrebujejo, da bodo lahko preživel. S tem jim namreč odvzemamo moč, ki jo imajo. Naša naloga je, da jim pokažemo, kako naj osmislijo

svoje izkušnje, se zavedajo svoje notranje moči in iz svoje življenjske situacije izlušijo le najboljše za prihodnost in ob tem osebno rastejo.

A. Kobolt in J. Rapuš Pavel (2006a) predstavljata integriran model sodelovalnega ocenjevanja in interveniranja, ki lahko predstavlja kakovosten okvir za delo z otroki prosilci za azil. Njegovi temelji se povezujejo z glavnima diagnostičnima tradicijama, in sicer s psihosocialno tradicijo ter tradicijo razumevanja in rekonstruktivne analize življenjskih zgodb. Kot pravita avtorici, predstavlja integriran model okvir zemljevid in pripomore k oceni problemske situacije, sestavi na njej ter izvedbi pomoči posamezniku ali posameznikom. Ob tem je veliko pomoči tudi poznavanje ekološko-sistemske teorije, saj je pomembno razumevanje delovanja sistemov, v katere je posameznik vključen, samega odnosa med njimi in nenazadnje posameznikove vloge v njih. V model so vključeni naslednji koncepti ter načela: delovanje v življenjskem prostoru posameznika, sodelovanje uporabnikov, sodelovanje strokovnjakov in celostno razumevanje ter krožnost procesa ocenjevanja in interveniranja. Slednji proces predvideva naslednje korake, in sicer oceno življenjskega položaja in problemske situacije, povzemanje razumevanja in oblikovanje konsenzov, ukrepanje (posegi, intervencije), evalvacija, vrednotenje in analiza potekov. Kot pravita A. Kobolt in J. Rapuš Pavel (2006b), je osnova za delovanje v intervencijskem procesu odnos, ki je hkrati osebni in strokovni.

Posegi, s katerimi lahko strokovnjak v okviru intervencij deluje, so po besedah avtoric lahko svetovalni, podporni, kompenzacijski, korelacijski, usmerjevalni, socialno-terapevtski. Mednje lahko štejemo tudi aktivnosti, kot so kolesarjenje, plavanje idr., ter medije, kot so film, gledališče, vizualna umetnost ipd. V literaturi lahko najdemo različne načine in oblike dela, ki so lahko uporabne za otroke prosilce za azil glede na kulturo, iz katere izhajajo, starost in v splošnem ranljivost glede na same življenjske okoliščine in situacijo. Različni avtorji (npr. v Kobolt, Dekleva, Žižak, 2008) izpostavljajo projektno delo kot pomemben del socialno-pedagoškega dela z mladimi (v našem primeru otroki), predvsem z ranljivimi skupinami, na različnih področjih, npr. uporaba gledališča zatiranih. Med drugim se je izvajal tudi projekt Mavri na zveza (Razpotnik, Koprivšek, Gimpelj, Dekleva, 2010), ki je bil namenjen medkulturnemu učenju in vzgoji. Projekt je predstavljal obliko prostovoljnega dela, ki je vključevalo srečevanja študentk in uencev/encek iz socialno ogroženih, segregiranih in v kulturnih okolij, in je temeljil na naslednjih metodah dela: individualno delo, organizacija in vodenje skupinskih aktivnosti, svetovanje in usmerjanje, podpora in opolnomočenje, delo z družino, sodelovanje s šolskimi delavci, mentorstvo prostovoljcem, supervizija za prostovoljce in izvajalce programa ter evalvacija (Razpotnik, Koprivšek, Gimpelj, Dekleva,

2010). Preko različnih intervencij, ki vključujejo različne metode in oblike dela, se tako dosega sprememba pri posamezniku in v njegovem okolju.

A. Kobolt in J. Rapuš Pavel (2006b) izpostavljata nekatere pomembne cilje intervencij, predvsem z vidika medosebnih odnosov in izmenjave z okoljem, in sicer iz področij vključujejo evanjsko sodelovanje, grajenje socialnih omrežij, dostopa do virov, kot je npr. znanje. Glede na to, da živimo v več kulturnih družbah, kjer velikokrat primanjkuje medkulturnega dialoga, so za kakovostno sobivanje vseh ljudi izrednega pomena tudi medkulturne kompetence, ki jih lahko vključimo med pomembne cilje socialno-pedagoških intervencij.

3.2 RAZVIJANJE MEDKULTURNIH KOMPETENC ZA VZPOSTAVLJANJE MEDKULTURNEGA DIALOGA

Veinska družba velikokrat teži k temu, da se ljudje, ki so se v državo priselili, prilagajajo njej. Redkeje se vprašamo o spremembi, ki pa jo lahko naredi veinska družba, da se približa njim, kakšna so razmerja med njimi in zakaj so migranti, v našem primeru prosilci za azil, večkrat označeni kot pripadniki razreda »drugi«. Kljub temu da živimo v družbi migracij, kjer se neprestano srečujejo različne kulture in identitete, je veliko govora o raznolikosti, sodelovanju med pripadniki različnih etničnih in drugih skupin, sprejemanju »drugačnosti«, obstajajo različni dokumenti na državni ravni ter na ravni Evropske unije, ki vsaj posredno obravnavajo to področje, se ljudje v vsakdanjem življenju vse prevečkrat srečujemo z diskriminacijo, rasizmom in podobnimi pojavi ali pa enostavno živimo eden mimo drugega.

R. Altin, N. Zudi Antonij (2014) pišeta o pomenu naravnega in sistematičnega razvijanja medkulturnega zavedanja že v zgodnjih obdobjih otrokovega življenja in razvijanju tega med celotnim izobraževanjem. Po besedah avtoric ima medkulturna vzgoja pomembno poslanstvo, ki se nanaša na razvoj sposobnosti za sobivanje raznolikih ljudi glede na kulturno okolje, socialno-ekonomski status ipd. To pa posledično doprinese k osebnostnemu razvoju in duhovnemu bogastvu. Kot pomemben del socialnega vključevanja otrok prosilcev za azil opredeljujemo medkulturno vzgojo in razvijanje medkulturnih kompetenc, ki so pomemben del medkulturnega dialoga. N. Vrečer (2011) v svojem članku izpostavlja medkulturne kompetence kot pogoj za kakovosten medkulturni dialog in socialno vključevanje.

»Medkulturni dialog pomeni interakcije, odnose, stike, samopredstavljanje, oblikovanje samopodobe drugih med različnimi socialnimi, kulturnimi skupinami (Ule, 2009).« V Beli

knjigi Sveta Evrope o medkulturnem dialogu: živeti skupaj v enakopravnosti in dostojanstvu (2009, str. 9) pa lahko preberemo: »Za namen te Bele knjige se medkulturni dialog razume kot proces, ki zajema odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki in skupinami z različnimi etničnimi, kulturnimi, verskim in jezikovnim ozadjem in dediščino na podlagi medsebojnega razumevanja in spoštovanja. Zahteva svobodo in sposobnost posameznika, da se izrazi, ter tudi pripravljenost in zmožnost poslušati mnenja drugih.« Nadalje avtorji pišejo tudi o pomembnih prispevkih medkulturnega dialoga za razvoj same družbe, kakovostnih odnosov med ljudmi znotraj nje ter nenazadnje osebne rasti vsakega posameznika.

V Priporilu evropskega parlamenta in sveta (2006) kot ključne kompetence za vseživljenjsko učenje navajajo naslednje: sporazumevanje v maternem jeziku, sporazumevanje v tujih jezikih (pomembno tudi za medkulturno sporazumevanje), matematična kompetenca ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji, digitalna pismenost, učenje učenja, socialne (nanašajo se na osebne, medosebne in nenazadnje medkulturne kompetence) in državljanske kompetence, samoiniciativnost in podjetnost ter kulturna zavest in izražanje. Kot medkulturne kompetence pa avtorji (Wagenhofer, Van Eyken, Farcasiu, Raeymackers, Szekely, 2005) navajajo znanje, tolerantnost do nejasnih in nepredvidljivih situacij, prilagodljivost, zavedanje lastne kulturne identitete, odprtost za nove izkušnje, spoštovanje različnih mnenj, sposobnost prilagajanja vrednotam drugih, potrpežljivost, medosebne veščine, smisel za humor, zmožnost odpravljanja stereotipov in predsodkov, empatijo.

Po besedah N. Verbeke (2011) imata tudi vzgoja in izobraževanje pomembno vlogo pri razvoju medkulturne družbe, zato izpostavlja pomen usposabljanja učiteljev za medkulturne kompetence ter njihov prenos na učence. Tudi M. A. Vižintin (2011) poudarja pomen šolskega okolja, znotraj tega pa skritega kurikula, ki je razviden iz priporočil učiteljev, ki se vežejo na učencevo znanje, razvrščanje učencev, vzgojne strategije, disciplinske politike in prakse šole. Po besedah avtorice so pomembni tudi razredna klima ter odnosi med šolo in skupnostjo ter tudi s starši. V Beli knjigi Sveta Evrope o medkulturnem dialogu [...] (2009) pa lahko beremo o še širši odgovornosti, in sicer o odgovornosti javnih oblasti, strokovnjakov s področja izobraževanja, organizacij civilne družbe, verskih skupnosti, medijev in drugih nosilcev izobraževanja do pospeševanja medkulturnega dialoga. M. A. Vižintin (2011) prav tako opozarja na potrebo po izobrazbi celotne družbe za medkulturnost, saj zgolj priprava izobraževalnih programov za priseljence in manjšine ni dovolj. Ob tem pa je pomembna tudi vzpostavitev prostorov za medkulturni dialog, namreč fizičnih prostorov, ki omogočajo

dialog, in sicer vse od ulic, hiš, trgovin, vrtcev, šol, muzejev, verskih ustanov, knjižnic, sejnih sob pa do virtualnih prostorov, npr. medijev (Bela knjiga Sveta Evrope o medkulturnem dialogu [...] 2009).

Pomembne pa so tudi ustrezne aktivnosti. V različnih publikacijah in priročnikih lahko najdemo aktivnosti, ki so namenjene medkulturni vzgoji in razvijanju medkulturnih kompetenc, ki posledično prispevajo k vzpostavitvi oz. kakovosti medkulturnega dialoga. Aktivnosti v Izobraževalnem priročniku: Ideje, pripomočki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih (Brander, Cardenas, Abad, Gomes, Taylor, 2006) so zasnovane kot osrednje orodje skupinskega učenja. Program je zasnovan po naslednjem metodološkem zaporedju:

- aktivnosti, namenjene oblikovanju in utrjevanju skupine. Ustvarjajo in spodbujajo kvalitetno skupinsko dinamiko in komunikacijo v skupini (oznaka S);
- aktivnosti, ki prikažejo naše predstave o ljudeh iz drugih kulturnih, družbenih okolij (oznaka P);
- aktivnosti, vezane na odkrivanje in analiziranje družbenih, gospodarskih, kulturnih ali vzgojnih vzrokov diskriminacij, zavračanj, izključevanj (oznaka M);
- aktivnosti za vzpodbujanje posameznika/skupine k prizadevanju za spremembe v družbi na podlagi vrednot, ki krepijo, pripomorejo k vzpostavljanju kakovosti medosebnih odnosov, medkulturnega dialoga (oznaka A).

V priročniku Prepletanja: didaktični priročnik za medkulturno vzgojo brez meja (Altin, Zudi Antonij, 2014) prav tako lahko najdemo zanimive in uporabne aktivnosti, ki so namenjene prvemu stiku z drugo kulturo v skupini. Učenci lahko z njihovo pomočjo spoznavajo lastno in druge kulture ter kritično gledajo na njihov vpliv na naše vedenje in mišljenje, seznanjajo se in (kritično) razmišljajo o različnih vsebinah, konceptih, kot so npr. identiteta, stereotipi, predsodki, etnocentrizem itn., o kulturni etnici in jezikovni raznolikosti družbe ter nenazadnje o pomenu in pogojih za razvoj medkulturne šole, družbe.

Že v prejšnjem poglavju omenjeni slovenski projekt medkulturnega učenja in vzgoje z naslovom Mavri na zveza je vključeval različne skupne aktivnosti prostovoljk in učencev z manj priložnostmi, kot so npr. sprehajanje v gozdu, obiskovanje parkov, galerij, sejmov, kina,

športnih centrov, mestnega jedra, kopanje v bazenu ... (Razpotnik, Koprivšek, Gimpelj, Dekleva, 2010). Kot pišejo avtorji, sta se študentka (mentorica) in vklju en otrok sestajala ve inoma individualno, lahko pa tudi z drugimi pari oz. drugim parom, pomemben del pa so bile tudi skupinske aktivnosti, ki so bile namenjene vsem udeležencem Mavri ne zveze, v asih pa so bili odprti tudi za druge u ence, študente, starše ipd. Cilji projekta so se med drugim navezovali na vzajemno medkulturno in medgeneracijsko u enje, socialno vklju evanje otrok v družbo (ob kakovostnem preživljanju prostega asa), podporo in pomo otrokom pri njihovem zdravem razvoju ob vzpostavitvi kvalitetnega kontinuiranega odnosa, povezovanje z družinami vklju enih otrok itd.

Z medkulturnimi kompetencami, ki jih lahko razvijamo z razli nimi aktivnostmi, torej lahko pripomoremo tudi k razvijanju medkulturnega dialoga, kar vpliva širše na razvoj medkulturne družbe. V njej pa je prostor za raznolike identitete, ljudi, ki med sabo sodelujejo in se vzajemno u ijo. Znotraj takšne družbe je lahko tudi ve prostora in razumevanja za otroke prosilce za azil.

III EMPIRI NI DEL

4 OPREDELITEV PROBLEMA

Otroci prosilci za azil so ranljivi iz različnih vidikov. Kot otroci iz razvojnega vidika, kot prosilci za azil pa iz vidika bivanja v instituciji in iz izkušnje bega, ki jo imajo za sabo. Poleg tega večinoma prihajajo iz različnih kultur in s tem tudi jezikovnih ter nenazadnje verskih skupnosti. Splet vseh teh dejavnikov lahko pomembno vpliva na njihova življenja. Med drugim je lahko vzrok za zmanjšane možnosti za rast socialnega kapitala, razvoj socialnih omrežij in posledično tudi socialne vključenosti v ožjo in širšo družbo. Zato so za otroke prosilce za azil še toliko bolj pomembni akterji, ki pripomorejo k socialnemu vključenju. Kot pravi Skalar (2003), socialna vključenost pomembno vpliva na otrokovo zadovoljevanje potreb po varnosti, sprejetju in socialnem uveljavljanju. Okolje v veliki meri vpliva na otrokov razvoj, prav tako interakcije med različnimi akterji v njem. A. Mikuš Kos (1999a) pravi, da je otrokov razvoj odvisen od njegovega celotnega življenjskega polja. To polje pa tvorijo otrok sam, njegova družina, poleg tega pa tudi druge socialne skupine, ustanove, podsistemi, v katere je vključen. Če pogledamo še širše, lahko mednje štejemo tudi državo z različnimi socialnimi in drugimi politikami ter Evropsko unijo, katere članica je država. Nekateri izmed pomembnih akterjev na področju socialnega vključenja otrok prosilcev za azil so naslednji: družina, šola, azilni dom in nevladne organizacije, ki delujejo znotraj njega. Otroci potrebujejo podporo vseh teh akterjev, pa naj bo to na sistemski ali odnosni ravni. Uinkovitost podpore pa je seveda večja, če ti akterji nudijo kakovostne možnosti vključenja in pri tem med sabo dobro sodelujejo, so usklajeni in se dopolnjujejo.

Socialno vključenost otrok bom pri raziskovanju povezovala predvsem z njihovimi socialnimi omrežji, ohranjanjem lastne kulture (s tem tudi jezika in vere) ter obenem z vključenjem v večinsko kulturo in z njihovim vključenjem in sodelovanjem z organizacijami. Poleg naštetega želim raziskati še nekatere druge pomembne dejavnike, med katere sodijo sodelovanje družine, nevladnih organizacij in azilnega doma, ter nenazadnje preučiti konkretne možnosti, ki so ponujene otrokom prosilcem za azil v Sloveniji. Namen mojega raziskovanja je z raziskavo socialne vključenosti otrok prosilcev za azil pripomožiti k večji razvidnosti stanja njihove socialne vključenosti in tako vplivati na razvijanje morebitnih nadaljnjih smernic za delo z otroki prosilci za azil.

5 CILJI IN RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

5.1 CILJI DIPLOMSKEGA DELA:

- proučiti socialno vključenost otrok prosilcev za azil z vidika otrok, staršev in strokovnih delavcev,
- proučiti socialno vključenost otrok prosilcev za azil z analizo socialnih omrežij otrok prosilcev za azil,
- proučiti na in sodelovanja nekaterih pomembnih akterjev (starši, šola, azilni dom in nevladne organizacije), ki vplivajo na socialno vključenost otrok prosilcev za azil,
- ugotoviti morebitne težave in predloge za višjo stopnjo socialne vključenosti otrok prosilcev za azil.

5.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- Kakšne možnosti za socialno vključenost otrok prosilcev za azil nudijo nevladne organizacije, azilni dom in šola (ohranjanje lastne in vključenost v vešinsko kulturo, širjenje in ohranjanje socialnih omrežij)?
- Kakšen je na in sodelovanja šole, azilnega doma in nevladnih organizacij med sabo ter z družino otroka prosilca za azil?
- Kakšna je socialna vključenost otrok prosilcev za azil glede na rezultate analize njihovih socialnih omrežij?
- Kakšna je socialna vključenost otrok prosilcev za azil oz. njihovih družin glede na zaznave samih otrok, njihovih staršev in strokovnih delavcev?
- Kakšne so morebitne težave in predlogi za višjo stopnjo socialne vključenosti otrok prosilcev za azil s strani staršev in strokovnih delavcev?

6 RAZISKOVALNA METODA

6.1 VZOREC

V vzorec sem zajela tako otroke prosilce za azil kot njihove starše ter strokovne delavke, ki delajo s temi otroki. Pri svetovalni delavki iz družinskega oddelka, ki ima največ stikov z otroki in je tudi skrbnica projektov, ki se izvajajo z njimi, sem se pozanimala, katere nevladne organizacije, prisotne v azilnem domu, delajo z otroki. Glede na dobljene informacije o delujočih nevladnih organizacijah sem pri vsaki izbrala predstavnico, ki sem jo že spoznala preko dela v azilnem domu oz. sem z njo lahko vzpostavila kontakt preko poznanstev. Vse izmed njih so v času raziskave neposredno delale z otroki prosilci za azil. Z vsako sem se osebno dogovorila za srečanje in kasneje izvedla intervju. Zajela sem nevladne organizacije, ki so v času raziskave izvajale aktivnosti z otroki v azilnem domu. Kot predstavnico azilnega doma sem izbrala že omenjeno svetovalno delavko iz družinskega oddelka, kot predstavnico šole pa prav tako šolsko svetovalno delavko, ki glede na vrsto svojega dela pozna problematiko otrok prosilcev za azil v šolskem okolju in na šolskem področju.

Otroke in starše pa sem izbrala glede na tesnejše poznanstvo z njimi in njihov daljši staž bivanja v azilnem domu. Omenjeni starši so bili tudi dostopnejši zaradi jezika, ki ga govorijo, saj so vsi prišli s področja bivše Jugoslavije. V času raziskave je to bila tudi večinoma inska populacija na družinskem oddelku azilnega doma. Izvedla sem fokusno skupino s tremi starši otrok prosilcev za azil. Vključeni so bili le starši otrok, ki sem jih anketirala, torej so skupno sodelovale tri družine. Iz vsake družine je bil prisoten en starš. Iz ene sicer dva, vendar je le eden sodeloval, drugi pa je le poslušal. Otroci, ki sem jih anketirala, je bilo šest, dva dečki in štiri deklice, rojeni od leta 1998 do leta 2006. V času raziskave je bilo v azilnem domu nastanjenih osem šoloobveznih otrok, tako da sem zajela večino izmed njih. Družine so bile v času izvedbe raziskave v azilnem domu v Sloveniji nastanjene že več mesecev, nekatere tudi let.

V vzorec sem tako skupno zajela 6 otrok, 3 starše in 5 strokovnih delavk. Intervjuje, ankete in fokusno skupino sem opravila osebno. S privolitvijo udeležencev sem naredila tudi zvokovne posnetke ter kasneje opravila njihovo transkripcijo. Anketo sem najprej izvedla z otroki in vmes fokusno skupino s starši, na koncu pa sem intervjuvala še strokovne delavke.

6.2 TEHNIKE IN INSTRUMENTI

- **Fokusna skupina** za starše otrok prosilcev za azil, katere vprašalnik je sestavljal 7 vprašanj odprtega tipa, vezanih na njihovo socialno vklju evanje in vklju enost njihovih otrok. Vprašanja so se nanašala na preživljanje prostega asa, ohranjanje lastne kulture (tudi maternega jezika), in spoznavanje/vklju evanje v ve insko kulturo (tudi spoznavanje in u enje slovenš ine) ter sodelovanje z organizacijami, ki delajo z njihovimi otroki.
- **Anketa** (anketni vprašalnik) za otroke prosilce za azil ob uporabi diagrama treh koncentri nih krogov (egocentri no socialno omrežje), katere vprašalnik je zajemal 13 vprašanj, ki so se nanašala na zna ilnosti socialnih omrežij otrok prosilcev za azil, na in preživljanja njihovega prostega asa, ohranjanje lastne kulture (tudi maternega jezika), spoznavanje/vklju evanje v ve insko kulturo (tudi spoznavanje in u enje slovenš ine). Odgovori niso bili vnaprej ponujeni.
- **Intervju** (polstrukturiran intervju) za strokovne delavke, ki je vseboval 8 odprtih vprašanj, ki so se nanašala na delo strokovnih delavk ter na podro je njihovega sodelovanja z drugimi strokovnimi delavkami oz. organizacijami ter s starši otrok prosilcev za azil in na socialno vklju evanje oz. vklju enost otrok prosilcev za azil.

Primeri uporabljenih instrumentov se nahajajo v prilogah diplomskega dela. Transkripcije celotnih odgovorov na zastavljena vprašanja pa so v arhivu avtorice.

6.3 POSTOPEK ZBIRANJA IN OBDELAVE PODATKOV

V raziskovanje sem želela vklju iti različne tehnike, metode in ve različnih virov informacij, torej starše, otroke in strokovne delavke, da bi dobila širši vpogled v problem raziskovanja, prav tako pa bolj celostno sliko o sami socialni vklju enosti otrok prosilcev za azil. Pri zbiranju podatkov sem bila posebej pozorna na zaupnost in diskretnost, ki sem ju zagotovila tako, da sem prikrila identiteto v raziskavo vklju enih otrok in staršev, nisem omenjala pravih imen in priimkov ter izvajala raziskovanje v prostorih, kjer sem bila lahko s prosilci za azil sama. Intervjuje s strokovnimi delavkami sem opravljala v njihovih pisarnah. Vse tehnike raziskovanja sem izvedla osebno in s privoljenjem snemala ter kasneje naredila transkripcijo posnetkov. Podatke sem pridobivala od junija do oktobra 2013, kasneje pa sem splošne

podatke o delovanju organizacij in njihovih aktivnostih ponovno preverila pri strokovni delavki iz azilnega doma, in sicer v juniju 2015.

Podatke sem ve inoma obdelala kvalitativno, deloma pa tudi kvantitativno. Iz intervjujev sem pridobila podatke strokovnih delavk, s pomojo fokusne skupine pa od staršev otrok prosilcev za azil, ki sem jih obdelala s kvalitativno metodo. Dobljena besedila sem po transkripciji ve krat temeljito prebrala, dele, ki so se nanašali na določeno skupno tematiko, označila z isto barvo, nato pa sem različno oblikovno označila dele, ki so predstavljali določeno podtemo. Dobljene podatke sem nato smiselno razporedila v tabele in diagrame. V slednjih sem prikazala določene relacije in njihove značilnosti, ki so se navezovala na sodelovanje organizacij s starši otrok prosilcev za azil.

Od otrok prosilcev za azil sem pridobila podatke z anketo in ob pomoči diagrama treh koncentričnih krogov, ki je predstavljal otrokovo egocentrično socialno omrežje³. Otroci so v omenjenem diagramu na sredino narisali sebe oz. napisali svoje ime (ego), v ostale tri kroge pa ljudi (alterje), ki so bili v obdobju izvedbe raziskave za njih pomembni, in sicer od tistih, ki so bili bolj pomembni (napisani v krogu, ki je najbližje ego), do tistih, ki so bili manj pomembni. Omenjenim relacijam med ego in alterji oz. omenjenim ljudem so otroci glede na moja vprašanja pripisovali različne značilnosti, kot npr. njihove vloge v otrokovem življenju (družinski član, prijatelj ...). Dobljene podatke sem obdelala s kvantitativno metodo (izračun frekvenc in deležev odgovorov na zastavljena vprašanja o značilnostih omrežja). Prikazala sem jih v tabelah, iz katerih so razvidne opredeljene značilnosti relacij med ego in alterji ter njihovi deleži, tako za posameznega otroka kot skupno; npr. delež ljudi, s katerimi se otrok oz. otroci največ srejuje/-jo v azilnem domu, delež ljudi, s katerimi se največ srejuje/-jo v šoli ipd. Na podlagi dobljenih podatkov sem analizirala socialna omrežja otrok prosilcev za azil. Nekaj podatkov iz ankete, namenjene otrokom, ki se niso direktno navezovali na socialna omrežja, pa sem obdelala tudi kvalitativno. V besedilu sem jih označila z različnimi barvami glede na temo, in jih nato vnesla v ustrezne tabele.

³Razdelitve alterjev v tri koncentrične kroge sem ob prikazu podatkov opustila in sem upoštevala vse alterje določene socialnega omrežja skupaj, torej brez razdelitve na manj oz. bolj pomembne relacije. To sem se odločila na podlagi različnega razumevanja samih razlik med pomembnejšimi in manj pomembnimi relacijami s strani otrok. Nekateri otroci so namreč sami od sebe vse alterje združili v en krog, kljub temu da je bilo vidno, da so relacije različne. Vse omenjene relacije sem tako upoštevala kot pomembne, razlike med njimi so bile kljub temu vidne v značilnostih, ki so jim jih otroci pripisali kasneje ob anketi.

7 REZULTATI IN INTERPRETACIJA

7.1 STROKOVNO DELO Z OTROKI PROSILCI ZA AZIL IN NJIHOVIMI DRUŽINAMI

Otroci prosilci za azil prihajajo v stik z različnimi strokovnimi delavci iz različnih organizacij, to je s šolo, azilnim domom in nevladnimi organizacijami, ki delujejo tudi v azilnem domu. Omenjene organizacije vplivajo na njihovo socialno vključenost oz. socialno vključenost, in sicer posredno ali neposredno z določenimi aktivnostmi in nenazadnje tudi s tem, da omogočajo srečevanje oz. druženje otrok med seboj. V nadaljevanju predstavljam podrobnosti njihovega strokovnega dela, nudene aktivnosti, prilagoditve in pomožne kompetence, znanja in pristope pri njihovem strokovnem delu. Podatke sem povzela s pomočjo intervjujev s strokovnimi delavkami, ki delajo v organizacijah neposredno z otroki prosilci za azil.

Tabela št. 1: STROKOVNO DELO V ORGANIZACIJAH, KI DELAJO Z OTROKI PROSILCI ZA AZIL IN NJIHOVIMI DRUŽINAMI

ORGANIZACIJE	PODRNOJA DELA	NUDENE AKTIVNOSTI (za prosilce za azil)	PRILAGODITVE IN POMO		POMEMBNE KOMPETENCE, ZNANJA IN PRISTOPI PRI STROKOVNEM DELU
			Glede na ranljivost (materialna, ustvena)	Glede na kulturno (tudi jezikovno, versko) raznolikost	
AZILNI DOM (svetovalna služba)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomo prosilcem pri socializaciji, ▪ pomo prosilcem pri socialnem vklju evanju (vpis otrok v šolo ...), ▪ pripravlanje prosilcev na življenje v Sloveniji, ▪ pripravlanje prosilcev na odhod domov, ▪ skrb za kvalitetno bivanje prosilcev v azilnem domu (higiena, istota, reševanje konfliktov ...), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Te aj slovenskega jezika, ▪ u na pomo , ▪ delavnice v azilnem domu (ustvarjalne, športne, sprostitvene ...), ▪ obiski dogodkov, festivalov, ki so ob novem letu, poletju, ▪ ogledi filmov, lutkovnih predstav ..., 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pogovori, razgovori (poslušanje, svetovanje), ▪ napotitve v različne institucije, ▪ ve vklju evanja v druge aktivnosti (tudi vzgojne, didaktične in sprostitvene delavnice, sprehodi); tudi preko nevladnih organizacij. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sporazumevanje s pomo jo prevajalca (prosilca, ki zna jezik), ▪ sporazumevanje s pomo jo uradnega prevajalca (uradni, poglobljeni pogovori), ▪ uporaba spletnih prevajalnikov. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pristop z upoštevanjem medkulturnih razlik, ▪ izražanje nežnosti, ▪ razumevanje potreb, ▪ senzibilnost, ▪ dojemljivost za stiske,
			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ve u ne pomo i. 		

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ »skrbništvo« nad izvajanimi evropskimi projekti za kvalitetnejše prebivanje prosilcev v azilnem domu (npr. ustvarjalne delavnice v izvedbi nevladnih organizacij), ▪ sodelovanje z drugimi organizacijami (npr. svetovalni center ...). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ obiski raznih skupnosti, vrtcev ... 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ poznavanje kultur prosilcev za azil, ▪ poznavanje in razumevanje razlikih na inovirana izražanja prosilcev za azil (tudi glede na kulturno poreklo). 	
ŠOLA (svetovalna služba)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delo z otroki priseljencev, ▪ opismenjevanje v slovenskem jeziku (poudarek na pridobivanju besedišča), ▪ svetovalno delo; sprejem ob vpisu, vpis, svetovanje v primeru težav, skrb za logistiko, vključevanje otrok ... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interesne dejavnosti (pevski zbor, gledališka skupina, prostovoljstvo v domu za starejše občane ...), ▪ dopolnilni in dodatni pouk, ▪ tabori, šole v naravi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Svetovanje v primeru težav, ▪ možnost regresiranih malic in kosil. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pripravljalni oddelek za novo prispelle otroke (vsak dan po dve šol. uri učenja slovenskega jezika), ▪ dodatne ure slovenske, ▪ možnost odgovarjanja v maternem jeziku (v začetnem obdobju), ▪ možnost komunikacije v angleškem jeziku (po potrebi), ▪ možnost neocenjevanja v primeru neznanja slovenske (vsaj prve pol leta), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Upoštevanje smernic šolskega kurikulumata, ▪ strpnost, ▪ spoštovanje razlik, multikulturalnosti, ▪ empatičnost.

				<ul style="list-style-type: none"> ▪ možnost komunikacije s pomojo prevajalca, možnost komunikacije v angleškem jeziku (za starše). 		
			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Veliko dopolnilnega pouka, ▪ pomo zunanjih organizacij (materialno in preko prostovoljcev), ▪ individualizirani programi. 			
NEVLADNE ORGANIZACIJE	NVOI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zagotavljanje otrokom enak dostop do aktivnosti, možnosti izobrazbe, ▪ pomo pri integraciji (vklju evanje v družbo, vrstniško življenje), ▪ globalno u enje (podajanje aktualnih tem v družbo; migracije, otroško delo, potrošništvo ...), ▪ delovanje na podro ju medijev in kulture ter zagovorništva, ▪ delo na terenu (šole, azilni dom, med migranti), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delavnice v azilnem domu, ▪ obiski dogajanj v mestu (lutkovne predstave, športne tekme, koncerti), ▪ obiski bazena, ▪ obiski raznih šol, ▪ letovanje na morju, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomo in svetovanje v primeru težav. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomo pri u enju slovenš ine, ▪ uporaba razli nih veš in/na inov pri sporazumevanju (uporaba rok, slik, tudi drugih oseb, ki razumejo jezik). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomen postavljanja meja kljub otrokovi ranljivosti, ▪ poudarek na spodbudi k sodelovanju otrok in njihovi lastni aktivnosti (ne na ranljivosti), ▪ grajenje otrokove pozitivne samopodobe, ▪ spodbujanje in u enje otrok timskega dela, komunikacijskih veš in, bontona, moralnega razsojanja. ▪ zavedanje mo i pogovora in njegovo spodbujanje pri otrocih,
				<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomo pri doma ih nalogah. 		

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ skrb za aktivno preživljanje prostega časa prisilcev za azil. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ izleti po Sloveniji. 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ poznavanje kultur prisilcev za azil, ▪ prilagojenost celotnega programa org. za delo z različnimi kulturami. 	
	NVO2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delo s prisilci za mednarodno zaščito in begunci, ▪ pomoč pri njihovi integraciji v slovensko okolje. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delavnice znotraj evropskega projekta (likovne, eko, glasbene, športno-gibalne ...), ▪ družabne in socialne igre (znotraj delavnic), ▪ letovanje na morju, ▪ obiski dogajanj v mestu (npr. prireditve, festivali ...). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomoč preko pogovora, aktivnosti itn. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sporazumevanje s prisilci v njim razumljivem jeziku. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sprejemanje prisilcev (travme, različnost), ▪ nudenje občutka varnosti.
	NVO3	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delo z Romi, migranti in prisilci za mednarodno zaščito, ▪ njihova integracija v širše okolje, ▪ zagovorništvo. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ustvarjalne delavnice, ▪ socialne igre, ▪ športne aktivnosti, ▪ obiski kopališča Kodeljevo, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Emocionalna podpora (pogovor, druženje, spodbuda). ▪ Organizacija aktivnosti izven azilnega doma. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Komunikacija s prisilci v njim razumljivem jeziku. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vstopanje v življenjski prostor uporabnikov, ▪ reševanje problemov skupaj z uporabnikom, ▪ izhajanje iz uporabnikovih potreb, ▪ poznavanje večinskega jezika prisilcev,

			<ul style="list-style-type: none">▪ obiski aktivnosti v mestu,▪ enodnevni izleti po Sloveniji,▪ ženska skupina (pogovori o vzgoji, težavah doma in v šoli, prenašanju stresa, morebitnih posledicah stresa na otroke).		<ul style="list-style-type: none">▪ empatija,▪ odgovornost,▪ odprtost, ▪ pristop brez predsodkov in stereotipnih predstav,▪ spodbujanje k ohranjanju njihovih običajev, praznikov in jezika,▪ delo s celotno družino,▪ spodbujanje povezovanje otrok z drugimi otroki (predvsem iz lokalnega okolja).
--	--	--	--	--	---

V tabeli št. 1 je predstavljeno delo strokovnih delavcev, ki delajo z otroki prosilci za azil in njihovimi družinami. Kot lahko razberemo iz tabele, se vse navedene organizacije na splošno ukvarjajo z opolnomočenjem prosilcev za azil. Aktivnosti, ki so nudene prosilcem, so vezane na socialno vključevanje, tudi preko področja izobraževanja in pomoči pri tem, preživljanja prostega časa, in nenazadnje tudi na psihosocialno oporo in pomoč. Dodatne prilagoditve in pomoč, ki jih nudijo strokovne delavke glede na specifične potrebe, ki jih imajo prosilci za azil, pa se poleg že omenjenega psihosocialnega področja in pomoči pri izobraževanju, navezujejo tudi na pomoč ter prilagoditve komunikacije glede na jezik, ki ga prosilci razumejo, ter v manjši meri na materialno pomoč. To so področja, ki jih strokovne delavke oz. organizacije vidijo kot pomembne in skušajo nanje vplivati s pomočjo prostovoljskih aktivnosti, pogovora, svetovanja, vključevanja prostovoljcev ... Med aktivnostmi, ki jih organizacije nudijo prosilcem za azil, so strokovne delavke največkrat omenile različne prostovoljske aktivnosti, predvsem delavnice in obiske različnih dogodkov. Kot lahko izvemo v intervjuju s svetovalno delavko iz azilnega doma, poteka večina aktivnosti, kot so npr. učenje slovenskega jezika in aktivnosti za kakovostno preživljanje prostega časa, v okviru evropskih projektov, ki jih pod njihovim skrbništvom izvajajo nevladne organizacije v azilnem domu. Pomembni aspekti samega strokovnega dela s prosilci za azil pa se glede na odgovore intervjuvank navezujejo predvsem na ustrezen pristop glede na kulturno raznolikost in psihosocialne potrebe uporabnikov. Pri izvedbi vseh teh aktivnosti pa se pojavljajo tudi določene težave oziroma ovire, ki jih omenjajo strokovne delavke in starši, le-te pa bom predstavila v nadaljevanju. Nanašajo se predvsem na oddaljenost azilnega doma od središča mesta oz. šole, tudi samega prevoza do omenjenih mest, finančno oporo ...

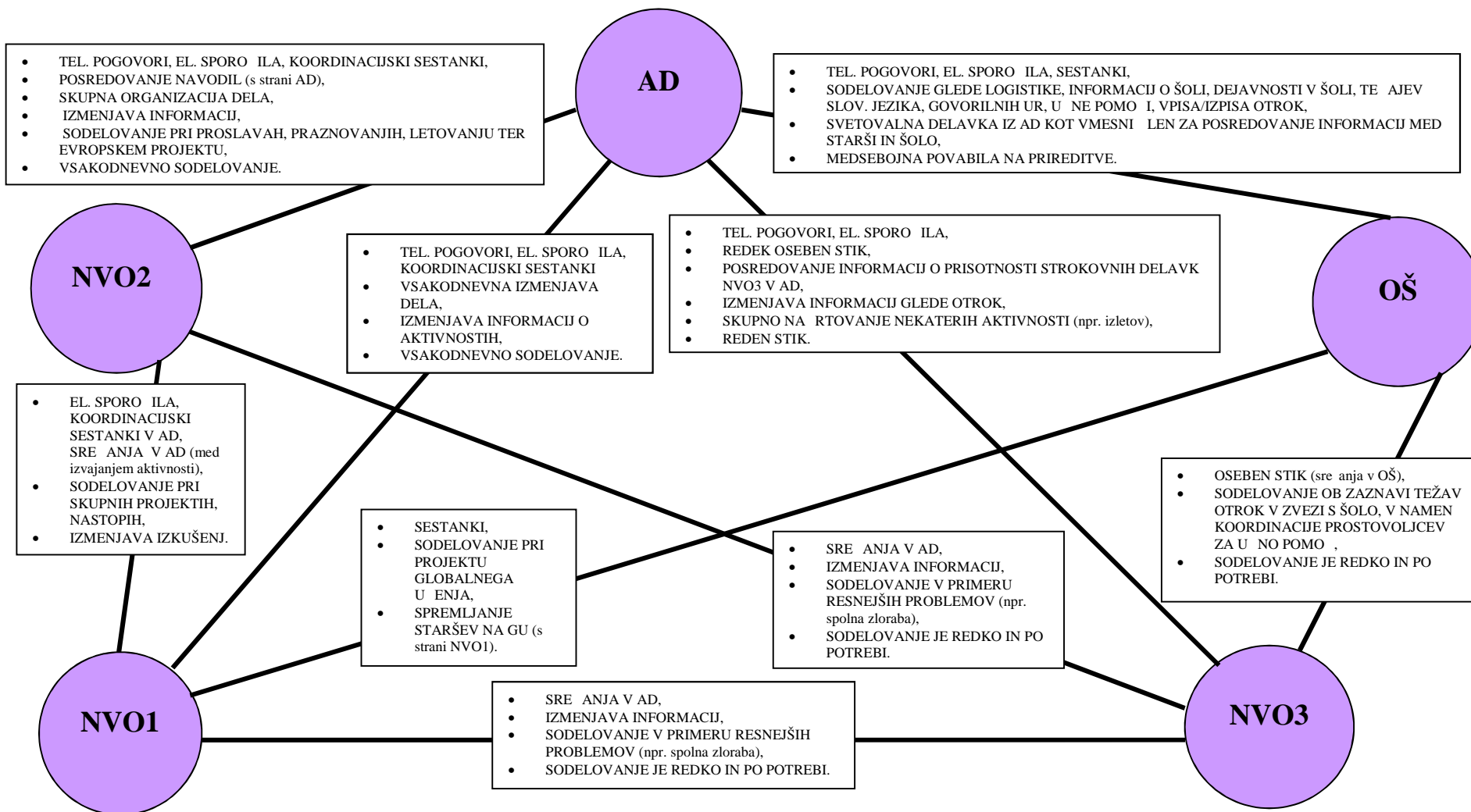
Pri raziskavi Children's Fund-a v sodelovanju s partnerji (Beirens, Hughes, Hek, Spicer, 2007) so se za vzpodbujanje socialne vključitve otrok beguncev in prosilcev za azil kot zelo učinkoviti pokazali naslednji projekti in storitve organizacije: klubi za občolske dejavnosti in klubi za domače naloge, projekti, ki povezujejo dom in šolo, politične aktivnosti, družinsko podpirne storitve, terapevtske storitve, organizacije, vodene s strani skupnosti, storitve, ki promovirajo šolsko integracijo skozi individualno prilagojene storitvene pakete, krepitev zmogljivosti za šole. Omenjene aktivnosti so prav tako raznolike kot tudi tiste, ki jih lahko preberemo v tabeli št. 1. Tako aktivnosti, izpostavljene v raziskavi Children's Fund-a, kot tiste, ki so jih omenile strokovne delavke (tabela št. 1), lahko v veliki meri vplivajo na socialno vključitve otrok. Lahko pa izpostavimo, da so v raziskavi konkretnije izpostavljene aktivnosti, ki so namenjene povezovanju različnih akterjev, uporabnikov med sabo, kot je npr.

povezovanje doma in šole, povezovanje s skupnostjo. Kot dobra praksa je v raziskavi (prav tam) posebej omenjeno namensko povezovanje otrok in staršev beguncev in prosilcev za azil iz različnih etničnih, nacionalnih, kulturnih skupnosti med sabo v okviru organiziranih aktivnosti.

7.2 SODELOVANJE ORGANIZACIJ MED SABO TER S STARŠI IN OTROKI PROSILCI ZA AZIL

Sodelovanje med različnimi akterji, ki vplivajo na socialno vključenost otrok prosilcev za azil in na njihov razvoj, je pomembno. Sodelovanje namreč omogoča možnost kakovostnejših in bolj celostnih vplivov na otroka, lažje doseganje zastavljenih ciljev samega dela ter možnost komunikacije o morebitnih težavah, raznolikih pogledih ipd. Ob tem pa je pomembna tudi sama vloga otroka in možnost vpliva na njegovo lastno življenje, ki mu ga omenjeni akterji lahko omogočajo. Podatke, ki jih lahko zasledimo v tem poglavju, sem povzela iz intervjujev s starši otrok prosilcev in strokovnimi delavkami. Slika št. 1 prikazuje vzpostavljene relacije sodelovanja med posameznimi organizacijami in ob tem tudi same na in, značilnosti sodelovanja, slika št. 2 se osredotoča na sodelovanje organizacij s starši, tabela št. 2 pa na samo vlogo, ki jo ima pri vsem tem posamezni otrok.

Slika št. 1: SODELOVANJE MED NEVLADNIMI ORGANIZACIJAMI, ŠOLO IN AZILNIM DOMOM

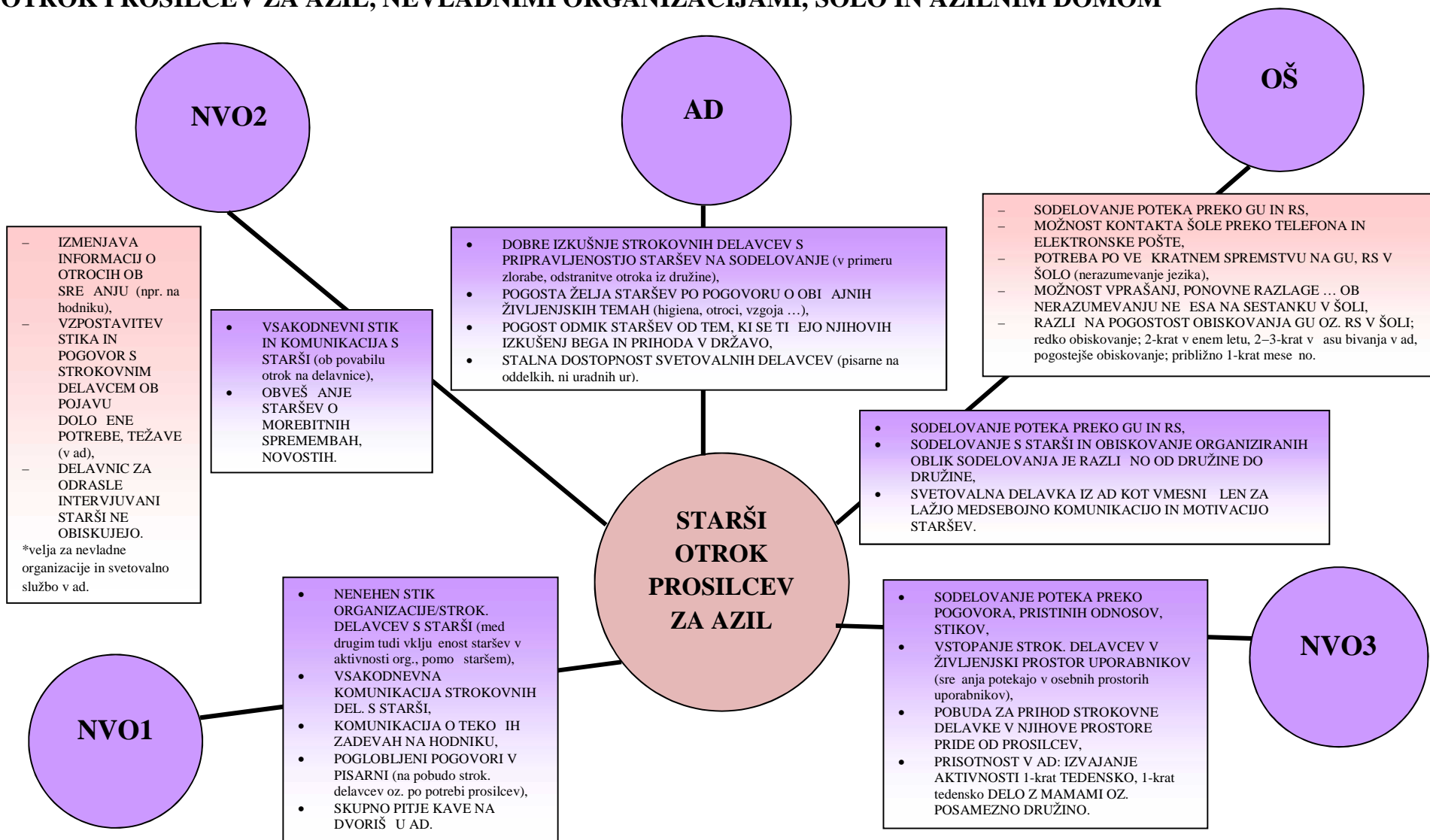


Kot lahko razberemo iz slike št. 1, veina organizacij, ki dela z otroki prosilci za azil, sodeluje med sabo. Sicer so oblike, na ini, vsebina in pogostost sodelovanja razli ni. Kot eno od pogostejših oblik sodelovanja poleg sestankov, el. sporo il in telefonskih pogovorov, strokovne delavke navajajo sre anja v azilnem domu ob izvajanju aktivnosti. Strokovne delavke nevladnih organizacij in tudi azilnega doma namre delujejo v življenjskem prostoru uporabnikov in imajo možnost sre anj, medtem ko se ena dejavnost zaklju i oz. za ne druga ter v slu aju skupnih aktivnosti, npr. prireditve. Glede na naravo sre anj sklepam, da niso namenjena poglobljenim pogovorom, ampak bolj morebitni izmenjavi osnovnih informacij. Ustaljena formalna oblika sre evanj vseh strokovnih delavcev, ki delujejo znotraj azilnega doma, pa so koordinacijski sestanki (enkrat na mesec). Kot namen sodelovanja med strokovnimi delavkami lahko najve krat zaznamo izmenjavo oz. posredovanje razli nih informacij (potrebnih za strokovno delo z otroki), prav tako pa tudi sodelovanje v namen izpeljave razli nih skupnih aktivnosti (npr. prireditve), projektov. Glede na pogostost je sodelovanje med strokovnimi delavkami v treh primerih opredeljeno kot redko in po potrebi (v primeru resnejših težav, npr. spolna zloraba), v dveh primerih pa kot vsakodnevno.

Kot osrednjo organizacijo, ki je pomemben vmesni len tako pri sodelovanju organizacij med sabo (npr. organizacija koordinacijskih sestankov) kot tudi s prosilci za azil, izpostavljam azilni dom in svetovalno službo v njem. Tu je namre za asni življenjski prostor otrok prosilcev za azil, tudi prostor, kjer se strokovne delavke nevladnih organizacij v veliki meri sre ujejo in tudi delajo z otroki prosilci za azil. Prav tako pa je azilni dom skrbnik evropskih projektov, ki jih izvajajo nevladne organizacije, in nenazadnje tudi eden od pomembnih vmesnih lenov za sodelovanje med starši otrok prosilcev za azil in šolo. Predvsem je pomembna vez med svetovalno službo v azilnem domu in NVO1, saj slednja v popoldanskem asu prevzame tudi delo svetovalne službe.

Kot lahko sklepamo iz slike št. 1, je stik med ve ino akterjev vzpostavljen, prav tako tudi sodelovanje med njimi. Glede na to, da sem raziskovala predvsem oblike in na ine sodelovanja oz. nekakšen širši pregled nad vzpostavljenimi vezmi, pa ne izvemo veliko o sami kakovosti, za kar pa bi se bilo potrebno še bolj poglobiti.

Slika št. 2: NEKATERE IZPOSTAVLJENE ZNAČILNOSTI KOMUNIKACIJE IN SODELOVANJA MED STARŠI OTROK PROSILCEV ZA AZIL, NEVLADNIMI ORGANIZACIJAMI, ŠOLO IN AZILNIM DOMOM



Stik med obravnavanimi organizacijami in starši otrok prosilcev za azil je vsaj delno vzpostavljen. Glede na to, da nevladne organizacije in tudi svetovalna služba azilnega doma delujejo neposredno v življenjskem prostoru uporabnikov, je toliko več možnosti za medsebojni stik in sodelovanje s starši in otroki prosilci za azil. Predstavnica NVO3 je celo omenila prisotnost strokovnih delavcev v osebnih prostorih posameznikov. Slednje je pomembno zaradi večje dostopnosti strokovnih delavcev prosilcem za azil ter njihovega širšega vpogleda v življenje uporabnikov ter nenazadnje večje možnosti vpliva na njih. Predstavnica NVO3 je kot olajševalno okoliš ino njihovega dela izpostavila tudi nevpetost same organizacije v azilni dom (povzeto po intervjuju s strokovno delavko iz NVO3). Nevladne organizacije delujejo namreč kot zunanje sodelavke in niso zavezane državi na takšen način kot azilni dom, ki je državna institucija. Tako svetovalna delavka iz azilnega doma kot tudi strokovni delavci dveh nevladnih organizacij so prosilcem za azil dostopni vsak delovni dan, in sicer v prostorih azilnega doma. NVO1 deluje v azilnem domu celo med vikendi.

Kljub temu da je komunikacija lahko vsakodnevna, pa je kakovost lahko različna, od poglobljene komunikacije pa vse do krajših vljudnostnih pogovorov oz. izmenjav potrebnih informacij, kar lahko zaznamo tudi iz diagrama. Ta dva načina lahko zaznamo kot najpogosteje omenjena. Poleg tega pa so ponujene tudi delavnice oz. druge aktivnosti za starše in govorilne ure oz. roditeljski sestanki v šoli. Glede na sliko št. 2 lahko ugotovimo, da je skupnih oblik sodelovanja staršev in strokovnimi delavci manj. Kljub temu da delavnice so in se jih intervjuvani prosilci ne udeležujejo, menim, da imajo tudi takšne oblike pomembno vlogo, saj se lahko takrat starši kvalitetno družijo, spoznavajo med sabo, poleg tega pa tudi spoznavajo morebitne skupne potrebe, želje, težave, ki jih lahko kot skupina izpostavijo pred strokovnimi delavci. Kljub temu pa kot primer dobre prakse vidim delovanje NVO1, ki izpostavlja komunikacijo oz. sodelovanje s prosilci na različne načine oz. v različnih oblikah. Kot lahko razberemo iz slike št. 2, strokovni delavci omenjene organizacije izmenjujejo z njimi osnovne informacije in se tudi poglobljeno pogovarjajo, ko se pojavi potreba. Ob tem pa imajo starši tudi možnost udeležbe različnih aktivnosti organizacije, ki so namenjene njim, poleg tega pa se z njimi družijo tudi ob popolnoma neformalnih aktivnostih, kot je pitje kave. Tako se namreč lažje ustvari medsebojno zaupanje med strokovnjaki in uporabniki ter se zgradi kakovostnejši odnos, ki je med drugim zelo pomemben tudi za kakovostno delo strokovnjakov z otroki. Tudi predstavnica NVO1 je v intervjuju izpostavila pomen stika s starši za uspešnejše delo z otroki. Predvsem vidim prednost vzpostavitve odnosa, ki ne temelji

na relaciji strokovnjak – uporabnik, torej nekdo, ki pomaga, in drugi, ki pomoč sprejema, pri čemer je nevarnost, da je uporabnik v podrejenem položaju. Kot v intervjuju omenja predstavnica NVO3, v splošnem z navezovanjem stika s starši otrok prosilcev nimajo težav, razen pri novih prosilcih, pri katerih traja nekaj časa, da se vzpostavi odnos in zaupanje. Kljub lažji navezavi stika pa po njenih besedah pripomorejo tudi informacije, ki jih novi prosilci pridobijo od tistih z daljšim statusom prosilca za azil (povzeto po intervjuju s strokovno delavko iz NVO3).

Šola je edini omenjeni akter sodelovanja, ki ne deluje v življenjskem prostoru prosilcev za azil. Svetovalna delavka, ki dela v osnovni šoli, v intervjuju poudarja, da so lahko govorilne ure najboljša vez med šolo in starši. Kot lahko razberemo iz tabele št. 9, je problem, ki ga omenjajo starši in strokovne delavke, tudi oddaljenost šole od azilnega doma ter, kot omenja svetovalna delavka iz azilnega doma, sama izdaja kartic Urbana, ki poteka izključno po pravilniku, ki pa vključuje predvsem izdajo za zdravstvene namene, šolanje, obiske odvetnikov ipd. To sicer lahko vpliva na sodelovanje staršev s šolo, vendar šolska svetovalna delavka omenja tudi njihovo različno motivacijo oz. zainteresiranost za samo sodelovanje. Različno pogosto obiskovanje govorilnih ur je razvidno tudi iz odgovorov staršev, od katerih je le ena mama povedala, da pride v šolo vsaj enkrat mesečno, drugi redkeje. Ena pa je izrazila potrebo po spremstvu na govorilne ure, predvsem zaradi težjega razumevanja slovenskega jezika, kar lahko prav tako vpliva na samo sodelovanje. Svetovalna delavka iz azilnega doma je izpostavila dobro sodelovanje s starši predvsem v primerih, kot so zlorabe ipd., druga pa je govorila o splošni pasivnosti prosilcev, kar pripisuje sami obremenjenosti staršev s situacijo, v kateri se nahajajo, z azilnim postopkom (povzeto po intervjuju s svetovalno delavko iz azilnega doma). S tem lahko povežemo tudi njihovo sodelovanje s šolo in ostalimi institucijami oz. organizacijami, ki jim nudijo nekatere druge aktivnosti, npr. delavnice, o čemer si lahko več preberemo v naslednjem poglavju.

Tabela št. 2: VLOGA OTROKA PROSILCA ZA AZIL PRI DELU STROKOVNIH DELAVK (IN NUDENIH AKTIVNOSTIH)

		VLOGA OTROKA
AZILNI DOM (svetovalna služba)		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Otroci nimajo veliko stika z azilnim postopkom (to je skrb staršev), ▪ vklju evanje otroka v razgovore, ▪ poslušanje otroka, ▪ pomo , svetovanje otroku, ▪ napotitev otroka v razne institucije, ▪ otroci so prejemniki pomo i in uslug (pogovorov, nežnosti, razumevanja, aktivnosti) ...
ŠOLA (svetovalna služba)		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Upoštevanje želja, predlogov otrok v okviru šolske skupnosti in parlamenta (pri izvedbi interesnih dejavnosti, dodatnih vsebin, kurikuluma).
NEVLADNE ORGANIZACIJE	NVO1	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vklju enost otrok v dejavnosti organizacije, ▪ upoštevanje želja in potreb otrok s pomo jo presejalnih testov (pri izvedbi in izboljšavi aktivnosti), ▪ individualna vklju enost otrok v ocenjevanje aktivnosti.
	NVO2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomen aktivnosti (ne le sprejemanje informacij kot pri frontalni obliki pouka) in ustvarjalnosti otrok na delavnicah, ▪ otrok kot pomemben del celote v skupini (družabne in socialne igre), ▪ upoštevanje otrok glede na njihove želje, spol, starost.
	NVO3	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sodelovanje otrok pri na rtovanju (želje otrok), izvedbi (sodelovanje otrok pri aktivnostih društva) in evalvaciji aktivnosti (mnenje otrok o sami aktivnosti, zelene spremembe, kaj so se nau ili).

Otrok je po eni strani prejemnik uslug strokovnih delavcev, saj mu pomagajo, svetujejo, zanj pripravijo aktivnosti, po drugi strani pa je v te aktivnosti aktivno vklju en in lahko nanje vpliva. Iz tabele št. 2 je razvidno, da je sam potek azilnega postopka sicer skrb staršev, prav tako so pri reševanju njihovih težav predvsem prejemniki uslug, medtem ko imajo otroci možnost soustvarjanja aktivnosti, ki so jim namenjene, in sicer z izražanjem želja, predlogov, potreb. V šoli to poteka v organiziranih oblikah, kot sta šolska skupnost in parlament, pri aktivnostih izven šolskega prostora pa so otroci vklju eni vanje s sodelovanjem pri na rtovanju aktivnosti ter podajanjem ocen aktivnosti oz. evalvacijo, ki pa se prav tako (lahko) upošteva pri na rtovanju prihodnjih aktivnosti. Sklepamo lahko, da je vloga otroka pri

samem azilnem postopku in prejemanju pomoči pasivnejša, medtem ko je pri samih aktivnostih, npr. za preživljanje prostega časa, aktivnejša.

7.3 SOCIALNO VKLJUČEVANJE OTROK PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVIH DRUŽIN

Proces socialnega vključevanja otrok prosilcev za azil sem povezala z njihovim preživljanjem prostega časa, preživljanjem prostega časa njihovih staršev ter s spoznavanjem in vključevanjem v domačo kulturo (tudi uporabo slovenskega jezika) ter ohranjanjem lastne kulture (in jezika) tako samih otrok kot tudi njihovih staršev. Vse to lahko omenjeni proces sestavlja in nanj pomembno vpliva. V nadaljevanju v tabelah predstavljam kvalitativne podatke, ki sem jih dobila s pomočjo intervjujev s starši in strokovnimi delavkami ter anket z otroki. Tabela št. 3 prikazuje aktivnosti, ki so prosilcem za azil na voljo za preživljanje prostega časa v okviru organizacij, ter na drugi strani aktivnosti, ki so se jih starši in otroci prosilci za azil dejansko udeležili oz. so jih omenili v intervjujih oz. anketah. V spodnjem delu tabele pa lahko razberemo, kako zaznavajo običajna in preživljanje prostega časa prosilcev za azil in nekatere značilnosti strokovna delavka iz azilnega doma, starši ter otroci. V tabeli št. 4 pa lahko razberemo možnosti oz. aktivnosti za ohranjanje lastne kulture (in jezika) prosilcev za azil ter njihovo vključevanje v domačo kulturo (tudi uporabo slovenskega jezika), kot jih navajajo strokovni delavci, starši in otroci prosilci za azil.

Tabela št. 3: PREŽIVLJANJE PROSTEGA ASA OTROK PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVIH DRUŽIN

	STROKOVNE DELAVKE					STARŠI	OTROCI
	AZILNI DOM	OSNOVNA ŠOLA	NEVLADNE ORGANIZACIJE				
			NVO1	NVO2	NVO3		
AKTIVNOSTI ZA PREŽIVLJANJE PROSTEGA ASA	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tečaj slovenskega jezika, ▪ delavnice v azilnem domu (ustvarjalne, športne, sprostitvene ...), ▪ obiski dogodkov, festivalov, ki so ob novem letu, poletju, ▪ ogledi filmov, lutkovnih predstav ..., ▪ obiski raznih skupnosti, vrtcev. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interesne dejavnosti (pevski zbor, gledališka skupina, prostovoljstvo v domu za starejše občane ...), ▪ tabori, šole v naravi. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delavnice v azilnem domu, ▪ obiski dogajanj v mestu (lutkovne predstave, športne tekme, koncerti), ▪ obiski bazena ▪ obiski raznih šol, ▪ letovanje na morju, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Delavnice znotraj evropskega projekta Skupaj z vami v novi deželi (likovne, eko, glasbene, športno-gibalne ...), ▪ družabne in socialne igre (znotraj delavnic), ▪ letovanje na morju, ▪ obiski dogajanj v mestu (npr. prireditve, festivali...). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ustvarjalne delavnice, ▪ socialne igre, ▪ športne aktivnosti, ▪ enodnevni izleti po Sloveniji, ▪ obiski kopalnišča Kodeljevo, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nogometni turnir (2), ▪ letovanje na morju, ▪ obisk Bohinjskega jezera, ▪ Dan begunca (prireditve), ▪ obisk Postojnske jame, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spušanje ladjic, ▪ obisk kina (s šolo), ▪ plezanje v Intersparu, ▪ obisk gledališča, ▪ obisk cirkusa,

			<ul style="list-style-type: none"> ▪ izleti po Sloveniji. 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ obiski aktivnosti v mestu. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ obisk bazena (2), ▪ igranje tenisa, ▪ igranje kriketa, ▪ tekmovanje v igranju kriketa, ▪ izlet v Maribor ... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ obisk živalskega vrta, ▪ izlet na morje, ▪ delavnice, ▪ poslušanje pravljič, ▪ nastopanje na prireditvi ob Dnevu begunca, ▪ obisk Postojnske jame, ▪ obisk bazena (Aqualuna, Kodeljevo).
<p style="text-align: center;">OBI AJEN NA IN IN ZNA ILNOSTI PREŽIVLJANJA PROSTEGA ASA</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Preživljanje prostega asa v sobi, ▪ pitje kave, kajenje, ▪ »surfanje po internetu. 					<ul style="list-style-type: none"> ▪ Igranje, obiskovanje delavnic (otroci) (2), ▪ gledanje televizije, ▪ pitje kave, kajenje, ▪ delavnic za odrasle ne obiskujejo (3). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Igranje igrice na računalniku (2), ▪ igranje nogometa (2), ▪ rolanje, ▪ vožnja s kolesom,

							<ul style="list-style-type: none">▪ druženje s prijatelji (igra (3), pogovor (2)),▪ druženje z družino,▪ obiskovanje delavnic v azilnem domu (5),▪ igranje košarke,▪ poslušanje glasbe,▪ plesanje,▪ obiskovanje krožka v šoli (4).
--	--	--	--	--	--	--	--

Opomba: Frekvence v oklepajih pomenijo št. intervjuvancev, ki so podali enak oz. podoben odgovor.

Tabela št. 3 prikazuje aktivnosti, ki so na voljo prosilcem za azil za njihovo kakovostno preživljanje prostega časa s strani organizacij, in aktivnosti, ki so se jih starši oz. otroci prosilci za azil udeležili. V spodnjem delu tabele pa navajam povzetke odgovorov strokovne delavke, staršev in otrok prosilcev za azil na vprašanja o njihovem običajnem načinu preživljanja prostega časa, torej kako ponavadi preživljajo svoj prosti čas. Preživljanje prostega časa povezujem s socialnim vključevanjem, saj predstavljajo nudene aktivnosti priložnost za druženje in spoznavanje otrok in tudi staršev prosilcev za azil med seboj, obenem pa razli ni dogodki v mestu Ljubljana, izleti po Sloveniji, letovanje ... (nekaj od nudenih možnosti so se udeležili tudi intervjuvani starši in otroci) ponujajo tudi možnost vključevanja v širše okolje in s tem tudi njegovo spoznavanje itn. Kot manj spodbudne za navezovanje novih prijateljstev/stikov izven azilnega doma vidim dogodke, kot so npr. izleti, obiski kina, živalskega vrta, ki so enkratni oz. se na dolga časa ne ponavljajo, prav tako pa to niso stalne lokacije, kjer se zbirajo vedno eni in isti ljudje, ki bi s časom lahko zgradili nek odnos. Tudi strokovna delavka NVO1 je izrazila pomen kontinuitete obiskovanja oz. izvajanja določenih aktivnosti izven azilnega doma.

Kot lahko razberemo iz tabele št. 3, otroci v prostem času večinoma navajajo obiskovanje delavnic v azilnem domu in krožkov v šoli, prav tako ob tem navajajo tudi druge aktivnosti, s katerimi se ukvarjajo, npr. druženje s prijatelji, različne športne aktivnosti ipd. Če lahko uporabimo analizo povežemo z manj kakovostnim in bolj pasivnim preživljanjem prostega časa, potem lahko rečemo, da otroci večinoma navajajo aktivnejše in kakovostnejše oblike preživljanja prostega časa. Kot lahko preberemo v knjigi Prosti čas mladih v Ljubljani (Gril, 2006, str. 26): »Največ osnovnošolcev (dve tretjini) preživlja prosti čas pasivno, ob poslušanju glasbe in gledanju televizije ali video filmov. Približno polovica jih ta čas preživlja s prijatelji ali v rekreativnem športu (npr. tek, rolanje, kolesarjenje). Malo manj kot četrtina osnovnošolcev prosti čas preživi za domačim, ob igrah ali resnem delu. Približno enako število jih obiskuje tudi kulturne prireditve; predvsem hodijo v kino. Nekoliko manj kot petina jih v prostem času bere, še manj jih ustvarja, desetina osnovnošolcev pa ga izkoristi za izobraževanje.« Če te rezultate primerjamo z rezultati otrok prosilcev za azil, ki so sodelovali v raziskavi, slednji večinoma svojega prostega časa preživljajo aktivneje. Poleg tega pa je potrebno dodati, da imajo otroci prosilci za azil vsak dan na voljo organizirane aktivnosti v neposrednem okolju svojega trenutnega domovanja, kar lahko prav tako vpliva na njihovo aktivnost.

Pri interesnih dejavnostih, ki jih nudi šola, pa je pomembno poudariti, da se vsi otroci prosilci za azil ne morejo udeleževati popoldanskih aktivnosti. Prevoz, ki je organiziran do azilnega doma, namreč odpelje ob 14. uri. To velja predvsem za otroke višjih razredov, ki imajo prosto asne aktivnosti v popoldanskem času. Za otroke od 1. do 5. razreda pa so interesne dejavnosti organizirane v dostopnem času, tako da jih lahko obiskujejo ne glede na odhod prevoza v azilni dom. Prav tako pa so bila ukinjena državna finančna sredstva za lažje financiranje taborov in šol v naravi, zato so otroci prosilci za azil prikrajšani tudi na tem področju (povzeto iz intervjuja s šolsko svetovalno delavko). Kljub temu v odgovorih otrok ni bilo zaznati potrebe po dodatnih oz. drugih aktivnostih, saj nobeden od njih, kljub vprašanju, ni povedal, da si želi kako drugače preživljati prosti čas.

Glede na to, da živijo otroci in starši skupaj (predstavljajo družino), predpostavljam, da preživljanje prostega časa staršev vpliva tudi na preživljanje prostega časa otrok. Starši so namreč zgled tako pri samem preživljanju prostega časa kot tudi pri druženju na splošno. Ob tem je prav tako pomembno, s kom se družijo starši, saj je tako večja možnost, da se bodo otroci, katerih starši se družijo med sabo, družili tudi skupaj, kar pa seveda ni nujno. V nasprotju s starši, ki pravijo, da delavnic ne obiskujejo in v prostem času predvsem gledajo televizijo, pijejo kavo in kadijo, otroci svoj prosti čas, glede na odgovore, preživljajo bolj kakovostno in aktivno. Kljub temu pa lahko v intervjuju s svetovalno delavko v azilnem domu preberemo, da je opažena nesamoiniciativnost, pasivnost do nujenih oblik preživljanja prostega časa (predvsem v primeru, če ni organizirano vključno s prevozom) tako pri starših kot otrocih, na katere se ta odnos prenese. Svetovalna delavka je ob tem predstavila tudi razumevanje njihove življenjske situacije in okoliš in (selitev v drugo okolje, pomanjkanje finančne varnosti, zaskrbljenost za preživetje, negotova prihodnost) in nenazadnje tudi zakonske omejitve, ki otežujejo možnost pridobitve statusa begunca oz. mednarodne zaščite, ki skupno vplivajo na omenjeno pasivnost. Ob tem pa omenja tudi pomen spodbujanja strokovnih delavcev k upanju, natančnejšemu in ciljni usmerjenosti v življenju. Tudi šolska svetovalna delavka vidi povezavo med negotovo prihodnostjo (nestalno prebivališče, možnost ponovne selitve) z njihovim interesom oz. motivacijo za aktivnosti, kot je npr. učenje slovenskega jezika (povzeto po intervjuju s svetovalno delavko iz azilnega doma). Eden od staršev je tudi sam iskreno spregovoril o pomanjkanju volje do obiskovanja delavnic oz. drugih aktivnosti: *»Nisem bil že dolgo, šel sem na kriket, prej sem igral tenis. Če govorim odprto, nimam volje, ne da se mi. Rad bi igral pinkponk, zakaj pa ne, igral sem veliko, ampak zdaj ne morem. Ne gre, ne grem veliko na delavnice, ne paše mi, že dolgo se nisem na to*

fokusiral (povzeto iz zapisa fokusne skupine s starši otrok prosilcev za azil).« Isti prosilec pa je obenem izrazil željo po večjem številu aktivnosti za odrasle (tabela št. 9).

Opazimo lahko nekakšno kontradiktornost med željami, interesi in samo konkretno aktivnostjo. Eden od možnih razlogov za to je lahko tudi motivacija, ki jo posredno ali neposredno omenjajo tudi strokovni delavci in prosilci za azil in je povezana s samo življenjsko situacijo, v kateri se prosilci za azil nahajajo. Če pogledam z vidika strokovnega delavca, motivirati prosilce za azil, ki imajo za sabo težko pot in izkušnje ter pred sabo negotovo prihodnost, gotovo ni lahka naloga. Kljub temu pa verjamem, da je mogoče z osebnim stikom, vztrajnostjo, potrpljenjem in s tem, da v zameno za to, kar daš, ne prikažeš veliko nazaj, doseči marsikaj, in verjamem, da se strokovni delavci v to smer tudi trudijo.

Tabela št. 4: SPOZNAVANJE IN VKLJUČEVANJE V VEŠINSKO TER OHRANJANJE LASTNE KULTURE (IN JEZIKA) OTROK PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVIH DRUŽIN

	STROKOVNE DELAVKE					STARŠI	OTROCI
	AZILNI DOM	OSNOVNA ŠOLA	NEVLADNE ORGANIZACIJE				
			NVO1	NVO2	NVO3		
OHRANJANJE LASTNE KULTURE (aktivnosti in možnosti)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prilagojen jedilnik in urnik obedov v asu ramazana, ▪ vošila ob prazniku Romov, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Možnost odsotnosti otroka zaradi praznikov, ki jih družina praznuje, ▪ spoznavanje razlikih (njihovih) kultur pri posameznih predmetih (npr. slovenščina, državljanska in domovinska vzgoja, verstva in etika ...), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Predhodno spoznavanje strokovnih delavcev s kulturo prosilcev, ▪ organizacija praznovanj razlikih praznikov/dogodkov z aktivnim sodelovanjem prosilcev; velika no (pravoslavna in kršanska), božič (pravoslaven in kršanski), ramazan, kurbanbajram, svetovni dan Romov ...), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Možnost sporazumevanja prosilcev v maternem jeziku, ▪ petje, ples in ostalo izražanje na javnih dogodkih (dan begunca, dan migranta ...), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pogovarjanje z otroki v njihovem maternem oz. njim razumljivem jeziku, ▪ spoštovanje običajev prosilcev za azil in spodbujanje k njihovu praznovanju, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Praznovanje ramazana, bajrama, ▪ sporazumevanje v maternem jeziku (3), 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sporazumevanje v maternem jeziku; z družino, z učiteljico za učno pomoč, z nekaterimi prijatelji doma oz. v azilnem domu (4), ▪ poslušanje glasbe v maternem jeziku (2),

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kuharske delavnice, ▪ možnost uporabe molilnice v azilnem domu, ▪ obiski (v azilnem domu) pripadnikov različnih verskih skupnosti (npr. Jehove priče), ▪ splošno upoštevanje praznikov in z njimi povezanih želja prisilcev. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ možnost izbora knjige v maternem jeziku za bralno značko. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kuharske delavnice (kuhanje specialitet iz različnih držav), ▪ predstavitev lastnih držav prisilcev, ▪ ogled dokumentarnih filmov o različnih državah, ▪ medkulturna izmenjava med otroki (pogovori o različnih navadah, spoznavanje otrok med sabo). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ praznovanje praznikov prisilcev za azil (npr. svetovni dan Romov, bajram ...). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ spodbujanje družin k ohranjanju in uporabi njihovega maternega jezika, ▪ medsebojna pripovedovanja otrok o običajih (praznikih) njihovih kultur, ▪ poznavanje običajev prisilcev s strani strok. delavk. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prejemanje posebne hrane v asu posta (s strani azilnega doma), ▪ predstavitev lastne kulture na prireditvi ob dnevu begunca (petje v romšini). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ plesanje plesov iz lastnih kultur v azilnem domu (2).
--	---	---	--	--	--	---	---

SPOZNAVANJE IN VKLJUČEVANJE V VEŠINSKO KULTURO	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Aktivnosti, dogodki (prireditve, razstave, obdarovanja ...) v azilnem domu ob raznih praznikih, npr. miklavževanje, obisk Božička, dedka Mraza, praznovanje velike noči ... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spoznavanje slovenske kulture preko pouka, ▪ dodatne ure slovenščine. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Možnost učenja slovenskega jezika, ▪ udeleževanje slovenskih festivalov, npr. kurentovanja na Ptuj, ▪ spoznavanje in praznovanje slov. običajev. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Obeleževanje in organizacija različnih praznikov z aktivnim sodelovanjem prosilcev, ▪ sporazumevanje s prosilci v slovenskem jeziku (v namen integracije prosilcev), ▪ spoznavanje slovenske kulture. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sporazumevanje z otroki v slovenskem jeziku, ▪ pomoč in spodbuda za učenje slovenskega jezika, ▪ izleti po Sloveniji, ▪ medsebojno spoznavanje z otroki iz drugih kultur. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Možnost obiskovanja delavnic, knjižnic, mesta, diskotek ..., ▪ možnost druženja in spoznavanja staršev ostalih otrok v šoli, ▪ možnost učenja slovenščine v azilnem domu, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spoznavanje slovenske kulture v šoli (5), ▪ spoznavanje slovenske kulture izven azilnega doma (v središču Ljubljane), ▪ sporazumevanje v slovenščini (3), ▪ poslušanje slovenske glasbe (v šoli (3) in doma), ▪ petje v slovenščini (v šoli) (3),
---	---	--	--	---	--	---	---

							<ul style="list-style-type: none"> ▪ gledanje slovenskih risank (v šoli), ▪ plesanje ob slovenski glasbi (v šoli) (3).
--	--	--	--	--	--	--	--

Opomba: Frekvence v oklepajih pomenijo št. intervjuvancev, ki so podali enak oz. podoben odgovor.

Kot lahko razberemo iz tabele št. 4, predvsem iz odgovorov strokovnih delavk, so možnosti za ohranjanje kulture precej raznolike, prosilci za azil (starši in otroci) pa v največji meri izpostavljajo ohranjanje jezika. Slednje je seveda popolnoma smiselno, saj jim je ta na in zelo dostopen, svoj jezik namreč ohranjajo s komunikacijo v lastni družini, z drugimi prosilci, ki prihajajo iz enakega predela sveta oz. drugimi ljudmi, s katerimi se srečujejo in govorijo njihov jezik, npr. strokovnjaki. Ob tem so starši otrok prosilcev za azil omenili tudi praznovanje bajrama in ramazana ter prejemanje posebne hrane v času njihovega posta, otroci pa tudi glasbo in ples. Vse navedene na in še številne druge so omenile tudi strokovne delavke. Kljub navedenim možnostim pa starši otrok prosilcev za azil izpostavljajo nekatere težave in predloge, vezane na ohranjanje njihove lastne kulture, kar lahko razberemo tudi iz tabele št. 9. Omejitve, ki jih navajajo, so povezane predvsem s praznovanjem njihovih praznikov ter prakticiranjem običajev. Kot navajajo, poteka praznovanje, npr. bajrama, večinoma v sobah, brez druženja, obiskov, odhoda v džamijo, za zajtrk ob ramazanu jedo predvsem suho hrano, menijo, da praznuje premalo ljudi, da imajo premalo možnosti za kuhanje lastnih jedi, za ples ... Menim, da je veliko od tega povezano z nizkim finančnim dohodkom prosilcev za azil, prav tako pa tudi z njihovo vključitvijo oz. ne vključitvijo v širše okolje, o čemer pišem v naslednjih poglavjih.

V nasprotju s prosilci za azil iz prejšnje raziskave pa lahko najdemo v poročilu (Poročilo o ocenjevanju z udeležbo [...], 2011), ki ga je izdal UNHCR (The UN Refugee Agency) in ki vključuje osebne in skupinske razgovore z begunci, prosilci za azil in osebami brez državljanstva, ki začasno ali stalno bivajo v srednjeevropskih državah, tudi v Sloveniji, druga ne podata. Pišejo namreč, da je večina anketirancev pohvalila življenjske razmere v Sloveniji in dejstvo, da lahko tukaj ohranjajo in negujejo svojo kulturo, tradicije in versko izročilo. Razliko v mnenjih lahko med drugim pripišemo tudi populaciji, ki je v primeru poročila UNHCR bolj raznolika, saj vključuje tudi osebe brez državljanstva in begunce. Slednji so za razliko od večine prosilcev za azil nastanjeni izven azilnega doma, kjer so lahko tudi bolj samostojni.

O pomenu stika z lastno etnico, nacionalno ali versko skupnostjo ter potrebo po identifikaciji oz. pripadnosti posamezni skupini pišejo tudi pri raziskavi Children's Fund-a v sodelovanju s partnerji (Beirens, Hughes, Hek, Spicer, 2007). Predstavljajo namreč mnenja otrok in staršev beguncev oz. prosilcev za azil, ki opisujejo aktivnosti organizacij kot pomembne za ustvarjanje prostorov srečanja ljudi med sabo, deljenje tradicionalnih pijač in hrane med sabo, izmenjave zgodb ter nenazadnje dajanje in prejemanje neformalne opore. Če to

povežem s prosilci za azil, ki so nastanjeni v Sloveniji in živijo v azilnem domu, bi lahko bil približek tega vklju evanje v društva, ki ohranjajo njihove primarne kulture, vklju evanje v različne verske skupnosti ipd. Tam imajo namre možnost spoznati več ljudi, ki imajo skupno dolgoročno kulturo, kot pa v samem azilnem domu, poleg tega pa gredo tako lahko prosilci tudi iz okolja, kjer preživijo največ svojega časa.

Kar se tiče spoznavanja in vklju evanja v večinsko kulturo in širšo družbo, pa lahko največkrat zaznamo možnosti s področja spoznavanja in učenja jezika, kar poteka ob samem stiku s slovensko govorečimi ljudmi ali pa z naravnim učenjem jezika, prav tako pa lahko opazimo tudi druge načine spoznavanja kulture, npr. ob različnih praznovanjih, izletih ... Starši otrok prosilcev so pokazali informiranost o možnostih za vklju evanje, vendar jih večina ne prakticirajo, na kar kaže tudi njihov način preživljanja prostega časa (tabela št. 3).

V vsakem primeru pa je že sam azilni dom nekaj posebnega, saj vklju uje ljudi iz različnih kultur, kar s pomočjo kakovostnega pedagoškega pristopa omogoča pomembne življenjske izkušnje s področja multikulturalnosti, sprejemanja drugačnosti. Za otroke prosilce za azil je azilni dom kot globalna vas, kjer imajo možnost spoznati svet v malem (povzeto iz intervjuja s strokovno delavko iz NVO1). Pri raziskavi Children's Fund-a v sodelovanju s partnerji (Beirens, Hughes, Hek, Spicer, 2007) poročajo o uspešnih oblikah in načinih vzpostavljanja stikov med otroki begunci in prosilci za azil, tudi z njihovimi starši, s predstavniki drugih kulturnih, nacionalnih in drugih skupnosti, kar je po besedah avtorjev temelj uspešne vklju enosti za begunce in prosilce za azil. Za prosilce za azil v Sloveniji, ki so nastanjeni v azilnem domu, je v tem primeru pomembno spletnje odnosov izven azilnega doma, ne samo znotraj njega, čeprav so tam nastanjeni prav tako ljudje drugačne narodnosti in kultur. Veliko projektov, omenjenih v raziskavi (Beirens, Hughes, Hek, Spicer, 2007), je vsebovalo integrativni pristop z aktivnim vklju evanjem otrok iz različnih šol, območij, skupnosti, ki so sodelovali med sabo pri različnih aktivnostih, storitvah programa. Kot pozitivne učinke tega naštevajo pridobivanje socialnih spretnosti, ustvarjanje prijateljskih vezi med različnimi ljudmi, samozavest.

7.4 SOCIALNA VKLJU ENOST OTROK PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVIH DRUŽIN

Socialno vklju enost otrok prosilcev za azil kot rezultat socialnega vklju evanja v okviru razli nih aktivnosti, samega druženja ... lahko v nadaljevanju razberemo iz analize socialnih omrežij otrok prosilcev za azil. Omenjena analiza vklju uje nekatere zna ilnosti relacij med otroki (egi) in alterji (ljudmi, ki jih je vsak od otrok vklju il v svoje omrežje), njihove deleže ter morebitne povezave med njimi znotraj posameznega omrežja oz. omrežij. Drugo podpoglavje (7.4.2) pa poleg kvantitativnega pristopa, ki je uporabljen v prvem podpoglavju (7.4.1), vklju uje tudi kvalitativni pristop. Analizo socialnih omrežij otrok prosilcev za azil sem v drugem delu dopolnila z nekaterimi zna ilnostmi socialnih omrežij celotnih družin otrok prosilcev. Ob zaklju ku poglavja pa so navedene zaznane težave in predlogi za višjo stopnjo socialne vklju enosti prosilcev za azil.

7.4.1 SESTAVA SOCIALNIH OMREŽIJ OTROK PROSILCEV ZA AZIL

Egocentri na socialna omrežja otrok prosilcev za azil sestavljajo z egom tudi razli ni alterji, ki v življenju otroka prosilca za azil prevzemajo razli ne vloge, kot so npr. družinski lani, prijatelji, sošolci, strokovni delavci, prostovoljci, sostanovalci, prav tako se z egom (otrokom) sre ujejo na razli nih mestih oz. v razli nih okoljih, kot je npr. azilni dom, šola, lokalna skupnost, internet, in egu nudijo tudi razli no socialno oporo. V nadaljevanju je razvidna sestava socialnih omrežij otrok prosilcev za azil glede na omenjene zna ilnosti in njihove morebitne povezave. Podatke sem pridobila od otrok prosilcev za azil s pomo jo ankete in ob sestavi diagrama treh koncentri nih krogov. V tem delu kvalitativne podatke dopolnujem s kvantitativnimi metodami zaradi možnosti natan nejšega in objektivnejšega prikaza socialne vklju enosti otrok prosilcev za azil. Kvantitativni pristop omogo a tudi boljše medsebojno primerjanje socialne vklju enosti in zato predstavlja kvalitetno dopolnitev že uporabljenega kvalitativnega pristopa.

Tabela št. 5: SESTAVA SOCIALNIH OMREŽIJ OTROK PROSILCEV ZA AZIL GLEDE NA PROSTORE SRE EVANJA Z NJIHOVIMI ALTERJI

	PROSTORI SRE EVANJA				Skupno število izbir	Delež (%)
	AZILNI DOM	ŠOLA	LOKALNA SKUPNOST	INTERNET		
De ek 1	22	4	0	2	28	20, 74
De ek 2	11	5	6	0	22	16, 30
Deklica 1	9	3	2	0	14	10, 37
Deklica 2	12	3	0	0	15	11, 11
Deklica 3	15	9	0	0	24	17, 78
Deklica 4	17	14	0	1	32	23, 70
Skupno število	86	38	8	3	135	
Delež (%)	63, 70	28, 15	5, 93	2, 22		100

Otroci prosilci za azil so alterje iz svojih socialnih omrežij med drugim razdelili tudi glede na to, kje se z njimi najve krat sre ujejo. Iz tabele št. 5 je razvidno, da je najpogostejši prostor sre evanja otrok prosilcev za azil z ljudmi iz njihovih socialnih omrežij azilni dom, oz. najve alterjev sre ujejo v azilnem domu, in sicer 63, 70 %. Vsi otroci, ki so sodelovali v raziskavi, so pri najve jem številu alterjev kot prostor sre evanja opredelili azilni dom. Šola je drugi najpomembnejši prostor sre evanja, ki predstavlja 28, 15 % izbir, sledita ji lokalna skupnost in internet. Glede na to, da otroci živijo v azilnem domu in posledično tam preživijo veliko časa, je logično, da predstavlja azilni dom pomemben odstotek vseh izbir, vendar temu nasprotuje dejstvo, da je v šoli toliko večji pretok ljudi oz. predvsem otrok, s katerimi bi lahko otroci prosilci za azil spletli pomembne odnose v svojih socialnih omrežjih. Glede na visok odstotek izbir, s katerimi se otroci sre ujejo v azilnem domu, je razvidno, da azilni dom predstavlja pomemben prostor, kjer otroci prosilci za azil spletajo in tudi vzdržujejo pomembne odnose z osebami, ki so del njihovih socialnih omrežij.

Tabela št. 6: SESTAVA SOCIALNIH OMREŽIJ OTROK PROSILCEV ZA AZIL GLEDE NA PROSTORE SRE EVANJA Z NJIHOVIMI ALTERJI IN DIMENZIJO SOCIALNE OPORE

		PROSTORI SRE EVANJA				Skupno število izbir	Delež (%)
		AZILNI DOM	ŠOLA	LOKALNA SKUPNOST	INTERNET		
SOCIALNA OPORA	EMOCIONALNA OPORA	12	5	0	1	18	33, 34
	NEFORMALNO DRUŽENJE	28	1	6	1	36	66, 66
Skupno število		40	6	6	2	54	
Delež (%)		74, 07	11, 11	11, 11	3, 70		100

Tabela št. 6 prikazuje delež alterjev iz socialnih omrežij otrok prosilcev za azil, ki otrokom glede na njihov najpogostejši prostor sre evanja nudijo socialno oporo. Najve socialne opore dobijo od ljudi, ki jih najpogosteje sre ujejo v azilnem domu, in sicer od 74, 07 % izbir. Od tega je najve socialne opore v obliki neformalnega druženja (70 % izbir), manj pa v obliki emocionalne opore (30 % izbir). Socialno oporo pa dobivajo tudi od ljudi, s katerimi se najpogosteje sre ujejo v šoli (11, 11 % izbir), lokalni skupnosti (11, 11 % izbir) ter na internetu (3, 70 % izbir). Glede na to, da je iz tabele št. 5 razvidno, da sta samo po dva otroka omenila sre evanja z ljudmi iz njunih socialnih omrežij v lokalni skupnosti in na internetu, predstavljajo omenjeni odstotki samo izbire teh otrok.

Pridobljeni podatki ponovno dokazujejo, da so stiki v azilnem domu za otroke prosilce za azil zelo pomembni, saj tam dobijo najve emocionalne opore, prav tako pa se tudi z najve ljudmi iz svojih socialnih omrežij družijo prav tam. Sklepamo lahko, da otroci prosilci za azil najve prostega asa preživijo ravno v azilnem domu.

Tabela št. 7: SESTAVA SOCIALNIH OMREŽIJ OTROK PROSILCEV ZA AZIL GLEDE NA VLOGE ALTERJEV

	VLOGE ALTERJEV												Skupno število izbir	Delež (%)
	DRUŽINSKI LANI		PRIJATELJI				SOŠOLCI	STROKOVNI DELAVCI		PROSTOVOLJCI		SOSTANO- VALCI		
	AZIL. DOM	LOKAL. SK.	AZIL. DOM	ŠOLA	LOKAL. SK.	INTERNET		AZIL. DOM	ŠOLA	AZIL. DOM	ŠOLA			
De ek 1	5	0	6	3	0	2	0	9	1	2	0	0	28	20, 74
De ek 2	7	0	4	4	6	0	1	0	0	0	0	0	22	16, 30
Deklica 1	4	1	3	0	1	0	2	0	1	0	0	2	14	10, 37
Deklica 2	4	0	5	2	0	0	0	2	1	1	0	0	15	11, 11
Deklica 3	2	0	3	9	0	0	0	6	0	4	0	0	24	17, 78
Deklica 4	7	0	2	11	0	1	0	5	3	3	0	0	32	23, 70
Skupno število	29	1	23	29	7	3	3	22	6	10	0	2	135	
	30		62					28	10					
Delež (%)	22, 22		45, 93				2, 22	20, 74		7, 41		1, 48		100 %

Opomba: Družinski lani so ožji družinski lani, kot so npr. starši, stari starši, bratje in sestre, prijatelji so vrstniki, tudi starejši in mlajši otroci oz. mladostniki, ki jih anketirani označujejo kot prijatelje, to so lahko tako njihovi sošolci kot tudi sostanovalci, sošolci so vsi vrstniki, s katerimi intervjuvani otroci obiskujejo razred in jih ne označujejo kot prijatelje oz. družinske lane, strokovni delavci so učitelji, svetovalni delavci in ostali strokovni delavci, ki delujejo v osnovni šoli in azilnem domu, kot prostovoljci so označeni prostovoljci večinoma raznih nevladnih organizacij, ki delujejo v azilnem domu, kot sostanovalci so označeni prosilci za azil, ki prebivajo v azilnem domu in jih otroci niso označili ali kot družinske lane ali prijatelje.

V socialnih omrežjih otrok prosilcev za azil so ljudje, ki imajo v njihovih življenjih različne vloge. V tabeli št. 7 lahko razberemo, da so otroci največjemu odstotku izbir iz njihovih socialnih omrežij dodelili vlogo prijatelja (45, 93 %), na drugem mestu je vloga družinskega člana (22, 22 %), na tretjem strokovnega delavca (20, 74 %), na četrtem prostovoljca (7, 41%), na petem sošolca (2, 22 %) in nazadnje sestanovalca (1, 48 %).

Od tega 46, 77 % izbir, ki so jim pripisali vlogo prijatelja, največkrat srečujejo v šolskem okolju, 37, 10 % pa v okolju azilnega doma. V sorazmerju s številom možnih izbir in dejanskih izbir je delež, ki ga predstavljajo »prijatelji iz azilnega doma«, zelo visok. V šoli je namreč veliko več sošolcev in drugih šolarjev, ki so lahko potencialne izbire, medtem ko je v azilnem domu izbir veliko manj. V času izvajanja raziskave je bilo šoloobveznih otrok v azilnem domu namreč 8. Prav tako več ino strokovnih delavcev in prostovoljcev srečujejo v azilnem domu. Kot lahko razberemo iz tabele št. 7, se otroci prosilci za azil največkrat srečujejo v azilnem domu (63, 70 %) najpogosteje srečujejo v azilnem domu. Poleg prijateljev tam srečujejo tudi strokovne delavce iz azilnega doma in nevladnih organizacij ter njihove prostovoljce, svoje družinske člane in nazadnje druge sestanovalce.

Ob tem je pomembno omeniti tudi visok delež izbir, ki jih v socialnih omrežjih otrok prosilcev za azil predstavljajo strokovni delavci in prostovoljci, skupno namreč kar 28, 15 %. Slednji namreč predstavljajo pomemben delež odraslih oseb v socialnih omrežjih otrok prosilcev, ki so poleg odraslih družinskih članov in drugih sestanovalcev dostopni otrokom. Obenem pa predstavljajo tudi pomembne osebe, ki lahko otrokom nudijo potrebno oporo in pomoč pri njihovem kakovostnem razvoju in nazadnje pripomorejo k njihovi višji stopnji socialne vključenosti. Glede na to, da predstavljajo strokovni delavci in prostovoljci tolikšen delež vseh izbir iz socialnih omrežij otrok prosilcev za azil, torej so jih kot pomembne v svojih življenjih opredelili otroci sami, imajo tako pomembno možnost vpliva na otroke prosilce za azil, kar predstavlja pomembno predispozicijo za njihovo kakovostno strokovno delo oz. kaže, da svoje delo opravljajo dobro.

Tabela št. 8: SESTAVA SOCIALNIH OMREŽIJ OTROK PROSILCEV ZA AZIL GLEDE NA VLOGE ALTERJEV IN DIMENZIJO SOCIALNE OPORE

		VLOGE ALTERJEV										Skupno število izbir	Delež (%)	
		DRUŽINSKI LANI	PRIJATELJI				SOŠOLCI	STROKOVNI DELAVCI		PROSTO- VOLJCI	SOSTANO- VALCI			
			AZIL. DOM	ŠOLA	LOKAL. SK.	INTERNET		AZIL. DOM	ŠOLA					
SOCIALNA OPORA	EMOCIONALNA OPORA	2	8	5	0	1	0	1	0	1	0	18	33, 34	
	NEFORMALNO DRUŽENJE	14	11	1	6	1	0	2	0	1	0	36	66, 66	
Skupno število		16	19	6	6	2	0	3	0	2	0	54		
			33					3						
Delež (%)		29, 63	61, 11				0	5, 56		3, 70	0		100	

Opomba: Družinski lani so ožji družinski lani, kot so npr. starši, stari starši, bratje in sestre, prijatelji so vrstniki, tudi starejši in mlajši otroci oz. mladostniki, ki jih anketirani označujejo kot prijatelje, to so lahko tako njihovi sošolci kot tudi sostanovalci, sošolci so vsi vrstniki, s katerimi intervjuvani otroci obiskujejo razred in jih ne označujejo kot prijatelje oz. družinske lane, strokovni delavci so učitelji, svetovalni delavci in ostali strokovni delavci, ki delujejo v osnovni šoli in azilnem domu, kot prostovoljci so označeni prostovoljci v eni ali več različnih nevladnih organizacij, ki delujejo v azilnem domu, kot sostanovalci so označeni prosilci za azil, ki prebivajo v azilnem domu in jih otroci niso označili kot družinske lane ali prijatelje.

Tabela št. 8 prikazuje delež alterjev iz socialnih omrežij otrok prosilcev za azil, ki otrokom glede na vlogo v njihovem življenju nudijo socialno oporo. Največji odstotek ljudi, ki otrokom prosilcem za azil nudi socialno oporo, ima vlogo prijatelja (61, 11 %) temu sledijo družinski člani (29, 63 %), nato strokovni delavci (5, 56 %) in nazadnje prostovoljci (3, 70 %). Alterje, ki so jih otroci označili ali kot sošolce oz. sosoživalce, pa niso izpostavili kot tiste, ki jim največkrat nudijo socialno oporo. To je logično, saj že opredelitvi sosoživalec in sošolec nakazujeta manjšo bližino v odnosu do tega kot pa npr. prijatelj. Pri nujenju emocionalne opore so otroci največkrat izpostavili prijatelje (77, 78 %). Prav tako pri neformalnem druženju prevladujejo prijatelji (52, 78 %), vendar so v veliki meri izpostavljeni tudi družinski člani (38, 89 %), ki jim sledijo strokovni delavci in prostovoljci, ki skupno predstavljajo 8, 33 %. Glede na to, da je iz tabele razvidno tudi, da je najpogostejši prostor srečevanja s tistimi ljudmi, ki jim nudijo socialno oporo, azilni dom, ter da jim v slabih tretjini (29, 63 %) socialno oporo nudijo tudi družinski člani, ki prebivajo v azilnem domu, lahko sklepamo, da je socialna opora, ki jo iz svojih socialnih omrežij prejema otroci prosilci za azil, v največji meri vezana na azilni dom in ljudi, ki so vezani nanj.

Raznolikost prostorov srečevanja ljudi iz socialnih omrežij in nujenje socialne opore različnih ljudi lahko kaže na večjo mobilnost posameznika in tudi na bolj heterogena, tudi bolj odprta socialna omrežja, ki lahko pripomorejo k višji stopnji socialne vključenosti. Otroci prosilci za azil pa se glede na pridobljene podatke z največjim številom alterjev srečujejo v azilnem domu (63, 70 %), od teh alterjev pa v največjih primerih prejema tudi socialno oporo. Socialne opore zunaj azilnega doma so šibkejše. Glede na to, da se prosilci za azil glede na rezultate raziskave največkrat podpirajo in družijo med sabo, sklepam na njihova homogena socialna omrežja, ki so bolj zaprtega tipa. Kljub temu pa je zaznati, da otroci prosilci za azil vsaj delno vzpostavljajo raznolika socialna omrežja, kar v raziskavi (Beirens, Hughes, Hek, Spicer, 2007) izpostavljajo kot pomembno za socialno vključenost otrok prosilcev za azil.

7.4.2 NEKATERE ZNAČILNOSTI SOCIALNIH OMREŽIJ (TUDI SOCIALNE OPORE) DRUŽIN OTROK PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVA SPLOŠNA SOCIALNA VKLJUČENOST

V nadaljevanju lahko iz tabel razberemo podatke, ki sem jih s pomočjo intervjujev pridobila od staršev otrok prosilcev za azil in strokovnih delavk. Navezujejo se na socialno oporo (informacijsko, emocionalno in materialno), ki jo družine otrok prosilcev za azil dobijo od

alterjev iz svojih socialnih omrežij, navezujejo se tudi na njihove stike z ljudmi izven azilnega doma, zaznave splošne socialne vklju enosti družin otrok prosilcev za azil s strani staršev in strokovnih delavk ter težave in predloge za višjo stopnjo socialne vklju enosti otrok prosilcev za azil in njihovih družin.

Tabela št. 9: SOCIALNA OPORA V SOCIALNIH OMREŽJIH DRUŽIN OTROK PROSILCEV ZA AZIL

	INFORMACIJSKA OPORA	EMOCIONALNA OPORA	MATERIALNA OPORA
AKTERJI ZAGOTAVLJANJA OPORE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vsi delavci v azilnem domu, ▪ socialni delavci, ▪ PIC, ▪ prijatelji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Socialna delavka iz AD (2), ▪ upraviteljica azilnega doma, ▪ nevladne organizacije (NVO1, NVO2), ▪ prostovoljci, ▪ prijatelji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nih e (2), ▪ prijatelji.
POMANJKLJIVOSTI/ TEŽAVE			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Premalo finan nih dohodkov, ▪ ni ljudi, ki bi pomagali (2), ▪ težko je zaslužiti denar.
PREDNOSTI		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Možnost pogovora z delavci v azilnem domu. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pridobitev dovoljenja za delo.

Opomba: Frekvence v oklepajih pomenijo št. intervjuvancev, ki so podali enak oz. podoben odgovor.

Kot najve jo pomanjkljivost opore socialnih omrežij so starši otrok prosilcev za azil izpostavili materialno oporo, kar dva od treh staršev sta povedala, da materialne opore ne dobita od nikogar. Ena od intervjuvank (povzeto iz zapisa fokusne skupine s starši otrok prosilcev za azil) je na vprašanje o materialni pomo i ljudi iz svojih socialnih omrežij izklju ujo strokovne delavce odgovorila takole: »Njima ako se obratiš oni ti ne mogu pomo jer ista jim treba pomo .« (prevod: » e se obrneš na njih, ti ne morejo pomagati, saj potrebujejo isto pomo kot mi.«). Iz tega lahko sklepamo na bolj homogena socialna omrežja, torej druženje ljudi s podobnimi težavami med seboj, na kar lahko sklepamo tudi iz njihovega na ina in prostora preživljanja prostega asa. Gotovo pa na materialno oporo vplivajo tudi omejene pravice prosilcev za azil, ki v dolo enih pogojih otežujejo pridobitev dovoljenja za

delo za prosilce za azil, prav tako pa k temu pripomore tudi zasi en trg dela. Kar se ti e emocionalne in informacijske opore pa so intervjuvanci navedli ve razli nih virov le-te, in sicer tako iz njihovih osebnih socialnih omrežij kot tudi iz vrst strokovnih delavcev. Pomanjkljivosti niso omenili, tako da sklepam na zadovoljivo stanje, kar se tega ti e. Sklepam, da v splošnem na sama socialna omrežja in posledi no tudi na socialno oporo vpliva tudi sama oddaljenost azilnega doma od središ a mesta, šole, pa tudi dejstvo, da so prosilci za azil prišli v Slovenijo iz drugih držav, posledi no drugih kultur, njihov as bivanja v Sloveniji je krajši, kar pomeni, da je sklepanje novih vezi iz ve razlogov oteženo.

Tabela št. 10: STIKI Z LJUDMI IZVEN AZILNEGA DOMA IN SPLOŠNA SOCIALNA VKLJU ENOST DRUŽIN OTROK PROSILCEV ZA AZIL

	VZDRŽEVANJE STIKOV IZVEN AZILNEGA DOMA (starši)	SPOZNAVANJE NOVIH LJUDI (starši)	SPLOŠNA SOCIALNA VKLJU ENOST	
			STARŠI	STROKOVNE DELAVKE
KONKRETNO STANJE	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Preko internetnih socialnih omrežij; Facebook, Skype, Badoo (3), ▪ preko telefona, ▪ preko obiskovanja v azilu oz. na domu (teta, ki živi v Ljubljani). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ni poznanstev izven azilnega doma, ▪ veliko poznanstev s Slovenci; preko druženja v socialnem centru ROG, preko delavnic ... (v preteklosti). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nezadostna vklju enost družin (izoliranost) (3). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hitra in dobra vklju enost otrok v šolo, ▪ nezadostna vklju enost otrok v širše okolje (2), ▪ nezadostna vklju enost prosilcev za azil (kljub veliki koli ini možnosti), ▪ dobra vklju enost otrok v družabne aktivnosti, vklju enost v samo družbo pa je težko oceniti, ▪ dobra vklju enost otrok znotraj azila, ▪ razli na vklju enost (odvisno od posameznika), ▪ slaba vklju enost predšolskih otrok v širše okolje.

MOŽNOSTI		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spoznavanje staršev drugih otrok v šoli, ▪ odhod v center (problem je oddaljenost). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pogosto obiskovanje delavnic, ▪ obiskovanje knjižnice, mesta, diskoteke ... 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interesne dejavnosti v šoli, ▪ dopolnilni in dodatni pouk, ▪ možnost prostega gibanja po Sloveniji (v okviru dovoljenega asa prihoda v azilni dom oz. dlje ob izdaji dovolilnice), ▪ aktivnosti in dogodki v azilnem domu; delavnice (3), ▪ aktivnosti in dogodki izven azilnega doma; obiski lutkovnih predstav, bazena (2), izleti po Sloveniji (2), odhod na morje, letovanje na morju, športne tekme, koncerti, dogodki ob novem letu, poletju, festivali (prireditve, obiski mladinskih centrov), ▪ obiskovanje te ajev oz. pridobivanje znanj preko zavoda za zaposlovanje (odrasli!), ▪ kontakt s strokovnimi delavci in prostovoljci (spoznavanje jezika, kulture ve inskega prebivalstva ...), ▪ brezpla nost aktivnosti s strani organizacij, ▪ omogo anje enakih možnosti za vklju evanje vsem skupinam otrok uporabnikov, s katerimi društvo (org.) dela, ▪ možnosti za spoznavanje otrok med sabo in z lokalnim okoljem, državo in širšo družbo, možnost prakticiranja medkulturnega dialoga (preko danih aktivnosti).
----------	--	--	--	--

Opomba: Frekvence v oklepajih pomenijo št. intervjuvancev, ki so podali enak oz. podoben odgovor.

Starši otrok prosilcev za azil stike z ljudmi izven azilnega doma ve inoma vzdržujejo s pomojo internetnih in telefonskih omrežij, le ena od intervjuvank je omenila obiskovanje, njena sorodnica namre živi v Ljubljani. Kljub temu pa je en intervjuvanec omenil poznanstva s Slovenci, ki jih je spoznal v socialnem centru ROG in v delavnicah, vendar v preteklosti (povzeto iz zapisa fokusne skupine s starši otrok prosilcev za azil). Prosilci za azil se glede na njihove odgovore možnosti za vejo socialno vklju enost in s tem tudi spoznavanje novih ljudi zavedajo, vendar vidim slabo povezavo s prakticiranjem le-te, kar lahko povežemo z njihovim na inom preživljanja prostega asa (tabela št. 3), neperspektivno prihodnostjo in samo življenjsko situacijo ter nekaterimi drugimi negativnimi okoliš inami in omejitvami (tabela št. 9), kot je npr. oddaljenost azilnega doma od centra mesta.

Kljub temu da strokovne delavke in starši otrok prosilcev za azil splošno vklju enost svojih družin v širše okolje prepoznavajo kot nezadostno, strokovne delavke izpostavljajo predvsem uspešno vklju evanje otrok v šolo in znotraj azilnega doma. Ena od intervjuvank je opozorila tudi na nizko vklju enost predšolskih otrok v širše okolje. Slednji namre ne obiskujejo vrtca.

Tabela št. 11: ZAZNANE TEŽAVE IN PREDLOGI ZA VIŠJO STOPNJO SOCIALNE VKLJU ENOSTI OTROK PROSILCEV ZA AZIL IN NJIHOVIH DRUŽIN

	ZAZNANE TEŽAVE/OVIRE			PREDLOGI ZA IZBOLJŠAVE		
	PROSTI AS	KULTURA	SPLOŠNO	PROSTI AS	KULTURA	SPLOŠNO
AZILNI DOM			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oddaljenost azilnega doma od središ a mesta, ▪ možnost izdaje kartic Urbana izklju no po pravilniku (samo za zdravstvene namene, šolanje, obiske odvetnikov ipd., ne pa za prosto asne aktivnosti), ▪ pojavljajo e se zlorabe kartic Urbana s strani prosilcev, ▪ zaprtost slovenske družbe (stigmatiziranje prosilcev). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nadaljnje spodbujanje k aktivnostim s strani strokovnjakov. 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Možnost brezpla nih prevozov LPP, ▪ fond za izdajo ve jega števila kartic Urbana, ▪ fleksibilnejše pravice, npr. za delo, zdravstvene storitve, ▪ manj birokracije, ▪ ve ja stopnja zavedanja staršev za pomen otrokovega opravljanja obveznosti (pomembno za grajenje osebnostne strukture).

<p style="text-align: center;">ŠOLA</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Otroci nimajo možnosti druženja s sošolci v popoldanskem času (prevoz odpelje). 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Finan ne težave (ukinitve nekaterih finan nih prilivov, ki so omogo ali kritje stroškov dolo enih aktivnosti za otroke prosilce, nizek socialno-ekonomski status družin otrok prosilcev) ▪ razdalja med azilnim domom in šolo. 			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ve ja fleksibilnost prevoza. 	
	<p style="text-align: center;">NEVLADNE ORGANIZACIJE</p>	<p style="text-align: center;">NVOI</p>			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Logisti ne težave za npr. obisk mladinskih centrov. 		

							<ul style="list-style-type: none"> ▪ možnost igranja odbojke, nogometa, košarke preko dolo enega kluba, centra (izven azilnega doma), ▪ otroci prosilci kot prostovoljci za aktivnosti zunaj azilnega doma, ▪ medkulturne delavnice.
	NVO2			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pomanjkanje sredstev. 			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ve je družbeno zavedanje pomena odprtosti in vklju evanja tujcev v naše okolje, ▪ bolj solidarno razmišljenje in delovanje družbe.
	NVO3			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Prisotnost predsodkov v družbi, ▪ pomanjkanje finan nih sredstev. 			<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ve programov za socialno vklju evanje otrok, ▪ ve posameznikov za delo z otroki, ▪ ve osveš anja, odprtosti in sprejemljivosti družbe, ▪ možnost stalnega obiskovanja vrtca za predšolske otroke.

STARŠI		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Praznovanje npr. bajrama se ne vidi, poteka v sobah, ni druženja, obiskov, odhoda v džamijo, klanjanja ..., ▪ suha hrana za zajtrk ob ramazanu, ▪ preve prilagajanja (s strani AD) prosilcem iz področja Azije in Afrike, ▪ premalo ljudi praznuje (nimajo s kom praznovati), ▪ premalo možnosti za kuhanje lastnih jedi, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oddaljenost azilnega doma od središča mesta (2), ▪ ni aktivnosti za najmlajše otroke, ▪ plačljive aktivnosti v šoli (3), ▪ otroci v primeru izleta oz. druge plačljive aktivnosti ostanejo v azilnem domu (3), ▪ premalo finančna nega dohodka, 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ve denarja za praznovanja, npr. za hrano, ▪ možnost spoznati ljudi, ki prihajajo iz kulture prosilcev in živijo v Sloveniji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ve delavnic za otroke, ▪ aktivnosti za najmlajše otroke, ▪ aktivnosti za otroke izven azilnega doma, ▪ več aktivnosti za odrasle npr. sprehodi, obiski kulturnih dogajanj, izleti po Sloveniji (Postojnska jama), letovanje na morju, obiski bazena ..., ▪ projekt za družine (v namen psihološke podpore),
---------------	--	---	---	--	---	---

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ premalo možnosti za ples (lastna kultura). 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ oddaljenost azilnega doma od šole, ▪ otroci nimajo podaljšanega bivanja v šoli. 			<ul style="list-style-type: none"> ▪ ve aktivnosti z ljudmi izven azilnega doma (sodelovanje družin iz azilnega doma in družin Slovencev).
--	--	--	--	--	--	---

Opomba: Frekvence v oklepajih pomenijo št. intervjuvancev, ki so podali enak oz. podoben odgovor.

Kot lahko razberemo iz tabele, so težave, ki jih navajajo strokovne delavke in prosilci za azil, predvsem vezane na finance, ki jih primanjkuje tako za različne dejavnosti/aktivnosti kot tudi za sam prevoz, saj je kot pogosto omenjena težava navedena tudi oddaljenost azilnega doma od pomembnih institucij, dogajanj ... Poleg tega lahko prepoznamo tudi težave, povezane s samimi sistemskimi oz. organizacijskimi omejitvami, kot so npr. omejene pravice prosilcev za azil, osnovna organizacija prevoza do šole in iz nje (kar sklepam, da je povezano tudi s finančnimi sredstvi) in nenazadnje tudi težave, povezane s predsodki in zaprtostjo slovenske družbe. Prosilci za azil pa med drugim omenjajo tudi pomanjkljivosti pri samem praznovanju svojih praznikov in običajev. Kot lahko beremo v *Integrating refugee and asylum-seeking children in the educational systems of EU memberstates* (Nonchev, Tagarov, 2012), v poročilu Slovenije pri otrocih beguncih in prosilcih za azil izpostavljajo problematiko, vezano na jezik in posledično na samo komunikacijo z njimi, saj je jezik države njihovega izvora velikokrat precej drugačen od jezika države sprejemnice (slovenščina), kljub temu da veliko imigrantov prihaja iz republik bivše Jugoslavije.

Kar pa se tiče predlogov, ki niso povezani s sistemskimi spremembami, financami, širšimi družbenimi spremembami, na kar sam strokovni delavec težje direktno vpliva, pa bi izpostavila možnost za podaljšano bivanje v šoli (možnost za več druženja z vrstniki), morda kasnejši odhod prevoza iz šole, vključevanje otrok v dejavnosti na igriščih, v mladinskih centrih, zagotavljanje kontinuitete socialnega stika oz. neke aktivnosti, ki lahko povečuje socialno vključenost, možnost prostovoljstva otrok prosilcev za azil, medkulturne delavnice, več posameznikov za delo z otroki, npr. prostovoljcev ... Starši otrok prosilcev za azil pa predlagajo večje število aktivnosti, tako za njih kot za svoje otroke, kar pa je v nasprotju z njihovo nizko udeležbo na aktivnostih, ki jim jih nudijo nevladne organizacije.

IV ZAKLJU KI

V zaključkih skušam strnjeno odgovoriti na zastavljena raziskovalna vprašanja in povzeti pomembnejše ugotovitve raziskave.

Kot lahko razberemo iz raziskave, omenjene organizacije (šola, azilni dom, nevladne organizacije) nudijo (otrokom) prosilcem za azil različne aktivnosti in pomož. oporo, ki lahko vpliva na njihovo socialno vključenost oz. socialno vključenost. Skušajo namreč vplivati na njihovo:

- aktivno preživljanje prostega časa,
- kakovost izobraževanja in morebitne potrebne prilagoditve in pomož. pri tem,
- ohranjanje njihove lastne kulture (tudi jezika),
- vključenost v večinsko kulturo v splošnem ter učenost oz. morebitno potrebno pomož. pri komunikaciji v slovenskem ali drugem jeziku.

K vplivu na socialno vključenost pa lahko štejemo tudi možnost regresiranih malic/kosil, kar predstavlja materialno oporo, ki jo je omenila ena od strokovnih delavk. Med prostovoljnimi aktivnostmi so strokovne delavke omenile različne delavnice (npr. ustvarjalne, športne, sprostitvene), obiske različnih aktivnosti, dogajanj v mestu (npr. predstave, festivali, lutkovne predstave ...), tudi izlete po Sloveniji, obiske kopališč, obiske raznih skupnosti, institucij (npr. šole, vrtci), interesne dejavnosti v šoli in nenazadnje letovanja, tabore, šole v naravi. Kakovosti izobraževanja lahko pripomorejo navedeni individualni programi, učenost, dopolnilni oz. dodatni pouk, pripravljalni oddelek za na novo prispеле otroke, dodatne ure slovenščine ter nekatere druge prilagoditve, kot so, vsaj v začetnem obdobju prihoda otroka, možnost odgovarjanja v maternem jeziku, tudi angleščini, možnost, da otroci v tem času niso ocenjeni. V večinsko kulturo se lahko otroci prosilci za azil vključejo, jo spoznavajo z udeleževanjem nekaterih navedenih prostovoljnih aktivnostih (npr. izletov po Sloveniji) ter drugih aktivnostih, kot so obeleževanje in sodelovanje pri raznih dogodkih (prireditve, obdarovanja) ob različnih praznikih, prirejenih v azilnem domu, z udeleževanjem različnih festivalov, kot je npr. kurentovanje itn. Ob tem pa se na različne načine srečujejo s slovenskim jezikom, ki ga nenazadnje utrjujejo, spoznavajo tudi ob (vsakodnevem) sporazumevanju s slovensko govorečimi ljudmi, npr. strokovnimi delavci v azilnem domu. Za ohranjanje lastne kulture prosilcev pa so strokovne delavke navedle možnost sporazumevanja v lastnem (maternem) jeziku in vzpodbujanje k temu, možnost obeleževanja in organizacije praznovanj različnih praznikov, običajev, možnost predstavitve lastne kulture ob različnih

dogodkih, kot je npr. prireditev ob dnevu begunca, kuharske delavnice, obiski pripadnikov razli nih verskih skupnosti v azilnem domu, spoznavanje razli nih kultur pri posameznih predmetih v šoli, možnost izbora knjige v maternem jeziku za bralno zna ko, ogledi dokumentarnih filmov o razli nih državah, predstavitve lastnih držav ter drugi omogo eni na ini in prilagoditve, kot so npr. prilagojen jedilnik in urnik obedov ob dolo enih praznikih, možnost uporabe molilnice v azilnem domu ...

Po ponovni preverbi pridobljenih podatkov v juniju 2015 je ena od nevladnih organizacij (NVO2) zmanjšala as svoje prisotnosti v azilnem domu in s tem tudi obseg svojih aktivnosti. Druga nevladna organizacija (NVO3) pa je pove ala as svoje prisotnosti in tudi razširila program svojih aktivnosti. Navedene aktivnosti (oz. podobne vrste aktivnosti) se v ve ini izvajajo še naprej. Ve je spremembe se nanašajo na prekinitve letovanj družin prosilcev za azil na morju in na okrepljeno sodelovanje azilnega doma z lokalno skupnostjo ter s tem povezanimi skupnimi aktivnostmi, ki so bile na novo vzpostavljene, npr. skupno pustovanje.

Kljub temu da so ponujene aktivnosti raznolike in posegajo na pomembna podro ja socialnega vklju evanja, pa sem ob raziskovanju zaznala nekatere težave, ki so povezane tako z njihovo realizacijo kot posledi no tudi s socialnim vklju evanjem otrok prosilcev za azil:

- pasiven na in preživljanja prostega asa staršev otrok prosilcev za azil (vpliv na otroke),
- oddaljenost azilnega doma od pomembnih institucij, dogajanj, nenazadnje samega mestnega jedra (s tem so povezane tudi omenjene finan ne in logisti ne težave),
- vezanost prihoda in odhoda otrok iz šole na organiziran prevoz (kombi), kar posledi no omogo a manj druženja s sošolci in obiskovanja nekaterih aktivnosti, ki jih šola organizira v popoldanskem asu,
- nekatere pla ljive aktivnosti v šoli, ki se jih otroci prosilci za azil zaradi nižjih socialno ekonomskih statusov družin ne morejo udeležiti (npr. tabori, letovanja),
- nekatere omejitve ob praznovanjih praznikov, ohranjanju obi ajev, ki so vezani na kulture, iz katerih izhajajo prosilci za azil (npr. ni možnosti odhoda v džamijo, praznovanje bajrama je omejeno na manjše število ljudi oz. posamezne družine ...).

Iz navedenega lahko sklepamo, da omenjene težave vplivajo na socialno vklju enost otrok prosilcev za azil, predvsem iz vidika njihove ve inske vezanosti na azilni dom, ljudi in aktivnosti v njem razen v primeru, ko jih strokovni delavci namensko odpeljejo izven azilnega doma, kar pa se prav tako ve inoma nanaša na enkratne aktivnosti oz. dogodke, kjer otroci

težje spletajo trajnejše socialne vezi. Ob tem pa zaznane težave lahko vplivajo tudi na njihova socialna omrežja, ki jih imajo otroci prosilci za azil možnost spletati in se s tem bolj ali manj socialno vključevati.

Analiza socialnih omrežij je potrdila, da se otroci prosilci za azil z največjim številom alterjev iz njihovih socialnih omrežij srečujejo v azilnem domu in od teh alterjev (predvsem prijateljev in družinskih članov) v največjih primerih prejemajo tudi socialno oporo. Glede na to, da se prosilci za azil glede na rezultate raziskave največkrat ustveno podpirajo in družijo med sabo, sklepam na njihova bolj zaprta socialna omrežja, kar lahko povežemo z nižjo stopnjo socialne vključitve. Kljub temu pa v svojih socialnih omrežjih niso omenili le alterjev, ki so prosilci za azil, ampak tudi strokovne delavce, prostovoljce in prijatelje iz lokalne skupnosti oz. šole ter sošolce, kar kaže na določeno raznolikost alterjev, saj slednji v osnovi niso vezani (le) na azilni dom, kljub temu da strokovne delavce in prostovoljce vseeno največ srečujejo prav tam. Vseeno azilni dom ostaja najpomembnejši prostor za vzpostavljanje in vzdrževanje otrokom pomembnih odnosov. Menim, da bi okrepitev odnosov otrok prosilcev za azil z alterji izven azilnega doma lahko pozitivno vplivala na njihovo socialno vključitve.

Nižjo stopnjo socialne vključitve otrok prosilcev za azil in njihovih družin pa potrjujejo tudi zaznave staršev otrok prosilcev. Kljub temu da slednji navajajo več možnosti virov, ki jim in njihovim družinam zagotavljajo informacijsko in emocionalno oporo (pomanjkanje materialne opore večinoma jasno izrazijo), s svojo socialno vključitvijo niso zadovoljni, po utirju se celo izolirani. Stike s poznanstvi izven azilnega doma prav tako večinoma vzdržujejo preko internetnih in telefonskih omrežij, kar pomeni, da se z omenjenimi stiki manj oz. se ne družijo osebno, kar vpliva na kakovost same komunikacije med njimi in s tem tudi kakovostnejših možnosti nudenja socialne opore. Strokovne delavke pa izpostavljajo predvsem uspešno vključevanje otrok v šolo in znotraj azila, nezadostno pa splošno vključitve prosilcev za azil v širše okolje.

Med pomembnimi predlogi za višjo stopnjo socialne vključitve otrok prosilcev za azil, ki so jih navedli njihovi starši in strokovne delavke (poleg potrebnih sistemskih in širše družbenih sprememb ter večje materialne opore), lahko razberemo možnost za podaljšano bivanje v šoli in kasnejši odhod prevoza iz šole (več možnosti za druženje otrok prosilcev za azil z otroki iz šolskega okolja), vključevanje otrok v dejavnosti na igriščih, v mladinskih centrih, zagotavljanje kontinuitete socialnega stika oz. neke aktivnosti, ki lahko povečuje socialno vključitve (npr. redno obiskovanje neke aktivnosti zunaj azilnega doma), možnost

prostovoljstva otrok prosilcev za azil, medkulturne delavnice, ve posameznikov za delo z otroki, npr. prostovoljcev ... Z omenjenimi predlogi bi lahko vplivali na že omenjene težave vezanosti otrok na azilni dom in na pove anje možnosti spletanja socialnih omrežij in preživljanje prostega asa tudi izven azilnega doma.

Glede na to, da z otroki prosilci za azil delajo razli ni strokovni delavci, da ima njihovo delo podobne cilje in iste uporabnike, je pomembno njihovo medsebojno sodelovanje, prav tako pa sodelovanje s starši otrok prosilcev za azil. Njihova usklajenost in kakovost komunikacije lahko prav tako pomembno vplivata na socialno vklju enost otrok. Kot lahko vidimo v raziskavi, je sodelovanje med ve ino organizacij in starši otrok prosilcev za azil vzpostavljeno. Oblike sodelovanja, ki jih strokovne delavke ve inoma uporabljajo, so raznoliki (sestanki, izmenjava el. sporo il, telefonski pogovori, sre anja v azilnem domu ob izvajanju aktivnosti ...) in najve krat namenjeni izmenjavi oz. posredovanju razli nih informacij (potrebnih za strokovno delo z otroki), prav tako pa tudi sodelovanju v namen izpeljave razli nih skupnih aktivnosti (npr. prireditve), projektov. Kljub temu da povezava med vsemi organizacijami iz intervjujev s strokovnimi delavkami ni bila razvidna, je med ve ino vzpostavljena, prav tako je vzpostavljena možnost sodelovanja strokovnih delavcev, ki delujejo znotraj azilnega doma (tudi nevladnih organizacij) z rednimi koordinacijskimi sestanki. Pogostost stikov je v primeru dveh povezav opredeljena kot redka, pri dveh pa kot vsakodnevna. Teško natan no opredelimo kakovost komunikacije in sodelovanja, je pa razvidno, da je stik vzpostavljen in ob tem tudi dobre možnosti za uspešno sodelovanje. Poleg strokovnih delavcev iz azilnega doma je tudi delovanje strokovnih delavcev nevladnih organizacij v azilnem domu dobra priložnost za njihovo sodelovanje s starši otrok prosilcev za azil, saj tako reko delujejo v njihovem življenjskem prostoru. Tako imajo možnost širšega vpogleda v življenje posameznikov in tudi ve jega vpliva na njih. Kljub temu da je v ve primerih možnost komunikacije pogosta, celo vsakodnevna, pa je njena kakovost razli na, in sicer se giblje vse od poglobljene komunikacije pa do krajših vljudnostnih pogovorov oz. izmenjav potrebnih informacij, kar sta tudi najpogosteje omenjena na ina. Poleg tega pa imajo starši tudi možnost sodelovati na delavnicah oz. obiskovati druge aktivnosti za starše v azilnem domu in govorilne ure oz. roditeljske sestanke v šoli. Omenjene skupne oblike starši obiskujejo v manjši meri, v delavnicah, ki jih organizirajo strokovni delavci, pa po njihovih besedah ne sodelujejo.

Po ponovni preverbi pridobljenih podatkov v juniju 2015, nevladna organizacija NVO2 ni ve vsakodnevno prisotna v azilnem domu, tako da tudi njeno vsakodnevno sodelovanje s starši,

otroki in strokovnimi delavci ni več mogoče. Glede na večjo prisotnost nevladne organizacije NVO3 (4-krat tedensko) pa to odpira nove možnosti za sodelovanje in druge aktivnosti.

Starši oz. družine otrok prosilcev za azil so pomembni akterji v življenjih otrok prosilcev za azil, saj v družinah poteka pomemben del njihove socializacije, najprej v lastni družini, nato pa v širšem družbenem in kulturnem okolju. Menim, da je vzpostavljen stik in kakovostno sodelovanje s starši otrok prosilcev za azil poleg že omenjenih predlogov eden od pomembnih dejavnikov socialne vključenosti otrok. Glede na to, da je iz intervjujev strokovnih delavk zaznati omenjeno splošno pasivnost, pomanjkanje motivacije staršev otrok prosilcev (v povezavi z njihovo težko življenjsko situacijo, okoliščinami, ki jih prav tako navajajo strokovne delavke), menim, da je velik strokovni izziv, ki lahko podpre socialno vključenost otrok, tudi vpliv na kakovost aktivnosti staršev. Pri tem mislim na aktivnosti, ki prispevajo k njihovemu boljšemu počutju, uživanju v odnosih, navezovanju novih stikov in ohranjanju starih, splošnem spoznavanju in vključenju v večinsko družbo, kulturo, ohranjanju lastne ... Ob tem so lahko otroci staršem dober zgled in tudi pomemben vezni člen do spoznavanja in vključenja v širšo družbo, kulturo ter ob tem tudi do ohranjanja njihove lastne kulturne identitete. Verjamem, da je to za strokovne delavce težka naloga, saj so prosilci za azil, kot pravijo tudi intervjuvane strokovne delavke, velikokrat obremenjeni s svojo življenjsko situacijo, okoliščinami, ki so pogosto vezane na težke pretekle izkušnje, bivanje v totalni instituciji, negotovo prihodnost ... Obenem pa menim, da so pomembne možnosti za nadgradnjo nadaljnjega kakovostnega dela na socialni vključenosti celotnih družin otrok prosilcev za azil že vzpostavljene, kot je npr. prisotnost strokovnih delavcev v azilnem domu in tako večja možnost vpliva na prosilce za azil, vzpostavljena mreža določenih aktivnosti, ki vzpodbujajo socialno vključenost oz. vključenost, zavedanje (strokovnih delavcev) ozadja in problematike življenjske situacije in okoliščin prosilcev za azil v splošnem ter vpliv tega na njihovo aktivnost oz. delovanje ... Omenjene možnosti pa lahko dobro dopolnijo tudi že izpostavljeni predlogi, kot so npr. omogočanje proslcem za azil kontinuiteto socialnih stikov oz. aktivnosti izven azilnega doma, ki je lahko povezana z njihovim aktivnim sodelovanjem v raznih športnih, kulturnih ali drugih društvih.

V SKLEP

Socialno vklju enost otrok prosilcev za azil (tudi njihovih družin) sem v diplomskem delu povezovala z njihovim preživljanjem prostega asa, spoznavanjem in vklju evanjem v ve insko kulturo, tudi spoznavanjem in u enjem slovenskega jezika, ter ohranjanjem njihove primarne kulture (tudi maternega jezika), socialnimi omrežji in socialno oporo znotraj njih ter nenazadnje tudi s sodelovanjem strokovnih delavcev tako z njihovimi družinami kot tudi med seboj.

Kljub temu da raziskava kaže, da imajo otroci prosilci za azil na voljo raznolike aktivnosti, tudi pomo in prilagoditve za socialno vklju evanje in posledično višjo stopnjo socialne vklju enosti, ki jih omogo ajo šola, azilni dom in nevladne organizacije, njihova socialna vklju enost ni zadovoljiva. Rezultati analize socialnih omrežij otrok prosilcev za azil kažejo, da so v veliki meri vezani na azilni dom, kjer tudi prebivajo, ter na odnose z ljudmi, ki tam živijo (njihovi družinski lani, prijatelji in ostali sostanovalci) in delujejo (strokovni delavci in prostovoljci). Najve socialne opore, in sicer ustvene ter opore v smislu neformalnega druženja, skupno dobijo od drugih prosilcev za azil, torej družinskih lanov ali prijateljev. Vse to kaže na homogenost in zaprtost njihovih socialnih omrežij. Tudi starši otrok prosilcev zaznavajo nizko socialno vklju enost svojih družin, celo izoliranost. Strokovne delavke pa omenjajo splošno nezadostno socialno vklju enost prosilcev za azil, kljub temu pa uspešno vklju evanje otrok v šolo in znotraj azila.

Podobno je pokazala tudi raziskava, ki je razkrila tudi, da omenjene težave, kot so dolo ene pla ljive aktivnosti v šoli (otroci prosilci se jih zaradi nižjega socialno-ekonomskega statusa družine ne morejo udeleževati) in vezanost otrok na organiziran prevoz ob prihodu in odhodu v šolo (manj priložnosti za druženje z vrstniki iz šolskega okolja in obiskovanje aktivnosti v popoldanskem asu) lahko zmanjšujejo možnosti za višjo stopnjo socialne vklju enosti otrok prosilcev v šolsko okolje. V raziskavi lahko zaznamo tudi druge težave, ki lahko vplivajo na socialno vklju enost otrok prosilcev za azil, in sicer pasiven na in preživljanja prostega asa staršev otrok prosilcev, oddaljenost azilnega doma od pomembnih institucij, dogajanj, nenazadnje samega mestnega jedra in s tem povezane tudi druge omenjene finan ne in logisti ne težave.

Kljub temu da je raziskava pokazala, da so povezave med starši in strokovnimi delavkami organizacij vzpostavljene, njihovo sodelovanje namre najve krat vsebuje poglobljene

pogovore ali pa krajše vpljudnostne pogovore oz. izmenjave potrebnih informacij, se intervjuvani starši manj oz. sploh ne udeležujejo skupnih oblik, kot so npr. delavnice za starše, ki jih prirejajo nevladne organizacije. Iz intervjujev strokovnih delavk je razvidna tudi splošna pasivnost, pomanjkanje motivacije staršev otrok prosilcev (v povezavi z njihovo težko življenjsko situacijo, okoliš inami, ki jih prav tako navajajo strokovne delavke), kar sklepam, da lahko v veliki meri vpliva tudi na socialno vklju enost otrok.

Pomemben klju do višje stopnje socialne vklju enosti otrok prosilcev za azil je poleg že omenjenih predlogov (vklju evanja otrok v dejavnosti na igriš ih, v mladinskih centrih, zagotavljanje kontinuitete socialnih stikov oz. aktivnosti, ki lahko pove ujejo socialno vklju enost, možnost prostovoljstva otrok prosilcev za azil, medkulturne delavnice, ve posameznikov za delo z otroki, npr. prostovoljcev itn.) tudi delo na dobrem po utju in aktivnosti staršev otrok prosilcev za azil ter s tem povezanim delom na njihovi socialni vklju enosti oz. socialni vklju enosti celotnih družin otrok prosilcev za azil.

Glede na to, da sem si raziskavo zastavila precej široko in da je podro je raziskovanja smiselno in ima velik pomen za kakovostnejše življenje otrok prosilcev za azil in njihovih družin ter nenazadnje ljudi iz širšega okolja, menim, da bi lahko v nadaljevanju nekatere dele zastavljenega raziskovalnega podro ja natan neje raziskali. Podrobneje se velja osredoto iti na socialna omrežja otrok in družin ter jih primerjati s socialnimi omrežji otrok in družin izven azilnega doma, prav tako bi lahko sodelovanje vseh akterjev preverili še z natan no opredelitvijo pogostosti vzpostavljanja stikov, kakovosti samih odnosov. V prihodnjo raziskavo bi lahko vklju ili tudi razrednike otrok prosilcev za azil, prostovoljce, natan neje bi se lahko ukvarjali s samimi okoliš inami in posledicami prosilcev za azil glede na njihov status, preteklost in prihodnost ter slednje še konkretnije povezali s socialno vklju enostjo ... S tem bi bila slika socialne vklju enosti še nekoliko jasnejša in bolj celostna.

Ugotovitve pri ujo ega diplomskega dela so lahko v pomo pri delu socialnega pedagoga, saj ponujajo dobro izhodiš e za nadaljnje na rtovanje kakovostnega dela na podro ju socialnega vklju evanja otrok prosilcev za azil. Nakazujejo namre na že uspešno prakticirano strokovno delo in kažejo dodatne predloge, ki lahko slednje dopolnijo. Vzpodbujanje socialne vklju enosti otrok prosilcev za azil in drugih ranljivih skupin vpliva na kakovost celotne družbe, saj s tem pripomoremo tudi k razvoju medkulturnega dialoga ter posledično prehajamo iz ve kulturne v medkulturno družbo. Takšna usmeritev in ob tem razmislek o njeni smiselnosti je sploh v asu domnevne izgube identitetne trdnosti zelo na mestu. Ob tem

ima izredno pomembno vlogo socialna pedagogika kot stroka, ki aktivno deluje na področju socialnega vključevanja tako preko delovanja v praksi kot v teoriji in nenazadnje s poglobljenim in natančnim raziskovanjem.

VI LITERATURA

- Altin, R., Pavan, Zudi Antoni, N. (ur.). (2014). *Prepletanja. Didakti ni priro nik za medkulturno vzgojo brez meja*. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Barle, A., Bezenšek, J. (2006). *Poglavja iz sociologije vzgoje in izobraževanja: pregled sodobnih socioloških študij, perspektiv in konceptov*. Koper: UP Fakulteta za management.
- Batisti Zorec, M. (2006). *Teorije v razvojni psihologiji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Beirens, H., Hughes, N., Hek, R., Spicer, N. (2007). Preventing Social Exclusion of Refugee and Asylum Seeking Children: Building New Networks. *Social Policy and Society*, 6(2), 219–229.
- Bela knjiga Sveta Evrope o medkulturnem dialogu: živeti skupaj v enakopravnosti in dostojanstvu*. (2009). Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, sektor za na rtovanje politik in raziskave.
- Bercht, S. (2005). *Od kod družbeno zavra anje prosilcev za azil*. *Socialno delo*, 44 (4/5), 287–302.
- Bešter, R. (2003). Politike vklju evanja priseljencev v ve insko družbo. V M. Pajnik, S. Zavratnik Zimic (ur.), *Migracije – Globalizacija – Evropska unija* (str. 83–124). Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politi ne študije.
- Bešter, R. (2009). Vklju evanje imigrantskih otrok v izobraževalni sistem. *Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja*, (59), 90–114.
- Biti begunec: Kako begunci in prosilci za azil doživljajo življenje v srednji Evropi: Poro ilo ocenjevanja z udeležbo 2010*. (2011). Budimpešta: Visoki komisariat Združenih narodov za begunce, Regionalno predstavništvo za srednjo Evropo.
- Brander, P., Gomes, R., Cardenas, C., Taylor, M., Abad, J. V., (2006). *Izobraževalni priro nik: Ideje, pripomo ki, metode in aktivnosti za neformalno medkulturno vzgojo in izobraževanje mladostnikov ter odraslih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.
- Croft, T., Crolla, V., MidaBriot, B. (2005). *T-KIT o socialnem vklju evanju*. Ljubljana: Urad RS za mladino: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK.

- a inovi Vogrin i , G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Derganc, S. (2004). *Prostina mladih*. Ljubljana: Salve: Društvo mladinskih celic.
- Dragoš, S. (2002). Socialni kapital: Dragocena, nejasna in nevidna dobrina. *Socialno delo*, 41 (2), 71–89.
- Dragoš, S., Leskošek, V. (2003). *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Gril, A. (2006). *Prostina mladih v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Hlebec, V., Kogovšek, T. (2006). *Merjenje socialnih omrežij*. Ljubljana: Študentska založba.
- Igli, H. (2001). Socialni kapital, socialna omrežja in politično vedenje: empirična študija. *Družboslovne razprave*, 17 (37/38), 167–190.
- Intihar, D., Kepec, M. (2002). *Partnerstvo med šolo in domom: priročnik za učitelje, svetovalne delavce in ravnatelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kobolt, A., Rapuš Pavel, J. (2006a). Model sodelovalnega ocenjevanja in interveniranja. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik, D. Zorc – Maver (ur.), *Socialna pedagogika: Izbrani koncepti stroke* (str. 53–71). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kobolt, A., Rapuš Pavel, J. (2006b). Osnove interveniranja. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik, D. Zorc - Maver (ur.), *Socialna pedagogika: Izbrani koncepti stroke* (str. 87–103). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kobolt, A., Dekleva, B., Žižak, A. (2008). *Učenje na odru življenja: projektno delo z ranljivimi skupinami mladih*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Koser, K. (2007). *International migration: a very short introduction*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Kristančič, A. (2007). *Svoboda izbire – moj prostina mladih*. Ljubljana: AA Inserco, svetovalna družba.
- Living in the Asylum Centre. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve.

Lucas, K., Mayne, R. (2013). *A literature review for the EVALOC project: Social network theory and analysis*. Oxford: University of Oxford. Pridobljeno 23. 8. 2015, s https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB4QFjAAahUKEwjyx_OZmMTHAhXr_nIKHRMYAlw&url=http%3A%2F%2Fwww.esrc.ac.uk%2Fmy-esrc%2Fgrants%2FRES-628-25-0012%2Foutputs%2FDownload%2F53d99bc6-ab7b-416a-9ec2-19ec981b7b18&ei=aFncVfLzBuv9ywOTsIjgBQ&usg=AFQjCNFSDs4gh6eQS4jbFRJUzJKDtiAuAQ.

Lukšič-Hacin, M. (1999). *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

Lukšič-Hacin, M., Milhar in Hladnik, M. (2011). Identitete, pripadnosti, identifikacije. V M. Lukšič-Hacin, M. Milhar in Hladnik, M. Sardo (ur.), *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo* (str. 31–39). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Marjanovič Umek, L., Zupančič, M. (2004). Teorije psihe nega razvoja. V L. Marjanovič Umek, M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (28–63). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Medved, F. (2010). Slovenska politika integracije – "od prvih do tretjih državljanov". V R. Bešter, M. Medvešek (ur.), *Državljeni tretjih držav ali tretjerazredni državljanji?: integracija državljanov tretjih držav v Sloveniji* (str. 20–46). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Mihovec, J. (2007). Uvajanje schengenskih sporazumov in standardov v Republiki Sloveniji. *Uprava*, 5 (1), 117–139.

Mikuš Kos, A. (1999a). Od individualnih razlik do psihosocialnih težav ali motenj – družbena perspektiva. V A. Mikuš Kos (ur.), *Razlika in otrokom enake možnosti* (str. 23–67). Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Mikuš Kos, A. (1999b). Kako revščina prizadeva kakovost življenja, razvojne in izobraževalne možnosti otrok? V A. Mikuš Kos (ur.), *Razlika in otrokom enake možnosti* (str. 87–99). Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Milhar in Hladnik, M. (2009). Multikulturalizem v kontekstu migracij. *Knjižnica: revija za področje bibliotekarstva in informacijske znanosti*, 53 (1–2), 143–151.

Milošević - Arnold, V., Postrak M. (2003). *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.

Nonchev, A., Tagarov, N. (ur.). (2012). *Integrating refugee and asylum-seeking children in the educational systems of EU memberstates*. Sofia: Centre for the Study of Democracy.

Pajnik, M. (2006). Transnacionalno državljanstvo: premagovanje neokolonialnih politik. *asopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, 34 (226), 29–40.

Pajnik, M., Lesjak - Tušek, P., Gregorič, M. (2001). *Prebežniki, kdo ste?* Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Pajnik, M., Zavratnik Zimic, S. (2003). Med globalnim in lokalnim v sodobnih migracijah. V M. Pajnik, S. Zavratnik Zimic (ur.), *Migracije – Globalizacija – Evropska unija* (str. 5–14). Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Pergar Kušer, M. (2004). *Šola in otrokov razvoj: mlajši otrok v šoli*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Pierson, J. (2010). *Tackling social exclusion*. London: Routledge.

Poljšak Škraban, O. (2007). Pojmovanja "normalnosti" procesov v družini: funkcionalnost in kompetentnost družinskega sistema. *Socialna pedagogika*, 11(2), 189–212.

Poročilo z delovnega področja migracij, mednarodne zaščitne in vključevanja za leto 2014.

(2015). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije. Pridobljeno 4. 5.

2015, s

http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DUNZMN_2013/DUNZMN_2014/DUNZMN_2015/Statisticno_porocilo_-_SLO_2014.pdf.

Priporočilo evropskega parlamenta in sveta, z dne 18. decembra 2006, o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2006/962/ES). Pridobljeno 30. 4. 2015, s <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>.

Razpotnik, Š. (2004a). Jaz še vem, kdo sem in od kod prihajam – o konceptu etnične identitete. *Socialna pedagogika*, 8 (2), 121–152.

Razpotnik, Š. (2004b). *Preseki odvečnosti: nevidne identitete mladih priseljenc v družbi tranzicijskih vic*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

- Razpotnik, Š. (2006). Izziv socialni pedagogiki: biti glasnica družbenega obrobja. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik, D. Zorc Maver (ur.), *Socialna pedagogika: Izbrani koncepti stroke* (str. 23–36). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Razpotnik, Š., Koprivšek, N., Gimpelj, A, Dekleva, B. (2010). *Mavri na zveza – model medkulturnega preventivnega dela*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Refugee Children: Guidelines on Protection and Care*. (1994). Geneva: UNHCR. Pridobljeno 15. 2. 2014, s http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/refugee_children_guidelines_on_protection_and_care.pdf.
- Resolucija o migracijski politiki Republike Slovenije* (Uradni list RS, št. 106/02). Pridobljeno 4. 2. 2014, s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO20>.
- Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Skalar, V. (2003). Socialna vključenost omogoča zadovoljitev učenecov in njihovih potreb: izobraževanje učiteljev za delo s socialno izključenimi otroki v osnovni šoli. *Cinq: revija za ljudi s posebnimi potrebami*, 12(67), 19–21.
- Skupni evropski azilni sistem*. (2014). Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije. Pridobljeno 15. 1. 2015, s http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/docs/ceas-factsheets/ceas_factsheet_sl.pdf.
- Smernice za vključenje evanjskih otrok priseljencev v vrtce in šole*. (2012). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 6. 6. 2014, s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_druzeno/Smernice_za_vkljucevanje_otrok_priseljencev_v_vrtce_in_sole.doc.
- Strategija vključenja evanjskih otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji* (2007). Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Pridobljeno 28. 3. 2014, s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/projekti/Strategija_vkljucevanje_migrantov.doc.
- Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.

Toplak, C. (2011). Etni ne skupnosti, narodi in nacije. V M. Lukšič - Hacin, M. Milhar in Hladnik, M. Sardo (ur.), *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo* (str. 15–22). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC, SAZU.

Ule, M. (2009). Medkulturni dialog ali o preseganju predsodkov do drugih in druga njih. V L. Kalina (ur.), *Mednarodna konferenca Izobraževanje za medkulturni dialog* (str. 36–43). Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Vižintin, M. A. (2010). Pouk maternega jezika in kulture pri učencih priseljencih: temelj za medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli? *Sodobna pedagogika*, 61(1), 104–120.

Vižintin, M. A. (2011). Razvijanje medkulturne kompetence in podpora šolam v okolju. V S. Kranjc (ur.), *Meddisciplinarnost v slovenistiki* (str. 533–538). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Vojnovi, M., Otavnik, A., Pleško, A. (ur.). (2009). *Konvencija o otrokovih pravicah*. Ljubljana: UNICEF Slovenija.

Vrečer, N. (2011). Medkulturne kompetence kot prvi pogoj za uspešen medkulturni dialog. V M. Lukšič - Hacin, M. Milhar in Hladnik, M. Sardo (ur.), *Medkulturni odnosi kot aktivno državljanstvo* (str. 169–177). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Zakon o azilu (Uradni list RS, št. 51/06 – uradno prečiščeno besedilo in 111/07 – ZMZ). Pridobljeno 15. 2. 2014, s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4867>.

Zakon o mednarodni zaščiti (Uradni list RS, št. 11/11 – uradno prečiščeno besedilo, 98/11 – odl. US, 83/12, 111/13 in 114/13 – odl. US). Pridobljeno 15. 2. 2015, s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4911>.

Zakon o osnovni šoli (Uradni list RS, št. 12/96, ..., 102/07). Pridobljeno 15. 2. 2014, s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200681&stevilka=3535>.

Zaviršek, D. (2000). *Hendikep kot kulturna travma : historizacija podob, teles in vsakdanjih praks prizadetih ljudi*. Ljubljana: Schwarz.

Zavratnik Zimic, S. (2003). Trdnjava Evropa ali odprta Evropa? Izzivi za države »Schengenske periferije«. V M. Pajnik, S. Zavratnik Zimic (ur.), *Migracije – Globalizacija – Evropska unija* (str. 15–42). Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.

Zrim Martinjak, N. (2003). Socialno izklju evanje, šola in nove oblike kapitala. *Sodobna pedagogika*, 54 (5), 140–151.

Zrim Martinjak, N. (2004). Koncept socialnega kapitala v socialni pedagogiki. *Socialna pedagogika*, 8 (4), 481–496.

Zrim Martinjak, N. (2006a) Koncept socialnega kapitala. V M. Sande, B. Dekleva, A. Kobolt, Š. Razpotnik, D. Zorc - Maver (ur.), *Socialna pedagogika: Izbrani koncepti stroke* (str. 37–50). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Zrim Martinjak, N. (2006b). Koncept socialnega kapitala: sodobna paradigma vzgoje in izobraževanja. *Sodobna pedagogika*, 57 (123), 108–122.

Wagenhofer, I., Van Eyken, H., Farcasiu, A., Raeymackers, M., Szekely, R. (2005). *Developing Skills for Efficient Communication with People from Different Cultural Backgrounds: Basic Trainer Competencies*. Deurne, Karjaa – Sibiu – Vienna.

Where immigrant students succeed – A comparative review of performance and engagement in PISA 2003. (2006). Paris: OECD. Pridobljeno 5. 10. 2014, s http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/ew/bf/bf_veranstaltungen/ss06/HS_Bildungssoziologie/9806021E.pdf.

VII PRILOGE

Priloga št. 1: VPRAŠALNIK ZA FOKUSNO SKUPINO ZA STARŠE OTROK PROSILCEV ZA AZIL

1. Kako vi in vaše družine ve inoma preživljate prosti čas?
2. Kako ohranjate svojo (primarno) kulturo in s tem tudi vero ter jezik v slovenskem okolju? Kakšne imate možnosti za to in koliko te možnosti izkoriščate (npr. razna društva organizacije, aktivnosti ...)?
3. Kako se vključujete oz. spoznavate kulturo veine? Kakšne možnosti imate za to in koliko te možnosti izkoriščate?
4. Kako ste zadovoljni s svojimi socialnimi omrežji (z ljudmi, ki jih imate na voljo oz. ste jim tudi vi na voljo za ustveno, materialno in informacijsko oporo)?
5. Kako v splošnem ocenjujete vključenost vaše družine v socialno okolje? Kaj bi si še morda želeli na tem področju spremeniti?
6. Vaši otroci hodijo v šolo, so vključeni v različne aktivnosti v azilnem domu. Kako ocenjujete njihovo vključenost v socialno okolje? Kje vidite morebitne težave? Kakšni so vaši predlogi za morebitne spremembe?
7. Na kakšen način prihajate v stik s strokovnimi delavci oz. prostovoljci, ki delajo z vašimi otroki v šoli in azilnem domu (tudi s tistimi, ki delajo tam preko nevladnih organizacij)? Kako ocenjujete vaše (morebitno) sodelovanje z njimi v dobro vaših otrok?

Priloga št. 2: ANKETNI VPRAŠALNIK ZA OTROKE PROSILCE ZA AZIL

Otroka prosim, da na list nariše 4 kroge, in sicer enega znotraj drugega, kot kolobarje. Razložim mu, da je v najmanjšem sredinskem krogu on, okoli pa vsi ostali ljudje, ki so mu v življenju v tem obdobju pomembni. In ker so mu nekateri pomembni bolj, drugi manj, mu povem tudi, da v drugi krog (od znotraj navzven) nariše oz. napiše imena ljudi, ki so mu najbolj blizu, tako blizu, da si brez njih ne more predstavljati življenja, tisti, ki jih ima najbolj rad. V naslednji krog spadajo ljudje, ki mu niso tako blizu, a so zanj vseeno še posebej pomembni, v zadnji krog pa osebe, ki mu niso tako blizu, pa so zanj še vseeno pomembne. Povem mu tudi, da so krogi lahko prazni, delno polni ali povsem polni. Po potrebi mu navedem tudi primere, razložim po asi in im bolj razumljivo, kaj želim od njega.

Vprašanja ob krogih:

1. Kdo so ljudje v krogih, ki si jih narisal/-a?
(strokovni delavec, prostovoljec, družinski član, prijatelj, sošolec ...)
2. Kateri od napisanih ljudi živi v azilnem domu?
3. Kje največkrat srečuješ vsakega izmed njih?
(šola, azilni dom, internet, lokalna skupnost ...)
4. Kako pogosto si v stiku z vsako izmed njih?
(vsak dan, vsaj enkrat na teden, vsaj enkrat na mesec ...)
5. S kom preživiš največ prostega časa?
6. Koliko ljudi iz teh krogov se med seboj pozna?
7. Komu lahko zaupaš, ko si jezen/jezna, žalosten/žalostna?
8. Bi si želel/-a, da bi bilo socialno omrežje ljudi, ki si jih omenil/-a kot pomembne, kaj drugačno? Kaj bi rad/-a spremenil/-a?
9. Kako najpogosteje preživljaš svoj prosti čas? Kaj bi želel/-a pri tem morda spremeniti?
10. V katere prostorske aktivnosti si vključen/-a (znotraj šole, azilnega doma itn.)?

11. Kje in kako imaš možnosti ohranjati, pokazati svojo (primarno) kulturo; ples, glasba, jezik ...?

12. Kje in kako imaš možnosti spoznavati kulturo svojih sošolcev, ki živijo v Sloveniji?

Priloga št. 3: INTERVJU ZA SVETOVALNO DELAVKO IZ AZILNEGA DOMA

1. Kakšna je vaša vloga in vloga azilnega doma pri delu z otroki prosilci za azil? Kaj konkretno po nete?
2. Kako na vaše delo vpliva dejstvo, da so ti otroci (družine) iz druga nega kulturnega okolja (vera, jezik) ter ranljivi zaradi same življenjske situacije, v kateri se nahajajo? Kakšne morebitne prilagoditve in na ine dela jim nudite?
3. Kakšno vlogo vidite pri socialnem vklju evanju otrok prosilcev za azil?
4. Kakšne možnosti imajo otroci prosilci za azil za socialno vklju evanje preko azilnega doma (ohranjanje primarne kulture, vklju evanje in spoznavanje ve inske kulture, širjenje in ohranjanje socialnih omrežij)?
5. S katerimi ljudmi oz. organizacijami (v dobro otrok prosilcev za azil) sodelujete vi in azilni dom ter na kakšen na in?
6. Na kakšen na in je v vaše delo vklju en konkreten otrok prosilec za azil? Kakšna je njegova vloga?
7. Kako ocenjujete socialno vklju enost otrok prosilcev za azil v družbo?
8. Kje vidite morebitne težave pri socialnem vklju evanju otrok prosilcev za azil ter kakšni so vaši morebitni predlogi za spremembe?

Priloga št. 4: INTERVJU ZA PREDSTAVNICO NEVLADNE ORGANIZACIJE

1. Kakšna je vaša vloga in vloga vaše organizacije pri delu z otroki prosilci za azil? Kaj konkretno počnete?
2. Kako na vaše delo vpliva dejstvo, da so ti otroci (družine) iz drugačnega kulturnega okolja (vera, jezik) ter ranljivi zaradi same življenjske situacije, v kateri se nahajajo? Kakšne morebitne prilagoditve in dodatne dela jim nudite?
3. Kakšno vlogo vidite pri socialnem vključevanju otrok prosilcev za azil?
4. Kakšne možnosti imajo otroci prosilci za azil za socialno vključevanje preko vaše organizacije (ohranjanje primarne kulture, vključevanje in spoznavanje večinske kulture, širjenje in ohranjanje socialnih omrežij)?
5. S katerimi ljudmi oz. organizacijami (v dobro otrok prosilcev za azil) sodelujete vi in vaša organizacija ter na kakšen način (društva, starši, azilni dom ...)?
6. Na kakšen način je v vaše delo vključen konkreten otrok prosilec za azil? Kakšna je njegova vloga?
7. Kako ocenjujete socialno vključevanje otrok prosilcev za azil v družbo?
8. Kje vidite morebitne težave pri socialnem vključevanju otrok prosilcev za azil ter kakšni so vaši morebitni predlogi za spremembe?

Priloga št. 5: INTERVJU ZA ŠOLSKO SVETOVALNO DELAVKO

1. Kakšna je vaša vloga in vloga vaše šole pri delu z otroki prosilci za azil? Kaj konkretno po nete?
2. Kako na vaše delo vpliva dejstvo, da so ti otroci (družine) iz druga nega kulturnega okolja (vera, jezik) ter ranljivi zaradi same življenjske situacije, v kateri se nahajajo? Kakšne morebitne prilagoditve in na ine dela jim nudite?
3. Kakšno vlogo vidite pri socialnem vklju evanju otrok prosilcev za azil?
4. Kakšne možnosti imajo otroci prosilci za azil za socialno vklju evanje preko šole (ohranjanje primarne kulture, vklju evanje in spoznavanje ve inske kulture, širjenje in ohranjanje socialnih omrežij)?
5. S katerimi ljudmi oz. organizacijami (v dobro otrok prosilcev za azil) sodelujete vi in vaša šola ter na kakšen na in (društva, starši, azilni dom ...)?
6. Na kakšen na in je v vaše delo vklju en konkreten otrok prosilec za azil? Kakšna je njegova vloga?
7. Kako ocenjujete socialno vklju enost otrok prosilcev za azil v družbo? Kako vidite njihovo socialno vklju enost v primerjavi s socialno vklju enostjo drugih otrok v šoli?
8. Kje vidite morebitne težave pri socialnem vklju evanju otrok prosilcev za azil ter kakšni so vaši morebitni predlogi za spremembe?